

SALGÓTARJAN

PALÓCFÖLD

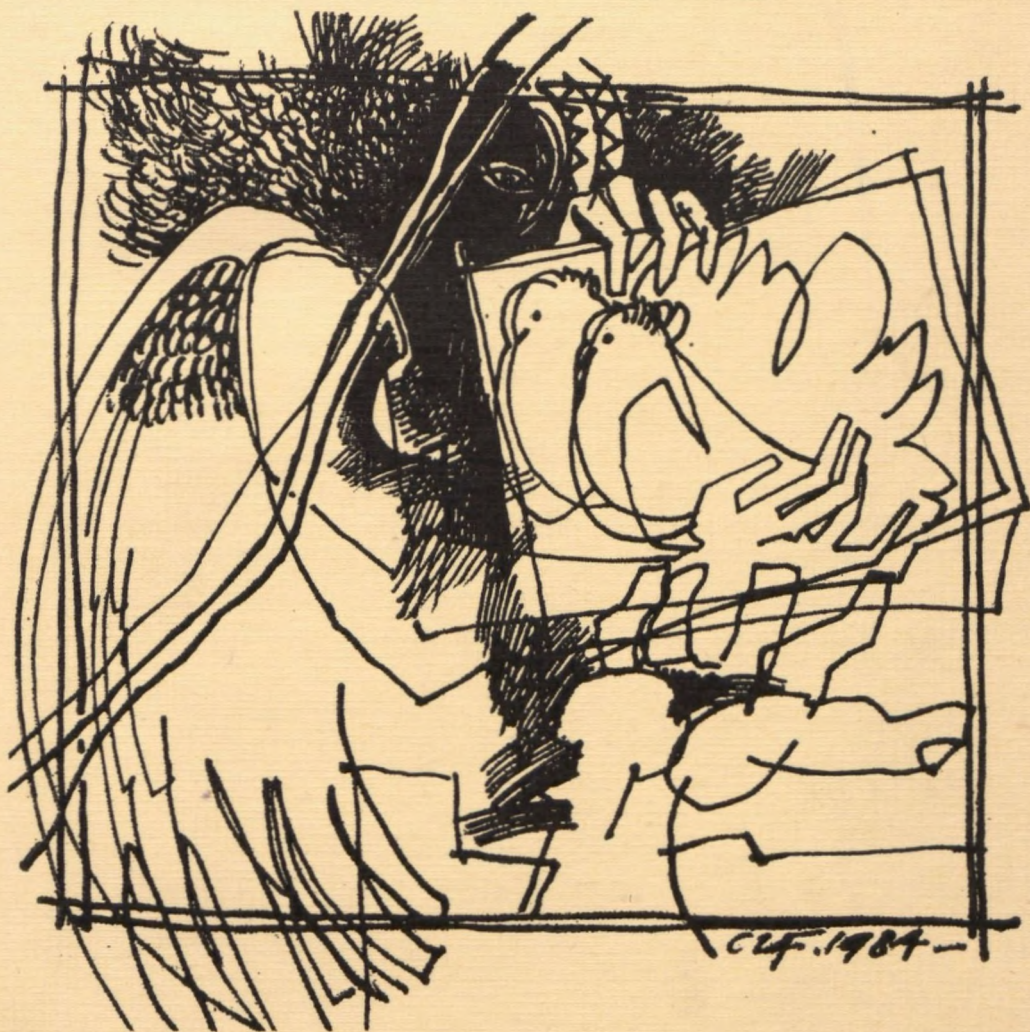
PALÓCFÖLD

1984/1.

8-8

XVIII.

MŰVELŐDÉSPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

TISZTELETTEL

köszöntöm az olvasót abból az alkalomból, hogy elvállaltam a *Palócföld* főszerkesztői tisztét. A köszöntésen kívül más nem is nagyon akarok mondani, hiszen a nagyhangú fogadkozás sohasem volt kenyerem. És különben is: korántsem egy zátonyra futott hajóra kerültem kapitánynak, hanem egy jól ringó bárkára, amelynek a haladási iránya eddig sem volt elhibázott.

Azért már előre is elnézést kérek, hogy a bőrömből majd itt sem tudok kibújni. Költői hitvallásom nagyon is rímel szerkesztői programommal. Valom, hogy az irodalom nálunk sohasem csak a művészetek egyike volt, hanem a küzdőtér egy darabja is. A magyar olvasó sohasem csak azt várta a magyar könyvtől, hogy szórakoztassa őt, hanem azt is, hogy a nevében is perlekedjen. A jobbért, az igazabbért, az emberibbért. Éppen ezért engem sem érdekel „a költészet maga”, csak annyi érdekel belőle, amennyit az olvasó visszaigazol. Egy csipetnyivel nagyobb hazaszeretettel, egy árnyalatnyival nagyvonalúbb közgondolkodással, vagy éppenséggel a másik ember iránti megnövekedett hajlandósággal. Csak az az irodalom érdekes nekem, amelyik segít élni.

A *Palócföld* az ilyen szándékú irodalom áramlatainak szeretne gyűjtőmedencéje lenni elsősorban. A helybeli tehetségek mellett olyan országosan ismert írókkal is ki szeretnénk bővíteni szerzői körünket, akiknek „előjelét” a világnézet egyértelműen meghatározza. S hogy milyen világnézet? Azt hiszem, Salgótarján munkásmozgalmi múltja szinte sugallja, hogy az egész ország elkötelezett íróinak váljunk – a magunk lehetőségei szerint – melengető műhelyévé. Azért az izgalmasabb kísérletezésektől sem zárkozunk el, csak éppen nagyobb gonddal igyekszünk szétválasztani a jó magot az ocsútól.

Nem kinyilatkozás ez, csupán egyfajta jámbor szándék csendes kivallása. Megtisztelő számomra a lap szűkebb pátriájának bizalma, ez mindenképpen lelkiismeretes munkára kötelez, amelyben reményünk szerint az olvasónak is öröme telik majd. Ám ez jó csapatmunka nélkül nem megy.

Egyet ígérhetek csupán: azzal a tisztességgel igyekszem szerkeszteni a *Palócföldet*, amellyel a verseimet írom, immáron három évtizede.

Salgótarján, 1984. január

Gácsi Ferenc

A pillanat átélése

I

Ahogy a pillanat az időből foszlik
s elővillan az ismeretlen rétege
hús nem fedi fogak oszlopsorát
nem tudod: sír-e a múlt vagy nevet-e
és nem tudod a homlok-mögöttit
könnyek üvegén fürkészsze át
S aki befelé sír mit mutat?
Az eljövendőt és önnön magát?
Vagy valami istenverte sorsot?
A holnapba kapó kéz még béna!
A tegnap sem a jelenvalónak
megfogható morzsa-maradék

2

A pillanat az időből kifoszlik
de nem szövetdarab cérnaszála
mit tübe fűzhet a tapasztalat
s fércelhető új és új ruhába
Roppant erő ami megteremti
s roppant erő amit megteremt!
Szüntelenül egymássá vakítja
a lehetetlen vulkánkodó benti
s nyugalmaival lenyűgöző kinti
kínvallató örök végtelent!

Falfirka

1

Kivégzőarc Puskacsőszem
A nagyvilág szíve alatt
rugdalózik vérben úszik
végső világrajvésem

2

Alámgyújtottak! Süt a máglya
Ég alattam a történelem
egymásra hányt fahasábja

István s Koppány a testem alatt
egyizzásban fölparázslík

Mind mi történt százszor élem
mindhaláltól mindhalálíg

Mielőtt ránk csukódna

Kinyitjuk ezt a délutánt
s halkán elzongorázzuk
Cserép földjébe ültetve
rügyszek aknák ágyúk
Berkekben kézfegyverek
burukkolnak és brekegnek
Égi kottavonalon
rakéta-rigók telelnek –
Nincs helye hangnak madárnak
tán még egy fütty sem fér el
Játsszuk le ezt a délutánt
mielőtt reánk csukódna
a vaskapcsos éjjel

A KAKAS

Ha megfeszülök sem tudok visszacmlékezni a pórázon vonszolt kakas látványához hasonlóra. Kínzó és mégis nevetésre ingerlő, ahogy az apró, kifejezésrelen madárszemek sebesen forognak, a vékony nyak csztelenül ráng, a sarkantyús lábak barázdát vonnak a kimerevedett test után. Aztán a megfulladás előtt a kakas beletörődik sorsába, és pompás vörös tarajával, hivalkodó tollazatával megadóan kullog a gazdája után. Sírni tudnék azon, ahogy gyűjti az erejét és bosszút forral, de valójában már nem képes ellenállni, harciassága megalázkodássá tört, és a torkából a fáradt hangok úgy hullanak szertesztét, mint fáról a férges gyümölcs. Az állat helyzete olyan reménytelen, hogy bizonyos elképzeléseket feladhatunk az életéről. És mégis nevetséges az egész!

Szükösen csordogál a vigasz, amikor így gyilkolnak egy ösztönt. Egy hajlott hátú, nagy orrú, cserzett bőű fickó, mellesleg a féltestvérem a pofámba vágta ezt a felemás látványt és most bogozhatom, hogy milyen örömet talál ebben ő.

...sudár jegenyén csipog a zsiráf, / szuszogó foka hegytetőre hág, / vizek mélyén keselyű lapul, / künn a parton rüh ugat vadul... – szavalja jellegzetes orrhangján ez a pocsek ürge, aki tönkretette a vakációmát.

Mellém telepszik a balatoni kerthelyiségben.

Hová is teledpedhetne? Minden mozdulatával engem bosszant, hergel. Mégis a töprengőt alakítja, aki gondolatainak zszibongása közepette alig talál oda egy bizonyos asztalhoz.

Tízezer mandró közül egyetlenegy sem tudná így megjátszani a közönyöst, és talán százezer közül egyetlenegy sem élvezné jobban a megjelenése okozta felhördülést. „Felkerestem a barátomat – közlik a mozdulatai – mert nincsen ellenemre, hogy elverjem az időm ezzel a nagyokossal! Én vagyok a legnagyobb név és a legsajátosabb egyéniség ebben a kerthelyiségben, ezen a tóparton, és az egész kerek, szaros világon”.

„Rohadt pojáca” – gondolom én. És rávigyorgok. Mert alakítok én is: begazoltat, megszédültet.

Rámvillantja öreg és tapasztalt tekintetét. „Kussolj csak! Keresztüllátok rajtad!”

Pedig fiatal a fickó, ha nem is olyan parádésan, mint jómagam a tizennyolc évemmel. Hét évvel idősebb nálam, de biztos vagyok benne, hogy nem lehetne olyan csapatot összehozni, amelyben ne ő kapná a legöregebbnek kijáró lapokat. Fásult, de milyen fásult... – és ezzel félemlít meg engem. Ha lekeverhetnék neki egyet... De már a mozgásától is megzavarodom. Csoda, hogy lábom van még, és igazán nem tartozna életem fénypontjai közé, ha behúznék a bordái közé. Mert a kakas igazán nem érdemli meg a sorsát. És ő sem, ő sem érdemli meg, bizony nem, és egyébként sem kedvelem az ítélezést, bárhogyan próbálok, de minden porcikám tiltakozik az ügyési szerepkör ellen.

– Özsen, Özsen, – korholja nekemszánt szíréhangon azt a szerencsétlen jószágot – Özsen, te bárdolatlan dög, így viselkedik egy jól nevelt kakas? Ki-

szolgállok, kosztot, kvártélyt, mindent megkapsz, jobb dolgod van, mint a sitkó-soknak, és akkor ezzel fizetsz... Az ifjúságom érted, az ifjúságom áldozom rád, azt az egyetlent és szépségest... Órák százait és ezreit, miként a nagy nevelők... De sehol semmi, csak a konokságod, az impertines viselkedésed... A tópart büszkesége lehetnél, bálvány és mirákulum, akiben hisznek, aki elbűvöl, hogy ilyen is van, ilyen teljesség... De te makacs és hiú vagy, rossz hajlamaidra hallgatsz és tönkremész, te megátalkodott, inkább tönkremész, de nem szerzed meg nekem az örömet, hogy lássam mint érik be munkám gyümölcse! Mert tönkremész, Özsen, szerelmetes cimborám, de nem hagyod, hogy kikupáljalak. Csak pocsekélok rád az erőm, te ellenszegülő dög...

És hiába minden – elnevetem magam.

Rám néz... és megítél. Nem az erkölcs magasából tekint le, ő egyáltalán nem, inkább a mélyből les ki rám, a lekopott keserűség, a kiküzdött kopárság mélyéből. Szemvillanása vállaltan és tudottan gonosz. Hatalmasat ránt az állat pórázán.

Ezen leginkább a kakas lepődik meg, méltatlankodva kukorékol és maga sem hiszi, hogy örökös vereségei után ekkora harsányságra futja még. Kifejezéstelen szeméi vérben úsznak, a nyaka ráng, fulladozik.

Bizsereg a tenyerem, de leteszek a pofonról.

Higgadt és megfontolt vagyok a magam tizennyolc évével, és el akarok igazodni ezen a lököttön, nem hagyhatom, hogy játszadozzon velem. Meg aztán ez a kínlódó kakas – nekem túl bonyolult!

Hát igen... lejövök ide nyaralni és az első ürge, akivel összeakadok a mostohafivérem, aki egy kakast vonzol maga után. Katasztrófa ez a nyár, katasztrófa! Minden délután eszméletlenül issza magát és én asszisztálok ehhez a baromsághoz.

Sose józan – az én fivérékém sose józan.

Beszívott, már délelőtt beszívott, láttam a parton tántorogni.

Mostanra valamiképp józanodhatott de szomjas is, csettintget zabosan. Mónika csitítva visszaint neki, ennek a mocsoknak, már észrevette ezt a mocskot, nevet rá és sietve hozza az üveg pálinkát meg a két poharat. Siet és nevet, kapkod és hízeleg... Belekapaszkodik ebbe a részegen is éber fickóba, élénken és könyvedén akaszkodik rá, gyerekes arca félénk mosollyal lesi a komor bohócot és boldog, ha az pajtáskodva megpaskolja.

Jó itt, mert jó, hogy Mónika is itt van.

A kerthelyiséget háromoldalt jegenyék szegélyezik, úgy nyúlnak az ég felé, mint a ciprusok annak az örült hollandnak a festményein. A negyedik oldal szabad, idelátszik a tó. Még kellemes és tiszta a helyiség, a sebtiben összetakolt dobogón várnak a hangszerek, a pincérlány mosolygós, még nem gyúrta le a nyúlós idegességet még nem fájdult meg a lába, a gerence és még engem sem gyúrt le az ital meg a hányinger.

Legörgetjük az első poharat, aztán még egyet, meg még egyet.

Tüzek, fény és zürzavar a testemben.

Megváltozom. Fogékonyabb, veszélyesebb vagyok. Annyira nem hasonlítok önmagamhoz, mint a vendéglő tejfehér búrái, amikor kigyulladnak és férgektől, lepkéktől körülzsongott holdakká változnak. Nyugi, nyugi, szedd össze magad öregem! A bátyád nem változik: gunyoros, elégtelt, leereszkedő. Kérj elnézést a nehéz emberektől! Tévedtél, mert pihekönnyűek. Ez olyan, mint az ólom: legalulra süpped. Olyan részeg, hogy nem lát és mégis fürkész, vizslat. És neked végigfut a hátadon a hideg.

Mennyire másként iszunk mi ketten.

Én a számban tartogatom az italt, mielőtt legyűrném. A nyelvem elzsibbad, a garatomban tűszúrások, míg végre kihasználhatom szervezetem ellenállásának aprócska kihagyását, az undor kicsiny szünetét. Pedig most kívánom a pálinkát, legalább olyan erősen és mohón, mint ez a szakértő, aki hátraveti magát a ka-rosszéekben, szélsebesen felhajtja a kupicát és máris újratölt. Az ital nem cseréli ki, csak nehezíti a lényét, már nem ólom ez az ember, hanem a súly maga, abszolút súly, a növelhetetlen teher, amin már semmi sem fog. Már nem fulladozik, már megfulladt, – gondolom. Egy hulla, amelyik soha nem elevenedik meg – gondolom én és nincsen igazam. Legbelső elevenségétől félek igazán!

Már nem kémlél ellenségesen. Fivérfélét alakít és legszívesebben a vállamra tenné a kezét. És én pontosan attól rettegek, hogy valóban a vállamra teszi. Hát- rább is húzódok, nem bízom képzelt mozdulatában. Azt hiszem, hogy ez a mozdulat a vesztemet okozná. És mert ez a tróger szöröstől-böröstől, testestől-lelkestől ismer és ért engem, lemond erről a féktelenül erős vágyáról és nem teszi a vállamra a kezét. Végigmér, szinte kedvesen... Ám ennek sincs értelme, hiába na, nem hiszek benne: csak azért iszom, hogy meghallgassam, ő pedig azért ízlik, hogy elmondhassa. Nem is ihatunk egyformán.

– Mondjad – szólok rá – bűn volna, ha nem mondanád!

Újfent rámvillan a tekintete: a változatosság okáért egy beteg kutyatekintet. Savanyú a világ, savanyú!

Annyi délután és annyi pohár után még mindig nem gondolunk egyet és erre rájött ő is, megutálta az üldöző szerepét és túl akar lenni az egészen.

– Döntöttél hát? – kérdi ez a züllöt Jézus a züllött tanítvány elhívásakor.

Bámulok magam elé. Tanácstalanul, mint a koszorúzási ünnepség elnöke, akiknek az a benyomása, hogy a szervező elnézte a naptárt.

Vagy ismét hergelne?

Elereszt és visszaránt?

Hallgat. Közölt valamit és elhallgatott. Ha ki szeretne csalogatni a sündisznóállásomból, akkor haláljól csinálja.

„No lám, ilyen a jó fivér – gondolom – ilyen a csapásosztó isten, aki szeretből bocsát pestist a földre”.

És keserű a szám íze. Tudom, holtbiztosan tudom, hogy hibáztam. Talán az ital miatt van, talán másért. Talán ez az ürge többnek képzeli annál, aki vagyok. Talán arra vár, hogy azt mondjam neki: „Rendben van. Te meg én, mi ketten mindent egyenesbe hozunk”. És mert ezt várja, ezért képzeli rólam fenemód sokat. A fejem zúg, nagy szelek érkeznek a tő felől, a nagy szelek nagy vihart kavarnak, és én a viharral törődöm, nem vele. Egye a fene az egészet! Kívánom az italt, tüzek, fény és vihar a testemben és talán soha, de soha nem fogok magamhoz térni.

– Döntöttem – bököm ki –, a legegyszerűbb, ha elmondom.

– Ha meghallgaszt elmondom, – és máris nyúl az üveg után, csüggedt önmuralommal, nem úgy, egyáltalán nem úgy, mint az előbb, hanem annyira a kedvére ellenére, hogy a büntudattól azt sem tudom hová legyek.

– A dolgok fordítva esnek Nagyokos. Tótágot áll a világ és minden fordítva van. Nem ér semmit, amiben hiszel. Nem akarsz megérteni engem Nagyokos. De érjünk a végére, alig várom, hogy a végére érjünk. Mert ott a végén, majd megérted te is, hogy minden fordítva van...

Nyújtja nekem a pohár pálinkát, a kupicát, nyújtja nekem a jó fivér, és én éles, kíméletlen fényben szakadok ketté. Lehet, már valamelyik korábbi délutá-

non kétfelé váltam és most rögzül véglegessé az állapotom. Lehet, már egyszer biztatóan, megértően vigyorogtam erre a született vesztésre és kinyitottam szavainak a fülcimet. Lehet, nem is én vigyorogtam rá, nem is én hallgattam szirénaszavait, hanem a bennem lakozó idegen. És ha elönt a veríték nem engem önt el, hanem az idegent. Ha elváltozik a hangom, akkor az idegené változik el. És ha aljas vagyok, akkor az idegen az aljas, nem én. Én egyenesen látok, ő fordítva lát. Nekem tág a világ, de neki, ennek az idegennek szűk lett már, ocsmányul szűk és egyre szűkebb.

- Köszönöm - szólok - előre is köszönöm.

A szája is nyitva marad meglepetésében és esküszöm, hogy elpirul.

Megértett, ez egyszer megértett.

Tuti, hogy bohóc az ürge, de verckedő is, a legnehezebb súlycsoportból, remek tempóérzéssel, gyors ütésésszűzességgel. Méltányolta a szövegem, megszedült, aztán összekapta magát és támadott.

Mert belekezdett észrevétlen lassan, és én az elcénem nem is fogtam fel, hogy folyamatosan beszél, vagyis elmond, lead egy történetet. Nem eszméltem rá, hogy az ő története az enyém is, és hogy az azonosságot szeretné velem elfogadtatni, az azonosságot, azt az érzést, amelytől a fák, a vendéglő, a tópart kimozdul a helyéből és a mindenség díszletté változik, egy sosemvolt nyár díszletté. És a részegség, az imbolygás teszi valóságossá a világot, mert ha a szilárd, mozdíthatatlan és megbízható látványok díszletek, akkor csak úgy találhatóunk magunkra, ha elfogadjuk díszletváltukat.

- Mónika egy kurva, akit ötszázért megkefélhetsz - világosított fel a fivérem egy délután, amikor ugyanilyen furcsán folyt rá a fény a kockás aszalterítőre. A mozgása ér a legtöbbet. . .

- Lehet, igazad van - gondoltam akkor. Felhajtottam az elém rakott pálinkát, éreztem a hívást, az imbolygó díszletekét, és engedtem nekik.

Osztoztunk a lányon, a fivérem meg én. Ám nem emiatt vesztettem el a menetet. A cinkosság, a vágyam, hogy cinkos lehessenek, az árult el. Hogy hajlandó vagyok a dolgok végére járni és fizetni. Az ürgék kilencvenkilenc egész kilenc tized százalékára nem vágyik a pokolra, de én abba a másfajta, abba az utolsó különleges egyetlen tizedbe tartozom!

Aki hajlandó inni a hányingere ellenére.

Aki hajlandó meghallgatni egy valóságos történetet, amelyben nincsen kitalálás. És ezt még élvezzi is.

Olyan lennék, mint az apám, a mi közös apánk?

Az apámat csendes, higgadt embernek hittem, minden mondott szavához ragaszkodónak. Olyan volt, mint én, vagyis én lettem olyan, mint ő. . . Erős, figyelmes, energikus, a maga meghúzódó módján erőszakos. Azt hiszem, nem kötelességből, de szívesen ismételt meg a mintát. Nem is vágyom többre. A Fém-szerkezetek Gyárának megbízható, szorgos raktárosa, a remek munkaerő hajnalban kelt, a korán fogyasztott reggeli után megcsókolta anyámat és engem. „Na mentem a Szerkezetbe” - mosolygott fanyarul. És amikor hazavetődött, a nagydarab emberből csendes diadal áradt: „Na, megjöttem a Szerkezetből”. Ez így ment napra nap. . .

És most megtudhattam, hogy apám valamikor nyakló nélkül ivott és beszívta nadrágszíjjal verte a feleségét, meg a gyermekkeit!

Újabb van egy álomom. Szomjazom, rettentően szomjazom, méghozzá szóda-vízre. Felébredek, kikécmereggek, kitámolygok a konyhába és sehol nem találok a szódásüveget. Mert az apám eldugta, mindörökre eldugta! A szomjúság úgy

gyötör, szinte belepusztulok. És nem találok, sehogy nem találok az eldugott szódásüveget! „Apám, apám – üvöltöm – add elő azt a rohadt üveget! Ne hagy, hogy ezt a bűdös pálinkát igyam! Ne hagy, hogy kifeszítsenek e mellé a ravasz lator mellél!”

A szódásüveget álmomban soha nem találok meg. Hiába is kapálódznék, fel kell nőnöm és megbirkóznom azzal, amit hallok és ami a fejemben dübörög.

Es hiába gondolom: „Öreg vagy hapsikám, öregem”.

Es hiába gondolom: „Élni szeretnék, úszni, napozni, szeretkezni Mónikával. Nem izgat, hogy te vagy a stricije. Mert rohadék vagy hapsikám, bármivel is nozakodsz elő, rohadék vagy”.

Hiába gondolom mindezt, mert váratlan és pontos mozdulataival leütött a tivérem és lent, az ő fojtogatóan nehéz szintjére zuhanva, semmi rendkívülit sem talállok többé sem az ütésben, sem a helyzetemben.

Mondhatom, hogy a legkülönösebb az a természetesség, amellyel az ember átbillenhet minden korláton és nem találja többé az idegent idegennek, hanem a sajátjának érzi és a dolgok új rendjén nem is ütközik meg.

– Rémregényt éltünk mi át haver, szabályos rémregényt. Amúgy csendes, higgadt ember volt az öreg, fegyelmezett katonatiszt, aki maga sem tudja, hogyan szokott rá az italtra. Nincs erre magyarázat. Nem értette az anyám sem. Mert az ital elvette az esztét és akkor nem nézte hova üt. Csépelte a bátyámat, a nővéremet, meg azt a taknyos, kicsi kölyköt, aki voltam. De legdühödtében a szegény mamát verte, nadrágszíjjal, kímélet nélkül. Nem való az fehér embernek, amit átéltünk mellette. Télen kabát nélkül rohantunk ki a kertbe és vacogva hallgattuk a síj csattanásait, és a mama nyögéseit. Nem is nyögött a mama, csak az összeszorított fogai közül szivárgott ki valami: vér és kín, és ez így ment éveken át, hosszú éveken át, haver. Hányszor éhezünk, de nem mertünk hazamenni, mert az apád dührohamot kapott és pisztollyal kergetett ki. Míg aztán a bátyám gondolt egyet, vállat vont, belökte az ajtót, bement és megverte az öreget. Bikaerős kamasz volt, az öreg meg szokása szerint tökrészeg. És akkor egyszerre, egyik napról a másikra megoldódott minden. Apádat kirúgták a selegből, a mama beadta a válópert és szétköltöztünk. Milyen boldogok voltunk egyedül maradván. A bűdös kölyök, meg a mama. Micsoda idők! Együtt tekegettünk, az elválaszthatatlan testvérek. Bélyeget gyűjtöttünk, táncolni jártunk, bekerékpároztuk az országot. Azt az étvágyat, azt a falánk kedvet! Behoztunk a lépéshátrányt, és ragyogóan állt a partink fiacskám. Azaz ragyogónak hittük az állást és a világot kimeríthetetlen kincsesbányának. Hogy milyen váratlanul omlott ránk ez a bánya! A mama, tudod fiacskám, nem figyeltünk a mamára... Hogy a hónap közepén elfogyott a pénzünk, hogy este nincs vacsoránk és rohangálhatunk kaja után. Hogy milyen rendetlen, milyen fecsegő, hogy nem érdekli semmi, csak jár szobáról szobára és motyog. Már nem is takarított, nem is mosdott. Bolyongott a lakásban, mint aki valamit keres. És amikor rájöttünk, hogy mire vágyik, mi hiányzik neki, akkor vénemberekké váltunk. Megláttuk véletlenül, de mondom, haver, szintiszta véletlenül, amint... amint... Mindegy is! Végünk lett, akkor lett végünk mindnyájunknak. Pedig a mama hirtelen ráébredt, hogy nem élhet így tovább. Összeszedte magát, fodrászhoz ment, új ruhákat vásárolt. Még udvarlója is akadt, jól ismertük, rendes hapsi volt. Mi meg cukkoltuk a mamát, és szurkoltunk neki, istentelenül szurkoltunk. A mama meg nevetett rajtunk, amíg újra csak döbbsen és zavartan mászkálni kezdett szobáról szobára és kapkodta a fejét, mintha darazsak dongának körül és összerándult, amikor beledöfték a fullánkjukat. Aztán egy este, amikor mindhárman

elmentünk hazulról, megmérgezte magát. A nővérem hozzám ment egy manilai pofához. Istenem, ez a Manila nem is létezik, ezt csak a nővérkém találta ki, hogy legyalogolhasson a térképről. A bátyám eltöltött egy fél évet az államban, aztán villámgyorsan lopott egy kocsit, tömegszerencsétlenséget okozott vele és bevonult a síttré. Értem meg eljött a papa, aki végre megemberelte magát és abbahagyta a piálást. Elvitt hozzátok az új, barátságos családi fészekbe. Lehúztam köztetek azt a másfél évet, ami a nagykorúságomtól elválasztott és végig arra vártam, mikor mehetek már a fenébe. És bizony nem szereztem diplomát, haver. . .

Elhallgatott, megkönyebbülten hallgatott el, mint aki kihányta magából a mérget. És összeroppant, előredőlt, feje az asztalon koppant. Már aludt is. Csurgott a nyála, hortyogott.

Én meg szédültem, forgott velem a világ.

Meghallgattam egy részeg vartogását és a tárgyak, a növények, az emberek csak azért nem vesztették el körvonalait, csak azért mutatták szokott alakjukat, mert még nem bukott ki belőlem a sóhaj, még nem emeltem fel a kezemet, hogy a homlokom megtörüljem, vagyis még nem támadt az a parányi érzékelhetetlen szellő. Lehetnék én ennek az eszméletlen fickónak a helyében és akkor én borulnék az asztalra, ő meg velem szemben ülne szédülve és töprengve. Vagy lehetnék a másik féltestvérem, akit sohasem láttam. Ülhetnék a sítten megszabadulva a kötöttségektől, a felelősségtől és a robottól, a kajával meg az alvással törődnek. A hátam mögött az elgázoltak, és én üres vagyok, fanyarul mosolyogva szólok a reggeli után: „Na, mentem a Szerkezetbe”, este pedig csendes diadallal térhetek haza, mert megúsztam a napot, megúsztam ital, verkedés nélkül. Persze ez már nem az én lesített fivrem, ez már az apám, aki végig sem csinálta az elvonókúrát, mert egyik napról a másikra leszokott az italtól és már győzi erővel az életet és a gyermekét egyszülős, energikus emberré neveli.

A sóhaj még nem bukott ki a mellemből, a kezemet sem emeltem fel és a fák, a vendéglő, a tópart mégis díszletekké változtak, egy sosemvolt nyár csalóka díszleteivé és az emberek kitömött bábukká, papírmasé figurákká, én meg igazán, rettenetesen megsédültem, amikor rájöttem, hogy az apám sohasem mesélt nekem a múltjáról, nem említette egyetlen egyszer sem a katonaságot, és sosem szólt egyetlen szót sem a lesített fivéremről, megszőkött nővéremről. Pedig egyszer, egyetlen egyszer bizonyosan megemlítette volna, ha mindez igaz, reggeli vagy vacsora közben, távoztában vagy érkezésében elmélázva és akaratlanul is szólott volna róla, mellékesen és hanyagul, mint lényegtelenet vetette volna oda a leglényegesebbet.

Ó, ha ez az örült hazudott nekem!

Ha megtévesztett és az apám nem volt kettős lény, ha nincs is másik fivérem, ha nincsen nővérem és az egészet csak a pojáca találta ki, hogy igazolást találjon elrontott életére, ha másba ment tönkre és én nem vagyok érte felelős!

Vajon lesz-e erőm utánajárni az igazságnak és kell-e utánajárnom?

Van-e értelme a múltat kibogozni és újrajátszani az összevisszaságát? És kibontaná-e magát érvényes tanulság, vagy olyan vigasz, amelyre mindketten vágyunk?

De vigyázat, már ébred is!

Rámvillan a tekintete: tapasztalt és kiégett.

Ki tudja, mi van még a tarsolyában?

Már semmi!

Feláll, tántorog, nem veszteget rám egy bűdös szót sem.

Eloldja az asztallábtól, vonszolja maga után az ellenkező állatot. A kakas apró, kifejezéstelen szemei sebesen forognak, vékony nyaka esztelenül ráng, sarkantyús lábai barázdát vonnak kimerevedő teste után. És a jószág feladja, újra feladja. . .

Sündörgők mögöttük.

A faszoró kihalt, most az egyszer nem hallok vihogást, gunyoros, bizalmaskodó megjegyzéseket. Megtakaríthatom a szégyenkezést. De van valami, amit nem takaríthatok meg. . .

A tóparton két fekete árny: az egyik őrjöngve rángatja a másikat. A madár árnya száll, repül egy borzasztó rúgástól, körvonalai rárajzolódnak az alkony eszeveszett színeire.

. . . sudár jegenyén csipog a zsiráf, / szuszogó foka hegytetőre hág / vizek mélyén keselyű lapul, / künn a parton rüh ugat vadul. . . – ordítja handabandázva a fivérem, elereszti a pórázt és menekülő állat után veti magát.

Émlygek, a kezem ökölbe szorul.

De már nincs is, hiába keresném, elvesztettem, kikerült a látóteremből, hordyogva alszik féligholt kakasa mellett, vagy elmászott a vityillójáig, vagy visszátántorgott a vendéglőbe, az agyonfáradt pincérlányhoz. Vagy vízbe fulladt. . .

A legszívesebben ordítanék. Ha meglenne benem ennek a bohócnak a keserű ereje, akkor én is világgá ordítanám, hogy igenis minden fordítva van és nem a nap fullad bele a vízbe, hanem a víz emelkedik, amíg csak el nem éri a napot és akkor elnyeli, mert ez a rohadt nagy víz nem nyugszik, amíg bele nem fullasztja a napot abba az átkozott bendőjébe!

Állok a parton megütöten. Elképzelem, amint hajnalban a nap kinyomja a hátát a látóhatárból, amint bíborlik felfelé szálló gömbje és amint a színei a vízre ömlenek. Elképzelem, hogy mozdulhassak.

Blow up

Valamit elfelejtünk,
elmulasztunk valamit,
elszalasztjuk, vagy elhalasztjuk.
És ez a majdnem-semmi attól fogva
jön-jön, nyomunkban van és egyszercsak
mérettelenné hatalmasodik, mint az éjszaka
csendjében egy padlóreccsenés.

Egy hálaadás

Nemigen van világ. Ami mégis
lenni tűnik: többnyire érvénytelen. De szobák
vannak, itt, ott. Egy-egy szoba mindenütt van.
Szoba, ahol üldögélni, feküdni, föl-alá járkálni jó; ahol
meg lehet szólalni, de nem muszáj.
Ahol együtt lehetsz, vagy egyedül lehetsz, ahol még
a csend is lehetséges – szobák, ahol
nem erőszakolnak meg, nem fosztanak ki,
nem aláznak meg ok nélkül, szünet nélkül.
– Jó, hogy vannak szobák.

Most már

most már vigyázni kell.
A feldőlt, elszórt tárgyak, dolgok
dőltségére, szórtságára is. Hogy rendet ne csináljak
a Rend helyett, hogy *más* helyre ne toljam
a Helyén-Így-Levőt

Gyerünk a Bahama-szigetekre!

– Suhajdának párja nincsen! – mondják a lányok Suhajda állítása szerint.

– Mincképpen? – súgja Turgucz komájának, amikor az fölsóhajt, hogy nézd, mekkora mellek.

Turgucz közönséges marha, minek itt megnősülni. Rohangálhat haza, néha még pelenkát is mos, sétáltatja a gyerekeit, ahelyett, hogy beülne velem a kocsiba, és jöhetnek a lányok!

Suhajdának jól megy. Igaz, a múltkor az apja hozta ki a rendőrségről, ő vállalt érte kezességet, mert annyit lopott az állami szerelőknél, hogy még ott is észrevették. Meg állítólag valaki följelentette, hogy túl nagy a számla. Most aztán az apja nyitott neki üzletet, otthon barkácsolja a tévéket. Az öreg is nagy szerelő, kocsit vett neki, s lakást is azonnal kapna, ha nősülne.

– Majd ha meszet eszem – szokta az apját kikoszarazni.

Az a lakás már nagyon kéne, mégsem mindegy, hova viszi az ember a leányokat. Ott vannak a haverok meg aztán némelyik csajnak lakása is van, de bizony elég sokszor csak a kocsí marad. Ezért vett olyat, amelyiknek az első ülése hátradönthető. A kislány csak bámul, hát már le is döntöttél.

Nagyon szidja ezt az új rendelkezést, hogy kitolnak az emberrel, ezrest is elkérnek egy kaparásért. Úgyhogy vigyázni kell, vagy jól megtárgálni a hölgyeket, mert a végén még rámege a keresete. Jól nézünk ki, hetente egy ezres.

Ifjú korában még Bónékhoz meg a Melósba járt, szóval ezekre a proli helyekre, dehát hol van az már, oda csak a kisstílusú pasasok járnak, akiknek semmijük sincs. Beül a kocsijába, int az első szabad lánynak, s irány az aznapi lakás. Nemrég még a Körös-parttal is megelégedett, meg Póstelekkel, dehát a lányok is változnak, egyre kényelmesebbek, nekik puha ágy kell.

– Ha megöregszel, ki fogja a seggedet kitűrölni? – szokta Turgucz heccelni.

– Te, öregfiú!

Biztos Suhajdának van igaza. Úgy él, mint hal a vízben. Bár a múltkor már egyszer elvált.

– Hogy mondtad, lányok? – riadt föl a múltkor, amikor az anyja vízért küldte.

Néha megelégszik bárkivel, ám többnyire csak a legjobb nők izgatják. Összefekszik akárkivel, de tartósan csak azzal, aki érti a mókát. Aki azzal folytatja, hogy akkor most már megkérheted a kezem, egyből kívül találja magát. Aki meg elég korszerűen gondolkodik, szóval túlvan ezen az ósdi fölfogáson, többnyire azzal járja meg, hogy visszapofázik. Jancsi azt az egyet nem szereti, hogy nála valaki okosabb legyen. Ha tanárnő is a lelkem, akkor is kussoljon, ebben a házban csak én pofázhatok. Ilyenkor hamar eljár a keze. A korszerű leány pedig pucolhat a gönceivel.

Aztán nemrég ráakadt egy igazán hozzáillő leányra. Jogásznak készül, Szögedébe jár levelezőre, s még a mamáját is úgy mutatta be Suhajda Jánosnak, hogy itt az anyósod, kapd el! Suhajdának ez módfelel tetszett, s ha békén hagy-

ta is az öreglányt, elfogadta a kicsit hónapos szeretőnek. Kapott a kislány egy két-szobás öröklakást, Suhajda oda szinte beköltözött. Egyszer ugyan már megjárta ezzel a költözködéssel, dehát most az isten se szedi rá a házasságra.

- Egyszer volt Csabán kutyavásár.

Valójában nem is költözött ahhoz az értelmiségi leányhoz, esténként magát tette be az ágyába. Amolyan jó franciaágyat vett neki az anyukája, hogy mutassa, milyen a művelt magyar anya. Még a fogkefét se vitte ehhez a lányhoz, nehogy megfogja, az övét használta. Aztán a leány megunt a csinzánószagú fogkefét, hát vett magának másikat.

Az efféle viszonyban az a jó, hogy bármikor megszüntethető. S mindennap frissíthető az idegen, egyfordulós lányokkal.

Turgucznak köszönheti azt az egyhetes házasságot is.

- Micsoda marha vagy te, fiam! Mindig csak a család, a család, semmit az életnek! Nézd, mennyi lány vár férfiúra, hogy valaki jól eldöngesse! Lány, asszony, mindenféle! Csak szűz ne. Azt meghagyom neked!

Mert Turgucz jól beugrasztotta.

Akkor véletlen gyalog sétáltak, s a piacon szembetalálták magukat egy olyan oltári csinos babával, hogy olyat még Suhajda sem látott. Feszült rajta minden, az ember legszívesebben odanyúlt volna megsimogatni a popóját. Az ingét föl-túrte, hogy kilátszott a köldöke, s a dudáján ott virított a kiírás: BAHAMAS, meg még valami, s a két dudán egy-egy sziget, természetesen pálmafával.

- Gyerünk a Bahama-szigetekre! - szólalt meg Turgucz az erős áramütés után.

Addig ólálkodtak a kislány körül, segítettek neki vásárolni, lealkudtak az árból, a kofákkal majdnem összevesztek, s olyan vicceket súgtak a bahama-szigeti pipi fülébe, hogy nem állta meg nevetés nélkül. Nem volt ő álszemérmes, nem, már hogy lett volna, dehát csak nem áll szóba bárkivel, ámbár ezek a fiúk egész jóképűek, s milyen jó a dumájuk! Így amikor Suhajda azt mondta, hogy Jézus, fölnevetett.

- Jézus, ne adjon neki többet - mármint a krumpliból.

Suhajdának más se kellett, mert hát e nevetés nyilván bátorítás. Rá két napra oltár elé vitte, mert vallásos mindkét család, s úgy igaz, szűzen vitte a nászi ágyba.

- Megörültem, kész örült vagyok - magyarázta egykomájának, Turgucz pajtásnak. - Ilyen még velem nem történt.

Ő, Suhajda, a lányos mamák réme, a lányos papák ostorozója, a múltkor is a szemébe vágta egy apukának, amikor az a lányért jött a Kishajóba, hogy ne félj, csak megkefélem a lányod, aztán hazaviheted, mondom, ő, Suhajda, így bemenjen a csöbe! Sose hitte volna, hogy ilyesmire ő is kapható.

Valami nagy tiszta érzés ragadta magával, s csak csodálta, hogy ő ilyesmire is képes, meg hogy ez a kislány hogy ragaszkodik hozzá, meg se kell verni, mégis olyan kezes, ha a kezére is üt, amikor nyúlkál, szóval közléről leritt róla, hogy még érintetlen. Ilyen pedig még vele nem esett meg.

Mert ami igaz, igaz, a szüzikéket mindig messze elkerülte. Csak bajlódik velük az ember, napokig kell kínlódnni, aztán meg úgy ragadnak, hogy az isten se kaparja le őket. Sírnak, hogy mért nézel arra a nagycsőcsüre, jaj, már terhes vagyok?

Isten ments, neki már belőtt csaj kell. Aki ahhoz is ért, hogyan kell nyolcvan-nyolcast csinálni. És akkor ez a kis szemtelen Jucika nem levette a lábáról?

- Jól van, Suhajda, vedd csak el.

Turgucz akkor még nőtlen volt, később csinálta azt a három gyereket.

Janó bekapta a horgot. Hogy aztán a nászút kellős közepén a szőnyegen találja magát.

Az úgy esett, hogy inkább ne beszéljünk róla. A kis asszonykája egy pillanat alatt megvadult, úgy szerette, hogy Janót úgy még senki sem. Éjt nappallá téve gyömöszölte, s Janónak megártott.

– Ami sok az sok – mondta akkor, s Jucika lerúgta az ágyról.

Míndez még rendben lett volna, csak hogy az üdülőben, valahol a Balatonparton, volt egy másik nászutas pár is, s a mérnök úrnak megettetszett ez a kivirult dudás leány. Amikor Janó föltápáskodott a szőnyegről, kiment úszni egyet, hogy megnyugodjon, az új asszonyhoz bekopogott az az ember, hogy nincs neki egy kis sója, a felesége főzni akar. Amolyan önellátó üdülő volt, mindenki annyit sütött, főzött, amennyit akart. Majd végül elpanaszolta neki, milyen sajtalan az élete, ezt a nőt csak azért vette el, mert a szülők akarták, jó barátok, de hogy ő a szülők barátsága végett ezzel a rondasággal élje le az életét.

Aznap még nem, másnap viszont már ágnak estek. Suhajda ifjú neje meg az idegen úr. Úgy is lehet mondani, Janó visszakapta. Úgy járt, mint az a mintegy ezeröt száz nő, akit eddig menesztett.

– Látod, fiam, megbüntettet az Isten! – cirógatta könnyezve az édesanyja.

Ám haza csak a második útja vezetett, elsőbben is Turguczhoz állított be. Leköpte, hogy te piszok, jól becsaptál, kellett neked észrevenned azt a Bahama-szigeteket, jól kibabráltál velem.

Suhajda egyetlen szerencséje, hogy azok ott a Balatonon maradtak, nem érte az a csúfság, hogy itt, mindenki szeme láttára csinálják ezt vele. Így aztán azt terjesztett, amit akart, hogy mekkora ribanc ez a Jucika, partiba akarta vágni, őt, Suhajdát, összehívta az üdülő minden csaját, s addig nyomorgatták, míg meg nem szökött. Jucika ugyan mindjárt megpocakosodott, de ki tudja rábizonyítani azt a gyereket. A legjobb az egészben, hogy akkor nyilván nem ő volt az első, hiszen ilyen hamar azért mégsem megy az a gyerekszülés. Mivelhogy rá öt hónapra egészséges ikreknek adott életet.

A válóper eléggé elhúzódott, így aztán Suhajda egy életre megcsömörlött. Neki aztán szűz eztán sem kell többet!

– Turgucz, te jól átvertél! Nem te voltál?

– Barom, hát hogy nem vetted észre, hogy már terhes?

Turgucz akkor akkora nyaklevest kapott, hogy átesett a kerítésen.

– Ha el mered mondani, hogy Jucikát már így vettem feleségül, kitekerem a nyakad!

Még csak az hiányzott, hogy elterjedjen róla ez az átverés. Hogy ő azt hitte, s mégse. De hogy Jucika hogy csinálta ezt a szűz dolgot, az isten se érti. Hát ez tényleg jól átejtett.

– Jézus, befejeztem.

Megfogadta, soha többé nem utazik a Bahama-szigetekre. A körgáton túl egy tapodtat se.

S hogy ő mekkora kan! Terjed a városban, Janónak nincs párja. Most is, nem összeállt vele az a kis cafka! Biztos nagyon jól tud szeretkezni.

Tegnap ugyan meggyepálta, dehát kezes jószág ez. Mondottam volt, korszerű a gondolkodása.

– Csak gyereket ne csinálj! – szokta biztatni ezt az átok Janó mojt.

S Janó azt tesz mellette, amit akar. Hát nem kifogta Amerikát?

– Te, nekem Amerikát se emlegesd!

L. M. reprodukció

Kicsit rút vagy
és tested
sohasem nevezhetnéd
a szépségversenyekre
Érett
málnaízű szádra
nappal még légy se szállna,
s blúzod lombjába rejtett
két vadalma-melled
sem csábit szüretre

De itt
szűk kamrád küzdőterének
negyven vattos rivaldáján
– hol füstös kocsmából
felszedett „fiúkád”
hálából szerelmedért
e verset faragja –
te vagy a bajnok szívem
minden/én/ek felett

Éva halála

Egy arc
álmaim szűkülő rácsán fennakadva
vállán át tétován visszanéz rám
Ismerem?!

Talán csak hasonmás

Tépelődöm

Talán csak képzelet

Keresni kéne a szót
a találkozást
mint akkor
Ott az Idegen Kertben
már csalóként
és megcsalattoként

Nevén szólítom
S valóban
szája szóra nyílik
Már mozdul...
Míntha üdvözlne –
de az ébredés táguló rácsain át
lehull:
visszahull belém mindörökre

Lázár, mint kondominium

*Nem élnek ezek a versek, Szomorú diagnózis
Kéz-lábujjuk szépen növekedett,
Kis bomlokuk összpontosítva duzzadt
Most mégse bírnak ember módra járni -
Pedig megvolt az anyai szeretet*

(Sylvia Plath)

Kedves Lázár Bácsi!

Már megérkeztem, P-be, de most olyan rossz nélküled. Legszívesebben már holnap utaznék hozzád. Mikor léphetek be a Kastélykánkba? Olyan rossz volt látni, ahogy kiszálltál az autóból és nekem tovább kellett mennem akármeny-nyire nem akartam.

Most a képed nézem, szádat, szemed, hajad. Olyan jó lenne mindenhová pusztit adni. Szeretnéd? Mit csinálsz most? Este 10 óra van, biztos adod le a tizest. Látod, újra olyanokat írok, mint először, egy éve.

Már délután kettőkor hazaértem. Otthon aztán bementem apuhoz az üzletbe, nagyon örült, hogy olyan hamar megjöttem, inkább veled maradtam volna még néhány órát, mert apu örülhet még másnak is, nekem meg nagyon hiányzik most az elvesztegetett idő. Anyunak persze sokat kellett mesélnem, frissnek kellett lennem, mintha aludtunk volna egész nap és egész éjszaka (a telefonodról nem is beszélve) kétszer kávéfőzőm, kedveskednem, este meg 11-ig tv-t néztem. De közben máshol jártam, gondolatban veled voltam. Nagyon szeretlek! Az a telefon nem is rossz találmány, aki szeret, akár két hetet is behoz két éjszaka meg két nappal, mert nincs elalvás! Igaz, kedves?

Képzeld 2 kg-ot lefogytam már azóta! Ezt csak úgy mondom, mellékesen.

Másnap aztán, mert a cipőmön, amit vettem, látszott a sok járás, anyu azt hiszi, hogy csak egy napot voltam Magyarországon. Persze a dátumot rögtön megtalálták, csak hogy anyu megvédett, azt mondta, a vámon reggel váltanak, és ezért még a csütörtöki nap van a pecséten. Olyan nyugodt voltam, amikor nézték. Rád gondoltam, hogy akármit is mondhatnak, én veled vagyok, téged szeretlek, és nem tehetnek ellene semmit. Habár lehet, hogy még utána járnak, hiszen megint elvették tőlem. Mit csináljak? Mikor mehetek legközelebb? Megpróbálok egyszeri átkelést szerezni.

Aztán este apuval havannai rumot ittunk, örült nekem, és azt hiszem, minden a legnagyobb rendben van, nem ír megint neked, hogy elvitet a rendőrséggel.

Ma délelőtt is kint voltunk a kertben, ahol van egy hintaágy. A szomszédokkal bort iszogattunk, és ahogy feküdtem apu mindig meghintáztatott. Ugye menyire el vagyok kényeztetve? Ezt nem is tudom miért írtam neked. Hazudnék ha azt mondanám, rossz otthon. De én veled akarok lenni, mindig, együtt járni mindenfelé, hallgatni, ahogy beszélsz és érezni, ahogy szeretsz. Most eszembe jutott: lehet, hogy elkészítettük a Béla fiát! Milyen lenne? Azért még most nem akarnám. Ugye Lázár bácsi, nem baj? Van rá időnk, hogy megcsináljuk! Jaj, de jó, most olyan jó kedvem van! De azt – már nem a Bélának akarnám, hanem neked. Mit szólsz most? Mérges vagy? *(Ki tudja Bandiék idéznek-e ebből a levélből is? Majd mondd meg!)* Most olyan jó. Ott fekszem az ágyadon, érzem a meleged, a füstöt, a bor ízét. El akarok menni egy hétre, hónapra. Becsukom a szemem és érezlek. Írjad meg, hogy mikor mehetnék, de miért nem mondhatom meg itthon, hogy szeretlek és csak ott akarok, csak veled akarok lenni? Talán majd egyszer. De milyen rossz, hogy így lopkodom a veled töltött napokat.

Édes Lázár bácsi, olyan jól fogok aludni, mert mostanáig beszélgettem veled! Ma éjjel otthon valamit kiabáltam, anyu felkelte és megkérdezte, „milyen telefon nem csörög, Sárrikám?” De reggel elfelejtette újra megkérdezni, szerencsére. Hiányzol nagyon. De ugye nemsokára megint el tudok menni. És sietsz írni! Nagyon szeretlek. Küldök egy pusztit a levélben, és abban mindent, de igazán mindent – habár ez így nem sokat ér.

Sára

LÁZÁR!

Eljutottál-e már a Sylvia Plath-könyvben odáig, hogy „a víz, melyet ízlelek, meleg és sós, mint a tenger, s ahonnét jön, messze mint az egészség?” Eljutottál? Én ide jutottam most. Egész nap olyan voltam, mint egy holdkóros, és nem tudom, mikor lesz ennek vége! S mikor éreztem utoljára olyan iszonyatos fájdalmat, mint amikor elmentél. Azt hiszem, nem lett volna szabad találkoznunk, de ha már megtörtént, találkozni kell. Azt mondtad, szeretnéd tudni, hogy mit akarok. Akaratom nincs, de minden pillanatban látni szeretnék, érezni. Már Tafik-Rafik is csak szomorítani tud. Különben is elveszítette a Coltját. Hívjál föl, ha tudsz, ha tudsz, hívjál a Kastélykába, vagy gyere Pestre, vagy írd levelet, vagy írd regényt! Láthatod én most nem tudok levelet írni. Szeretlek. És mindig azt az arcodat látom, ahogy a fotelben ültél ma reggel, már kabátban. Mire gondoltál akkor?

S.

Lovag Úr!

Elképedek a bátorságán, vagy nem is tudom, talán nemtörődömségén! Hát nem tudja, hogy magára gondolva alszom el? És mégis azt meri tenni amit tesz?! Nagyon várlak. Nagyon. Soha senkit nem vártam még ennyire. Nem tudom mi van velem, elvárásoltál. Levelibéka lettem huszónhárom évesen. Egyszerűen

megtiltod, hogy pénteken lemenjek a lakásból, mert azt írod pénteken jössz, de nem tudod, mikor, mert messziről, és az út soha nem biztos. Persze, ha letanyá-zol valamelyik kocsmában, vagy útba eső „gyöngyvirágodnál”.

Megtiltod, és olyan természetesnek veszem, hogy nem megyek sehová, még egy zacskó tejet se vásárolok, mert biztos éppen akkor érkezel, azt meg alig viselem el, ha morogsz. Mi az Isten van velem? Mit tettél velem, lovag úr? Hát nem elképesztő ez?

A napokban korábbi szeretőm – akivel ráadásul még szerettem is *lenni* – buliba hívott, én meg, mint a hülye gyereklányok, akik első szerelmetes farkuk-ról álmodnak, nem mentem el. Nagyon bánom, mert így legalább tudnám, csúnya vagyok-e, vagy csak behalózva hazugságaid középede lettem ily érthetetlenül gátlásos és féltelmes.

Kellessz, kellessz, kellessz, ezt tudod és kihasználod. Néhány napot kibírok még nélküled, mert egy út sem olyan hosszú, hogy egy hét alatt, meg ne lehetne ten-ni, és ha nem érkezel, iszom két kortyot, és új szeretővel kisöpörlek. Megírom persze, hogy tudd, mire számíts.

Sára

Lázár, Drágám! – Nem tudom, nem is nagyon akarom tudni, mi történt ez-zel a 25-ével. Arról volt szó, ha emlékszik rá, hogy vár rám. Nem kívántam, hogy epekedve várjon, de ha egyszer megbeszéltük – és utaztam száz kilométert Magáért, annyit talán elvárhattam volna, hogy nem máshol jár, annyit valahogyan megtehetett volna, mondom valahogyan, vagy akárhogyan, hogy ott le-gyen. Erre, ehelyt, megérkeztem, és nem is tudnak magáról semmit.

MÉGIS MIT KÉPZEL MAGA MAGÁRÓL?

De Magának nem öröm, hogy nagyon várja valaki? Nem gondol ilyenre? Nem nagyon értem, hiszen nekem öröm volt Magára gondolni az egész tíz nap alatt, amíg szépitgetem magamat, és tervezgetem az érkezést, elképzelttem, mi-ként fogad.

És mégis, minek nézi maga a női nemet? Párnának, vagy lepedőnek, tárgy-nak, melyet ha itt az idő használnak?!

Téved, ha engem is párnának néz.

Ennek az egész és buta félrcéjtésnek megbeszélése ügyében várom péntek délutántól vasárnapig. Ha valami miatt nem értesülne meghívásomról – őszin-tén megvallva azt se nagyon tudom, hogy négy címe közül melyiket tartsam célravezetőbbnek –, úgy a jövő hét ugyancs napjain is várom.

De most is úgy írom, és a napok minden perce úgy telik, hogy várom, bár-mikor betoppanhat, hiszen maga olyan fiatal, és olyan kiszámíthatatlan. Egyéb-ként nem csak ez, más, a beszéltnél örömtelíbb közlendőm is van, de mert sze-retném csigázni magát, nem írom meg, ill. részletesen nem mondom el miről is van szó, csak annyit, élettere megváltoztatása, majd szóban többet.

Szeretettel csókolja Sára

Drága Lázár bácsi, drága szeretett Lázár bácsikám, olyan bolond vagy! Nagyon régen nem volt ilyen rosszul sikerült napom. Reggel 9-től 11-ig vártalak, és még éjszaka is kiugrottam az ágyból amikor valaki dudált az internátus alatt. De tudod-e, mit jelentett nekem, hogy hallottalak beszélni? Igaz volt az egyáltalán? Tényleg telefonáltál? Leraktam a kagylót, és megállt a szívem, mert a hangod pontosan olyan volt, mint te, itt láttalak magam mellett, éreztelek, ha hasadon volt a fejem, ne haragudj de olyan rémitő, ha dühöngsz, amikor én meg szeretlek, és amikor veled álmodom és azt se tudom, ha te nem jössz, én mikor mehetek és mikor bújhatok már melléd, hogy minden szónál pontosabban bizonyíthassam, mennyire itt vagy örökösen, benne a napjaimban, éjszakáimban. Persze biztosan igazad van, lehetett valami titkos szándékom a kastélykabeli utammal, csak éppen nem tudom ni a csuda. Lehet, hogy szeretlek? Nehogy felbőszülj megint, de mégis mire gondolsz? Én arra, igaz, nincs nagy gyakorlatom ebben az egészben, és mert sokat gondolkodtam a kiabálásodon, úgy gondolom, hogy csak azért üvöltöztél velem a telefonban, mert olyan nagyon drága a telefon, és mert hat perc alatt semmit nem lehet megbeszélni, és azt akartad, hogy tudjam, hogy nem csak én vagyok veled, melletted, hanem te is itt vagy, akkor is és úgy is, ha a látható jelek ezt nem mutathatják. (A hálózásakodra gondolok.)

Drága Lázár bácsi, olyan szép itt a sörök színe! Fémés is és sárga is, és benne van Zebegény, benne, ahogy megismertelek, és minden benne van ezeknek a gyönyörű hideg söröknek a színében. De jó lenne, ha semmi rosszra nem gondolnál. Ott szeretnék veled élni gyönyörű Magyarországon, utazni, utazni, és mindazt megismerni tőled, amit a határnak ennek a felén nem tanítottak meg velünk, és még néhányszor együtt nevetni a ZIL-es sofőrrel, de lesz még?

Drága Lázár bácsi, drága szeretőm, ha tudnád mennyire gyomromban a Duna, néha itthon este lesétálok és csak nézem. És látom benne ahogy megjelenél, ahogy fél éjszaka sétáltunk, és hallom, monddod, az istenit, mennyit megünk még, öreg vagyok, hajnalban aludni szoktam – lehet, hogy emiatt szerettem beléd?! –, és elhagyva a Duna-partot fölsiettünk ahhoz a költő barátodhoz és bár majdnem hajnal volt, mégsem aludtál, én meg reggel, már megint a nagy, csudaszép Dunánál csak nevettem, és már nagyon szerettelek, megkérdeztem, na szeretőm, hát mennyire vagy te öreg, és a combom még mindig remgett. Úgy szeretlek!

Egy nap elteltével írok.

Nem kell férjhez mennem! Magyar akarok lenni, veled szeretnék élni ott-hon, Magyarországon! Nem is tudom, pontosan, hogy miért kell nekem „tótul” – így szoktad mondani – vizsgáznom, amikor magyar vagyok, magyar az anyám, magyar az apám, és magyarul tudok csak „szépen” – ezt is te mondtad.

Hallom megint a hangod, Sára, Sára, Sára... mit beszélsz? Vagy kicsi, vagy szeretőm... Ezt szerettem legjobban, amikor azt monddod, szeretőm. Az vagyok. Szeretőd vagyok, és megbolondulok attól, hogy nem tudom biztosan, szeretőm vagy, vagy mi vagy nekem? Ki vagyok neked? Egy tíz évvel fiatalabb nő, akinek öröm megcsókolni a mellét, akinek öröm ölébe bújni? Több is vagyok enél? Úgy szeretnék a fejedbe látni...

Bélának megmondta – elegendő is van már belőle, meg nem is szeretem, „pitiáner” ezt is te mondtad. Ez aztán egy külön mese. Kár, hogy nem mondtalak meg már tavaly, mert már tavaly is így szerettelek, csak nem tudtalak, és kár, hogy egyszer egyszer még szóba is álltam vele – nem akarom ezt is pirulva mondani, de egy katonát sehogyan nem könnyű elzavarni, és amikor hazaengedték, került idő, hogy voltam vele – ezt tudod te is –, de amikor itthon volt, az nekem mindig szenvedés volt, ennek végre vége.

Tehát megmondta Bélának, erre szegény, hogy megtartsa magának, nagy feltékenységében az aputól, mondhatom így, megkérte a kezem. Apu természetesen ellene volt – lehet hogy bősziült levele ellenére tudja, rád van szükségem? – és úgy érzem, Bélát megütötték. Most nem tudom leírni, hogy milyen (Béla). Talán egyszer beszélne veled, vagy látod. Annyira más mint te! Olyan nagy vastag, az ember azt se tudja, mit kezdjen vele. Nem úgy vastag, hogy kövér, vagy nem is tudom, hanem olyan vastag az agya. Nincs egy jókedvű mondata, ha nem kérdeném, elülne itt naphosszat, mint a talapzat. De valamit kiszámított – és bár azt javasoltad, amíg le nem szerel, ne mondd meg neki, mert a katona a legrosszabb, legbőszőbb szerető, nem lehet kiszámítani mit tesz –, nem álltam meg, és amikor elúntam hogy faggat, meg csak nyúz, először azt mondtam neki, menjen haza a francba, levelet akartam írni neked, de miatta nem tudtam, aztán vettem egy nagy levegőt, és elmondtam, hogy nem Pozsonyban, hanem Magyarországon van valakim, vagy te, és. . .

Egy kicsit sírtam megint, mert nem vagy itt, és nem is tudlak, nem érzek, olyan nagy bajban vagyok. Ha megfoghatnám a kezét, ha odabújhatnék, istenem, de jó lenne. . . Most mondd! Hát megverhet engem egy Béla, amikor téged szeretlek? Hiszen senki, milyen messze van tőlem. Nagyon megütött többször is, és olyanokat mondott, hogy teherbe kellene engem ejteni és letagadni. Ilyen piszkos beszédet. még nem hallottam tőle! Még otthon se mertem megmondani.

Apu azt mondta, három évig szabad vagyok, amíg el nem végzem a főiskolát, ők mindent megadnak, használjam ki ezt az időt, aztán ha úgy gondolom, menjek férjhez. Az időt, ami hátravan, veled szeretném kihasználni, és mert úgy is elvász, hozzád szeretnék feleségül menni. Apu azt mondta, ő nem szól bele. Azt persze tudják, hogy „miattad vészett meg a Béla”.

Sárád csókol

Barátom!

Én már nem is tudom, mit kezdjek veled. Amikor itt voltál, láthatóan itt voltál, érezhetően is, közben pedig másfelé. Én már nem is tudom, mit gondoljak, mi ez a furcsa, senki másnál nem tapasztalt meg hasonlottság, melyek miatt a legkézenfekvőbb, legegyszerűbb dolgokat sem vagy képes elhinni, mitől ez az elképesztő bizalmatlanság? Miért másra, miért gondolsz a végére az elején. Miként lehet a végéről kezdeni valamit – márpedig amit művelsz ennek bizonyítéka!

Úgy bántál velem, legalábbis érezhetően úgy műkedveltél, mint egy gyakorló biszex, akinek sem ez, sem az nem számít, és nem tudja elhelyezni magát a birtokon belül, miközben ismerve útjaidat, tudom milyen baromság erre gondolni.

Vagy netán ezzel nyersz szüntelenül? Nem lehet, hogy kissé ribanc vagy? Ha megkaparnám egy egészen kicsit a mázt, amit használsz, lehet, ott találnálak meg? Kilátszanál? Vagy még ott sem? Hol találok belőled egyetlen egyszer egy árva őszinte gesztust?

Megjelsz, úgy tűnik, a kedveddel semmi baj, aztán egy pillanat alatt elmúlik minden belőled, száraz vagy, mint a téli kóró, kedvetlen, úgy véli, aki veled egy asztalnál ül, hogy maga van, mert nem szólsz az istennek se. Aztán egyszer csak fogod magad, indulsz, miközben hetekig várt, akivel ülsz, miközben ő is úgy gondolja, hogy végre, végre!

Mi ez veled? Betegség? Tudsz még szeretni? Egyáltalán tudsz szeretni anélkül, hogy az örületedtől félni kellene, mert az első napon ettől féltém, de igazán. És miféle tulajdonságod az, amivel így megzavarod a barátaidat?

Gondolkozz el ezeken, és nem ártana meg, ha valamelyest változnál is, hosszú útra megismert formáddal nem lehet indulni. Örülnék, ha a változáshoz segítő kezemet is használnád.

Szeretettel ölel: Sára

Lázár az anyádat!

Megint megvert a vőlegényem miattad, mert fecsegsz! Mi az öregistennek fecsegsz? És minek iszol annyit? Már csak az hiányzik, hogy a Sára mosolyában is szerepeljek, akkor aztán befellegzett a házasságomnak. Egyszer úgy megharaglak, hogy nem keversz több bajt senkinek.

Tudod, hogy szeretek hozzád menni, tudod, hogy a Kastélyka oázis, tudod, öröm a kezeid közé kerülni, mert olyankor végre azt gondolom, van valaki, aki legalább a testemmel tisztességgel, szeretettel bánik. Lehet, nem is ott, nem is a combod ágát, inkább a nyelved harapom ki egyszer, mert akkor aztán csak te leszel, fecsegés nélkül, és nyugodtan alhatok veled. Igaz, akkor nem tudnál telefonálni nekem, a telefonjaid pedig mindig öröm.

Majd hívlak, Sára.

Lázár!

A gyerekek várnak. A hetek vége annak jegyében telik, hogy mikor érkezel. És persze miként – ezt csak én látom és tudom. Nem voltam olyan „asszonyod”, amilyen lenni szerettem volna, de hát erről ezek a kölykök nem tehetnek. Szeresd őket, mert úgy várnak! És gyere. Dan olyan lesz, mint te. Olyan nyughatatlan, olyan cigány.

Gyönyörű merénylet

Csöndünk ellen
gyönyörű merénylet –

Napsütött domb a hátam
zizgő pórusaimat benövő
harapások futórozsái közt
vércsepp-szikrát villant a nyár
a gerinc
gyújtózsínóján
végigfut a láng
izzó bányamélyben
fehér robbanás
lélegzet dörren
sóhaj száll messzire

ujjak
égre fordult gyökerek
kapaszkodnak
az egymás-semmibe

Lebegés

L. K.-nak

Áruházak akváriumaiban
a lubickoló halak olykor
egymáshoz koccannak
a hínárban a mélyvízi fényben
Tátognak és tovább lebegnek
Befúródnak az áruk iszapjába
Szétpattanó életjelüket
buborék-forintjaikat
eresztgetik a felszínre
Túl a horog és a háló félelmén
ikrákat raknak a bőség igézetében
s elfelejtik lassan a tengert –
A kéz
ami kiemeli őket egyszer
Csak kegyelem

Amíg beáll a halál

Közvetlenül az új bérházak mögött, mellett sorakoznak erre, az utcázugok kanyarjaiban, a város század eleji vagy még régebbi vályogépületei, kisudvaros-kertes, csöpp-ablakos családi házai, viskói. Mindenféle fatákolmányokban, sufnikban, ólakban egyik-másik helyen nemrégiben még malacokat, kecskéket tartottak. De itt-ott lovat, tehenet is. Amíg be nem tiltotta a tanács, egészségügyi okokra hivatkozva. Azóta csak tyúkokat hallani a drótdeszka kerítések mögött, ahogy kárálnak, kotkodácsolnak a szegényes, limlomos udvarokon.

A fölszabadult melléképületeket, miután sokan úgy-ahogy kipofozták-meszeltették, kiadták albérlőknek, ágyrajáróknak. A tőlük havonta beszedett összegből egészülnek ki a szomorúan kevés nyugdíjak. Az öregek nyáron kiülnek a kapukba, meghúzódnak a kis, sovány akácfák, creszek árnyékában. Beszélgetnek, hallgatnak.

A körzetet járó nővér sorra látogatja őket. Kijön az egyik házból, megy a másikba.

Néhány hete az egyik bérház lakói arra lettek figyelmesek, hogy az alattuk levő utcavégi ház udvarán egy öregasszony fekszik. Azt gondolták, biztosan Surányi néni feküdt ki napozni. De amikor másnap is ott látták, lementek, s beszéltek a szomszéd Nagyékhoz, hogy nincs-e kulcsuk Surányiék kapujához, esetleg nem tudnak-e valamit.

Átléptek aztán a kerítésen, s költögették, rázogatták az öregasszonyt, hogy mi baj Surányi néni, miért nem tetszik fölkelni? Nem bír, azt suttogetta; a hangját alig lehetett hallani. S hogy fölbukott valamiben, nem tud lábra állni. S mert a férje kórházban volt, ott halhatott volna meg, hisz segítségért se tudott kiáltani. Zöldséget akart csak bevinni, motyogta, mikor lefektették odabent, a savanyú szagú ágyra.

Elvitte aztán a mentő a kórházba, mint az urát, egy héttel azelőtt, aki évek óta betegskedik. Pár hétig itthon van, utána viszik vissza.

Nagy bácsi is – a szomszédban – először ezelőtt két éve lett rosszul. Ősz volt. Október vagy november.

A kertben áogatott akkoriban. Kiszedve közben a sárgarépat, zöldséget a földből, nehogy megfagyjon benne, ha beáll a hideg. Ellátta a konyhát paradicsommal, krumplival, paprikával, borsóval, salátával. Néhány gyümölcsfa is lézeng az udvaron, azokon is termett ez-az: szilva, alma.

Amióta nyugdíjba ment, s már idénymunkát se végzett – nyáron ruhatársóságot a Tisza-parti strandon –, mert fájlalta a lábát, csak a kertben tett-vett. Hetven éven felül járt már. Hatvanéves volt, mikor először munkát vállalt, addig tanyán lakott, s amíg a téesz nem tagosította be a föld-

jeit, azt művelte, azután pedig a jószágokból próbált megélni. S hiába szeretett volna továbbra is tanyán lakni – máshol el se tudta képzelni az életét –, végül csak muszáj volt valami kis rossz házat venni, amilyenre tellett a pénzéből, s fölpakolni mindent a kocsira, otthagynia a tanyát, hogy ne szégyenedjen el teljesen.

A Közép-Tiszántúli Vízügyi Igazgatóság egyik telephelyéről ment nyugdíjba, mint portás, miután tíz évet ledolgozott. Ám senki se mondta volna rá, hogy hetvenéves, olyan jól bírta magát, jól nézett ki.

Nem volt öregember.

Egy év múlva vizelt először véreset. Megfázott biztos, arra gyanakodott. Hűvös, esős, szeles idők jártak. S érezte is, hogy ásás közben fázik a lába a gumicsizmában.

Am ekkorra más panasza is volt.

Gyaloglás közben, ha sietett vagy ha hosszabb utat tett meg, mondjuk, a tyúkoknak kukoricáért, daráért ment ki a piacra, vagy ha a hazalátogató lánya, veje utazott el, és segített nekik a csomagot kivinni az állomásra, útközben be-begörccsölt a lába. S az megállította, akármennyire iparkodott is volna, vagy pedig leültette hol az egyik padra, hol a másikra.

Az SZTK-ban kismérvű érszűkületet állapítottak meg. Értágító és vérnyomáscsökkentő gyógyszereket kapott. Ezenkívül néhány tanácsot még: húzzon meleg zoknit, szerezzen be meleg papucsot, bundabéléses cipőt, egy-két számmal nagyobbat, mint kellene, ami nem nyom, s naponta mártogassa a lábát hideg-meleg vízben. S főleg arra vigyázzon, hogy ne fázzon meg.

Augusztus végén azonban „elővette” a másik baja. Egyik napról a másikra belázasodott, állandóan véreset vizelt, amit már nem is tudott tartani.

A megyei kórház urológiai osztályának főorvosa tükrözte meg az SZTK-ban, s a hólyagján egy borsószemnyi szemölcsöt (papillomát) fedezett föl, amit javaslatára el kell égetni. Megnyugtatta, a műtétet belülről, elektromos eljárással végzik, s nem fáj jobban, mint a tükrözésnél. Följegyezte, hogy ha lesz szabad ágy, majd értesíti. Az értesítés azonban nem jött, ő meg huszadikán már nagyon rosszul volt. S orvos az ünnepek alatt nincs láthatáron se! Valamit mégis tenni kellett.

Otthon volt most is a kisebbik lánya s a veje is.

Hova menjenek? Az SZTK-ból hívták ki az ügyeletest, hogy adna neki fájdalomcsillapító injekciót. A kórházba hiába vinnék be, mégha volna is szabad ágy, ennél többet ilyenkor ott sem csinálnának vele.

A lánya ezer forintot adott a sebész főorvosnak, akivel sikerült elintéztetni, hogy az édesapját fölvegyék az urológiára. Egyúttal kérte, hogy vegyenek szövetszövetmintát, mert az a biztos, ami végül is nem történt meg. Az orvos nem tartotta szükségesnek.

S november elején újabb égetésre került sor. A múltkori állítólag nem sikerült. De azután is hol kitisztult a vizelete, hol megint véres volt. Csak fél év telt el valamivel nyugodtabban. De akkor meg a lába fáj megint, s a panaszával megjárta Pestet is.

A városmajori kórház egyik orvosa fogadta, akivel először az „odafönt” lakó idősebbik lánya beszélt telefonon, majd személyesen: az édesapjáról van szó, szeretnének bizonyosat tudni, mi várható, mire kell számítani.

Operálni nem kell, se amputálni a lábát, attól ő még messze van, nyugtatta meg az orvos.

*

Miután a lábfájása nem enyhült, sőt fokozódott, a körzeti orvos – a betegekhez jóindulatú, türelmes fiatalember – javasolta, hogy feküdjön be a helybeli kórház belgyógyászati osztályára. Ő el tudná intézni, hiszen ismerős ott, s kapna injekciókat, infúziót, ami remélhetőleg használna.

Abból, hogy ő „el tudná intézni”, nyilvánvaló volt, ezért hálapénzt vár. Legalábbis így gondolta, s ötszáz forintot tett a zsebébe. S jól gondolta, mert az orvos nem utasította vissza. Közben az asszisztensnő elfoglalta magát valamivel, hogy a jelenetet ne lássa. Úgy tett, mintha nem tudna semmiről.

Ekkoriban tíz-husz lépésnyi gyaloglás után már görcsös, kínzó fájás hasított a lábába, amit egyébként egyre hidegebbnek érzett. Ezért is vállalkozott a kórházi ápolásra, hiszen mi lesz, ha ez így megy tovább. De azért is, hogy megbizonyosodjon, hátha azért vazel közel másfél éve véreset, mert annyira kevés vért kap a lába, hogy ha kimegy az udvarra, szénért a fészerbe, már az is elegendő, hogy megfázzon, s ez az oka mindennek. Bár nyáron nemigen fázhatsz meg, de ki tudja, tűnődött magában S reménykedett, hátha segítenek rajta. Legalább annyit, hogy ne súlyosbodjon az állapota.

A lábfájás valamit enyhült is, de az időről időre jelentkező vérzés nem szűnt meg. Javasolták, hogy menjen át az urológiára, amibe nem egyezett bele. Az ottani kivizsgálásnak nem látta értelmét, hiszen már volt ott kétszer is, égették, tükrözték, forgatták benne a műszert, az egészségét mégsem nyerte vissza.

Saját felelősségére hazament.

Karácsonykor még elutazott a kisebbik lányához, az ünnepek után mégis sietett vissza. Már megvolt a beutalója, hogy az év utolsó napján az újra kiújult szemölcsét – amit kontrollvizsgálaton állapítottak meg –, leégesse az osztályvezető főorvos, aki január elsejétől már másik kórházba kerül. Azt javasolta, ezt a kis műtétet még végezzék el. Jószándékból-e vagy a pénzért, amit kinézett belőle, ki tudja.

De nem lett jobban.

Húsvétkor már negyed-félóránként kellett a bilihez mennie. A felesége öntögte ki belőle a vért.

Az ágyéka tájékán szúrós fájást érzett, sőt, egyszerűen csak a belül megalvadt vértől elakadt a vizelete.

Mi legyen vele? Megint ünnep lévén, a körzeti orvos nem rendel. A kórház urológiai osztályának sebészeti orvosa viszont az itteni bérházak egyikének a földszintjén lakik. Őt hívták át, aki a beteget, hogy megindítsák a felgyülemlett vizeletét, ami feszítette, s a kintől már teli ordította a házat, beutalta a kórházba. A felesége egy ötszázast adott neki a kapuban.

Másnap, amikor bement látogatóba a férjéhez, ugyanennek az orvosnak kétezzer forintot adott. Azzal, hogy, doktor úr, ha tükrözésre, bármire kerül a sor, és mert a férje nagyon fél tőle, hisz azon a részen fáj már mindene, kéri, altassák el.

– Úgy lesz, asszonyom – ígérte meg. – Legyen egészen nyugodtan.

Aztán a kivizsgálást gyakorlaton levő fiatal orvosnövendékek végezték, nyilván felügyelet mellett, de bizonyára mégsem olyan hozzáértéssel, mintha gyakorlott orvos tette volna.

S altatásra sem került sor.

A kórházból való hazakerülése után, nehogy sok vér összegyűljön benne, megalvadjon, és amiatt akadjon el a vizelete, aludni sem mert. Éjszaka is a konyhában ült, s tízpercenként, negyedóránként ment a bilihez. Hiszen, mint ahogy azt az orvosok javasolták, literszámra itta a teát. Ő jobban akart lenni, meg akart gyógyulni.

Szedte a vérzéscsillapító, alvadásgátló, görcsoldó gyógyszereket. Naponta jött az asszisztensnő a fájdalomcsillapító injekciókat beadni. Anélkül már nem tudott meglenni. S egyszer tíz napon át mégsem kapott egyet sem, mert a körzeti orvos elment három hét szabadságra, s a kiírt injekciók közben elfogytak.

A helyetteséhez hiába járkált a felesége, hiába panaszkodott, mennyire szenved a férje. Hiába környörgött, ígért pénzt is, a szükséges injekciókat nem írta fel: nem az ő betege, ő nem ismeri a baját, s ha nem kap injekciókat, akkor se történik semmi. Kiadta az útját, azzal, hogy majd, ha visszajön, aki kezelte, az fölírja, amit kell.

Ráadásul szabadságon volt a szomszéd urológus főorvos is. Amikor megjött, akkor intézkedett gyorsan. Am a beteg a kórházban is egyre rosszabbul volt. De miért? Nem rákos talán? Szó se lehet róla, háritotta el az orvos. S a lányai hiába kérték most is, s máskor is, hogy vegyenek szövetmintát, azzal tért ki, hogy nem fontos, nem olyan komoly a dolog.

– De, doktor úr, állandóan vérzek, ez nem jót jelenthet – panaszkodott a beteg. Akkor épp otthon volt.

– Nem kell mindig azt figyelni. Itt van a kert, s ha kimegy Nagy bácsi, nézze az eget! Nem szabad mindig a betegségével foglalkozni.

Nem. Csak a betegség foglalkozott övele, nem hagyta nyugton.

Az orvos fölvetette: volna egy gyógyszer, ami segítene rajta, de sajnos, az Magyarországon nem kapható. A felesége meg tudná ugyan szerezni, ám elég nehéz hozzájutni.

Vagyis, pénz kell! Amire abból is lehetett következtetni, hogy amikor megkérdezték, jó lenne-e, ha ők szereznék be külföldről, van kint ismerősük, s ha írának neki, az biztosan megküldené, elütötte a dolgot azzal, hogy akkor ezt most halasszuk el későbbre. Most még megpróbál valami más gyógyszert alkalmazni.

A betegben ekkor erősödött meg az elhatározás: itt kell hagyni ezt a kórházat, czekeket az orvosokat. Ezek csak a pénzt szedik el, de nem segítenek rajta.

Már elintézte a nagyobbik lánya, hogy fölviszi Pestre, mikor az utazás előtt való este beállított az orvos, hogy sikerült megszereznie azt a gyógyszert, amiről szó volt. Bár nem olcsó – mondta –, de ez biztosan használ majd. Kétezer forintot adott neki, s a pesti utazást lemondta. Erre két nap múlva elakadt a vizelete, mert, mint később egy ismerős orvost megkérdezve kiderült, a beadott injekciók egyszerű nyugtatók voltak. Mennie kellett a kórházba, s újra intézni, hogy Pestre kerülhessen, már másban nem bízott.

Itt a kórházi kivizsgálás nem került újabb czreszekbe, mert nem fogadták el tőle, de százasokba igen, hogy amikor már kibírhatalanná fokozódott a fájás, kapjon fájdalomcsillapító injekciókat.

– Tessék szólni, bácsika, ha kell – mondták a nővérek.

De, ha ő vagy a lánya, nem adott pénzt, többnyire hiába szolt. Sokszor „elfeledtek” róla.

A pesti kórházban pár nap múlva már tudták, hogy prosztatarákja van, amire otthon nem jöttek rá két év alatt sem. Nem, mert szövetsmintát nem vettek tőle, amit Pesten kérni se kellett, bár anélkül is meg tudták állapítani, mi a baja. Nyilván mert jobb felszereltségű, mint az előbbi, s még jó néhány vidéki kórház. S azt sem kellett kérni, hogy altassák el, az is természetes volt.

Föltételezhető azonban, bár erre nincs bizonyíték, ha tőle nem vettek szövetsmintát, akkor másoknál is el-elhanyagolták. S hogy ilyen vizsgálatot nem végeztek, neki is csak az utolsó zárójelentésére írták rá, amikor már biztos volt, hogy Pestre megy, addig egyikre sem.

Természetesen nem mondták meg a szemébe, hogy gyógyíthatatlan a betegsége, ami már eléggé előrehaladott stádiumban volt, de mivel nem csináltak vele semmit, új gyógyszereket sem kapott, már sejtette, tudta, róla lemondtak, már nem lesz jobban.

Eljétől fogva félt az operációtól – nem véletlenül! – de itt beleegyezett volna. Otthon ugyanis egyszer fölvetették, hogy meg kellene műteni, de, hogy miért, azt csak azzal indokolták, hátha akkor meg tudnák állapítani, mi a baja. Ezt elutasította, mert akárhányszor tükrözték, utóbb mindig hólyaggyulladás állapították meg nála, s kismérvű szűkületet, amit faragással akartak kitágítani, hátha akkor nem akad el a vizelete. S tanúja volt nemegyszer, hogy akiket így tártak föl, illetve műtöttek meg, a kínok kínját élték át. A keletkezett seb nem gyógyult be. Akiket pedig a nem teljesen tisztázott diagnózis miatt operáltak, sokukkal napokig táncolt az ágy, ahogy hányták-vetették magukat, mire végre meghaltak. Jobban nemigen lett egyik sem.

Talán úgy voltak vele az orvosok, ezek már úgyis öregek, hadd menjenek?

Pestről hazakerülve, átmeneti jobbulás után, újra nagyon rosszul lett. Félrebeszél, megmeredt. Mit csináljon vele a felesége? Ő se fiatal már, tíz éve agyvérzése volt, amiből teljesen nem gyógyult föl. Ő nem tudja a férjét megmozdítani sem.

Kihívta a körzeti orvost, aki azonnal beutalta a kórházba, s a mentőket is értesítette, mert a betegnek sürgősen vért és infúziót kellett volna kapnia.

Késő délután volt, amikor a kórházba bevitték. Ám oda schogyse akarták fölvenni, mikor a zárójelentésben elolvasták, hogy menthetetlen. Akiken még lehet segíteni, azoknak kell a hely.

– De hát nézzék már meg, milyen beteg! – környörgött a felesége. – Le-gyen egy kis emberség magukban!

Két napra engedték meg nehezen, hogy ebben a kórházban maradjon, de tovább nem lehet semmi szín alatt, mert nem ide tartozik, „menjen a me-gyeibe!”

A megyei viszont csak úgy vette volna fel az urológiai osztályra, ahová másnap fordult az asszony, ha előbb elviszik az SZTK-ba, ahol megtükrözik, s utána megírják részére a beutalót.

– De hiszen már tudják a baját, azt is, hogy menthetetlen, akkor minek kínoznák még a szerencsétlent? – siránkozott a felesége.

– Akkor nem kell kórházba vitetni! – mondták neki. S hogy ők mindent megettek, amit lehetett. De most már csak a helyet foglalná, hiszen meggyógyítani nem tudják. Legyen otthon, s ápolja a családját! Vagy ha azok nem érnek rá, mert Miskolcon, meg Pesten laknak, dolgoznak, fogadjanak mellé ápolót.

De hogy honnan fogadjanak, nem mondták meg. Nyilván nem is az ő dolguk. Csakhogy ki az, aki talál ma ápolót, s aztán bírna is fizetni?

A hazaérkező lányai is megpróbálták, hogy fölvegye a kórház, hisz ott mégiscsak jobb helyen lenne. Ahol ha fájdalomcsillapító injekció kell, rögtön kéznél van. Míg otthon az asszisztensnő csak egyszer egy nap tudná beadni. Vagy ha vér kell, azt otthon nem lehet megoldani.

A körzeti orvoshoz fordultak végül, hátha tudna segíteni.

Tudott. Elintézte, persze nem semmiért, hogy édesapjukat fölvegyék a kórház belgyógyászatára. Ahol mégis orvosi felügyelet mellett lesz. Bár, amikor meghalt, egy szombaton délután, nem volt az osztályon egyetlen orvos sem.

A feleségére való tekintettel, halál esetén, meg volt beszélve, hogy a két lányát értesítik. Nem értesítették. Az asszony másnap délben az egyik rokonától tudta meg, aki látogatni ment volna a beteget, hogy ahhoz már nem kell menni, ne vigyen ebédet se, mert már nem él.

Azóta az asszony sokszor csak ül a kis vályogház konyhájában. Ül napközben, s késő éjszaka is. El-elsírja magát, s hiába szeretné, nem tud megbékülni azzal, ami az urával történt. Bár tudja, hisz ő is volt kórházban nemegyszer, az orvosok többsége mindent megtesz a betegekért. De sajnos, hogy vannak, akik kihasználják őket. Azokat a legkönnyebb. S nem nagyon törődnek velük. Talán elég idő sincs rá, hisz annyi a munka. De azért akár mennyi gond, baj is van, mégse lenne szabad, hogy egy beteggel mindez megtörténhessen. Még ha egyetlen emberről van is szó. S akár milyen idős is.

Nem szeret belegondolni se a sok tortúrába, rengeteg hercehurcába, amit megjárt. Csodálkozik, hogy kibírta. De hát a férjéről volt szó, muszáj volt kibírnia.

Azóta meghalt Surányi néni is a szomszédban. A férje is valamelyik héten. Már nem ballag szegény a boltba. Be van zárva a kapu, az ajtó. Sötétítővel elfüggönyözve a kis vaksi ablak.

KALANDOZÁSOK ÉS GÖRÖNGYÖK (III.)

Naplómból — dátumok és magánügyek nélkül

ALPHAVILLE, AVAGY ÚJABB VÁLTOZAT A FALANSZTERRE. Gondolhatnánk-e másra? Aligba. Rájár az eszünk. Tévedésről nem is lehet szó. Azért mégis ellenőrizzük magunkat! Godard arról beszél, amiről a mi Madáchunk – szorítom vissza a belyére a Tragédiát a préselődő könyvsorba. Nem kell bozta bölcsesség, hogy megállapítsam, a rokonság feszültségét a százévnnyi távolság kölcsönzi, nyomom meg a televízió gombját, mert a képernyőn a hangyás rezsgés és a készülékből áradó fülbántó sistergés már nem ígér semmit az éjszakában. Alphaville-ben és Madáchunk falanszterében a Rend nevében mindazt felszámolják, amiért örökös élet-elégedetlenségünk vádbeszégeit fogalmazzuk. A végsőkig megvalósított logika, az elképzelhetetlen ön- és közfegyelem a minden fellebbezést kizáró ésszerűség megfagyasztja azt az életet, amelyet mi az esetlegességei, kuszáltsága, banalitásai miatt hajlandók vagyunk kisszerűnek minősíteni. Ami a mesterséges világ alapszabályai ellen szól, azt ott kiiktatják még az egyén tudatából is. Ha másként nem megy, törlik a szót, amely nevén nevezte a türbeteilen jelenséget. Semmi új a nap alatt. Még a totalitárius társadalmaknak az a jellemzője sem, hogy a beilleszkedni nem tudók öngyilkosságra, a nem akarók pedig halálra ítéltetnek.

Mindamellet a film krimiizgalma elkap benniünket, hasonlóképpen, mint a Tragédia a szöveg jó ismerőjét, aki előtt a színpadi megvalósítás véresen aktuálissá, személyét érintő valóságképpé sűrűsödik. Abogyan Babits 1923-as olvasata óta fokozódó mértékben igazolódik a drámaköltemény.

Godard-nak persze van egy eredeti vonása. (Nembiába a legkiválóbb rendezők egyike). Érdes, rapcsos arcú, kemény öklü ügynöke olyan céltudatos, könyörtelen bajnoka az „örök emberi” értékeknek, mint Madách Konstantinápolyában a hitvédelmező (téritő) megszállottak a maguk rögeszméinek. Azzal a különbséggel, hogy ott szellemi hajlandóságaink ellenére zajlanak az események, míg Alphaville-ben a javunkra, s ezért a szokványos szimpátia nélkül is az ügynök oldalára állunk. Ha nem is tudjuk mindjárt, de egy megkopottnak látszó szerepre szavaztunk: a „barcos humanizmusra”.

A mi Adámunk a falanszterben mintha passzívabb lenne mai várakozásainknál. Lucifer visszafogja ugyan, tart a lebepleződéstől, de azért Adám a megjelenítés közelébe jut. Godard ügynöke már a tapasztalás végpontjára jutott Adám. A Tudós viszont nincs sehol. Az IBM-ekből és a többi számítógépcsodából gigantikus mikroelektronikai agy állt össze. A tudósok fölöslegessé váltak. A társadalom elitje az elszemélytelenedett tudás zavartalan működésére ügyel. A tudás kinötte az embert és eszét, újmódi Pantokrátorra hatalmasodott.

Az Ügynök barca mégis győzelemmel végződik, feszültségünk kioldódik. A játéknak nem volt igazi tétje, ezt kell megállapítanunk. Az ismert sablon szerint alakult a játszma, a Jónak diadalmaskodnia kellett, a Rossz veszítésre ítéltetett. Nem úgy a falanszterben. Rideg világa nem kisebb cél érdekében szerveződött, mint az Emberiség megmentéséért. Mert számukra kiméretett az idő. Négyezred év. Ennyi áll a tudomány rendelkezésére. Magától értetődik, hogy ekkora feladattal szemben a magányos hős tudatlan mitugrásszá törpül. Lehet, hogy Lucifer ezért tartja vissza – ameddig bírja – beavatkozási kísérleteitől Adámot? Saját sérelmeként fájna neki, ha tanítványát gyógyíthatatlan baleknak nézné a célracionális világ? Innen nézve, már elbizonytalanodunk, hogy Adám lázadása az érzelmek nevében jogosult-e. Ugyanazon érzelmek nevében Alphaville pusztulásához kétség nem fér. Godard esetében egyszerűbb volt az alaphelyzet. Úgy látszik bonyolultságban Madách állja a versenyt a modernekkal is.

A MELANCHOLIA ÉS A TRAGÉDIA. Mire lefutnak a történelmi színek, majd Adám ébredésével elenyésszik a falanszter racionális kétségbeesése, az Úr tájlohatatlan – mert céltalan, s akadály nélküli – légritka tere, végezetül az eszkimó szín visszafordíthatatlanul korcs világa, s Lucifer arzenálja kiürült, ekkorra a lehetséges jövőnd emberi vívmányok olyan laza, dőreséget sugalló szét-szórtságban hevernek a színpadi deszkákon, mint Dürer angyala körül – Melancholia című metszetén – a tárgyak. Cselekvés és tétlenség, tevékenység és gondolat, eszközök és célok, ártatlanság és beavatottság, elnehezült helybenmaradás és véghetetlen tér, megmaradás és jövő – effajta párok állítása sokáig folytatható – sorra kipróbáltattak. Kiderült mindegyikről, mire jók, mire elégségesek. Szórakoztató játék volt, de ezzel vége! Most olyan a világ körülöttünk, mint a kibelezett játékbaba a gyerekszoba szőnyegén, amelyre döbbsenten nézünk mindentudásunkkal: már soha többé nem tekinthetjük annak, aminek barbár mütétünk előtt. Szenvedélyes erőfeszítésünkkel a legtöbbet veszítettük – felfedeztük a Semmit.

Madách Imre készen áll erre a vereségre, szinte eszmélése pillanatától. Koravén erétsége, alkati hajlamai összejátszanak a világ közelebbi és hírből ismert eseményeivel. Körülötte – szűkebb és tágabb körben – még igazából senki nem meri kimondani, ő viszont már zsigereiben éli az emberi történet végső fokon való biáभावóságát. Nem is feledkezik el róla soha. Lehetően is, mert nem az emlékezetet ügyéről van szó. Nála a megélés természete játsza a főszerepet. Ahogy a léthez közelít, az orrában nőtt szőrszáltól az eszméig. Most csak egyetlen érvel: készítsünk szöszedetet a Tragédiából és fel fogjuk fedezni, hogy a dőre gyakorisága minden mást felülmúl. Kapcsolódásaiban pedig az értékek teljes körét feldúlja. Eddig a pontig jutván, vélhetnénk hétköznapi borulátónak is a szerzőt. Mint akiben Szontágh Pál életerős cinizmusa mindennapos kedvetlenségé savanyodott. Testi valójában időszakonként talán ilyennek is látszhatott. Amilyen azonban valójában volt, olyannak mégis a Tragédia őrizte meg, azzal, hogy a dőreséget szerkezeti elvvé avatta. Ennek egyik következménye mindaz, ami a londoni szín után játszódik. Am a falanszterrel, az ürrel és az eszkimó szín bóvilágával nemcsak a mi korunkat és a lehetséges jövőndöt állítja színpadra profetikus előrelátással – ahogyan újabbán bódolunk ezen ötleteknek –, hanem a dráma eddigi menetét követi s ezért a jövő minden számításba vehető változatához kizárólag a dőret képes társítani. Más nem áll módjában.

Ha eddig igazunk van, innen már nem nehez. Igen, a Tragédia egy melankolikus alkatú férfi munkája. Mi más magyarázná – egyebek között – a dráma-

költemény fokozottan elvonatkoztatott világát, ha nem a szerző emberi és művészi karaktere? (Csupán jelzésként: vajon nem azért vallott-e kudarcot történelmi tárgyú darabjaiban – amelyek rögböz kötöttebb feladat elé állítják az alkotót –, mert művészi alkatától eltérő munkába fogott? Viszont a sorscsapások által megérelt melankóliája végül hozzásegítette a Nagy Műböz...)

A melankólia csapdájáról értekezve írja Földényi F. László: „A jövő a melankolikus számára nem a lehetőségek megvalósulását jelenti, hanem a valóságos dolgok elmúlásának lehetőségét: a jövő a múltandóságra vonatkozik, azaz nem jövő, hanem egy semmilyen igeidővel ki nem fejezhető eljövendő múlt.” A Tragédia ennek az eljövendő múltnak a kezdetével zárul. Az Úr ti. nem törli Ádám agyát, mint egy fölöslegessé vált magnófelvételt. Zengzetes hangjával felriasztja ugyan bagmazás álmából Ádámot, de a freudi pszichotechnikát nem ismeri még, hiába szabadulna Ádám az álomképek nyomása alól. Az Ember a kétés kimenetelű jövő tudatával kénytelen nekivágni az időnek. Jövőknek? Hiszen az a múlt! Ott van az emlékezetében. „Kész az idő egésze” – ahogy József Attila fogalmazná. Ő persze már nem rettenne vissza, s pörölné az Úrral. Fölkínált olcsóságát, a Reményt, visszautasítaná. Léven mindennel tisztában. Mert aki mindent tud, nem remél. Biztos a világ dolgaiban. Remény és tudás kizárja egymást.

A kérdés most már csak az, hogy ki mibez kezd a bizonyosságával? Mintha lenne olyan mélyárama is költészetünknek, amelyben a végső igazságokat megpillantók, a bódulatból magukhoz térve, még a kénkö büzétől prüszkölve, pokoljárásuk utáni első gondolatukat a többiekre irányítják? Aki közülünk látbatta a valódi rettenetet mind azon igyekezze, hogy kíméljen bennünket, közönséges halandókat?

Mi ez? Elleptezés? Gyerekek módjára bolondítanak bennünket?

Nem. Bármilyen nebez is úgy kimondanunk, hogy ne váltsunk ki alkalmi gúnyos fintort, nem tudjuk másként gondolni: „félrevezetőink” a legmélyebb szeretetig jutottak el.

Miért lebetetlen szinte befejezni a színpadon a Tragédiát? Allítják: mert a dramaturgia törvényei szerint erőtlenül hat az Úr biztatása, hogy a „történetek” ellenére bizzon az Ember. A felemás megvalósulásokat látva, igaz lehet az érvelés. Madách azonban – az eminens és a hü gyermek – megkérdőjelezhette-e a csillámló eszméket, amelyeket tiszteletre méltó mesterek beléje tápláltak; s anyja gondoskodó közelségében kétségbe vonhatta-e, hogy a szeretet jegyében legalább társas melegben búzhatjuk meg magunkat?

Kettős életet élt. Ápolta mély melankóliáját, de nem szőlított fel senkit, hogy kövesse. Fő művében is képes volt elrejtőzni. Erőt vett önmagán. Fegyelmé hozzásegítette az érvényes művészi tethhez. Amely persze nem élne, nem lenne eleven az alkat pulzálása nélkül. Madách Imre életgesztusa ennyire megformáltan majd József Attilával ismétlődik, aki szintén utolsó szavával – riasztó egybeeséssel – ugyancsak képes lesz – hitte! – másoknak remélni. Hogy Heidegger a következetesen végigjárt útjával, s megtalált Semmijével nagyobb filozófusa a kornak? Bizonyára. De mi a saját költőinkről szoltunk, akikben – ha csak magukra gondoltak – meg volt a heideggeri bátorság.

MEGINT MADÁCH. Imént befejezett előadása után hosszú beszélgetés az a magyar íróval, akinek Keresztúry Dezső mellett a leginkább szívügye Madách és a Tragédia. Megint meggyőződöm róla, hogy elégséges a közeledéshez, ha legalább az egyik fél csak a másik hullámhosszát keresi. Mivel már ko-

rábban ballgatóság előtt rekonstruáltam a gondolatmenetét Madách pörében, azt gondolom, kívül-belül ismerem. Nebézségeink nincsenek is. Önmagát látbatja idegen tükörben, s mire magunkra maradunk figyelme egészével felém fordul.

Szakaszosan lep meg: üresjáratokat csillámlások követnek. Az Úr ilyen kellemesen enervált, amikor titkolódzó színenkívülisége után ismét jelenlétével jegyzi önmagát. Amint egyre tisztábban látjuk egymást, kirajzolódik a dramaturgiai alaphelyzet is. A tanúk, a közönség rég szétoszlott. Amiről szó van, férfiak ügye. Ádámé és Luciferé. Éppen mondanám, hogy Lucifer Memling festette arangkyszárnyakat érdemelne, de megelőz. Tragédia-olvasatát mutatja. Leszakadt könyvtábla, szétbulló ívek, a felvillanó gondolat rácsodálkozó jelzései a margón, valamint a tömegkommunikáció korának jellegzetes következményeiként újságkivágások – külföldi lapoké is – kötetkövÉRítő berakásai a lapok között. Aztán a vidékies magyar szellem európai teljesítményeként méltatja a Tragédiát. Válaszként szerepértelmezésbe bonyolodom. A vidéki értelmiség előképét ragasztom a rögzült Madách-portréra. A hajtók révüLt izgalmaival csörtetiünk végig ötbeteink bozótlján.

Mire bazaérek, már mindenkit a televízió előtt találok. Úgy telepszem közéjük, hogy még a kiugrasztott gondolatköröket látom magam előtt. A képernyőn a nagy szenzáció fut, Az idő urai című rajzfilm. A gyerekek edzettek, nem ez az első sci-fi, amit látnak. Elengedem magam a jövendő évezredek űrközi bonyodalmaiban. Milyen kellemesek a borzalmaikkal együtt is. Egyszerű a magyarázat, hogy miért. Mert élünk. Akkor is, annyi idő múlva is. Ez korunk meseje. Szegény száraz Madáchunk! Ő meg úgy tudta, hogy „az emberkebel korlátot kíván, fél a végtelentől”. Lucifer optimizmusa viszont dolgozik. Bizik benne, hogy ráveheti az embert még egy próbára, előbb-utóbb lesz mersze szembeszállni a Föld Szellemével és ismét megkísérelheti vele a kiszakadást. Terve kész: Éva gyermeke megszületett, a kicsit kell fondorlatokkal megnyerni. Lucifer nem tétlenkedik. Sci-fi képregényt rajzol, sci-fi könyvet ír, sci-fi folyóiratokat alapít, sci-fi filmet forgat, sci-fi klubokat szervez. Nincs kifogásom ellene. Gyerekeim elég ok a behódolásra. Mert Madách valóban felfedezte azt a logikát, amire a világ hosszú ideig eljárt tengelyén, ám erre a logikára végre rákérdezzünk. Hibetiünk-e benne, hogy a következő hosszú távra érvényes felfedezést – a képernyőn futó fantasztikus világért szorító – gyermekeink dugják majd ereszkedett orrunk alá?

A Tragédia svájci színpadokon

Egyszer egy német színháztörténész, aki ismerte és becsülte *Az ember tragédiáját*, de rossz véleménnyel volt az úgynevezett „színházpolitikáról”, legyintve mondta nekem: – Ugyan kérem! Madách művét többször is lefordították németre, foglalkoztak is vele, tanulmányokat is írtak róla, de színpadon sosem belső értékénél fogva játszották. Csak irodalmon kívüli okokból. Politikából.

Volt ebben a számunkra keserű megállapításban elég sok igazság, főként ami a német nyelvterületet illeti, de sommás általánosításként elfogadhatatlan.

Mert ha csupán Svájcot tekintjük, ahol a *Tragédia* német fordításának két színpadi bemutatójáról tudunk – való igaz, hogy az alkalom mindkét ízben politikai jellegű volt, ámde a *kiválasztásban*, és a *kivitelezésben* nagyon is a mű belső értékei játszották a szerepet.

Van a világirodalom nagy műveiben olyan nyelvileg-tartalmilag kielemezhetetlen vonás, amely különös hangsúlyt ad egy-egy mű és egy-egy nép – mint nézőközönség – találkozásának.

... Miért volt a *Tragédia* egyik legművészebb, leghatásosabb külföldi előadása a tartui Vanemuine színházé a Szovjetunió 1971-es magyar drámafesztiváljának keretében? Annak idején ezzel a címmel számoltam be róla: *Abogyan Madách megálmodta*. Azt hiszem (bizonyítani nem tudom), hogy ugyanazért volt olyan kitűnő, amiért a finnugor népek mai zenei folklórájában a több évezredes különélés ellenére is Kodálynak és tanítványainak sikerült közös alapelemeket felfedezniük: hogy ezeknek a népeknek a tudatalattijában ennyi különélés után is megmaradtak közös elemek. Az észtt színház és közönsége ilyen mélyen rejlő okoknál fogva rezonált a Magyarországot nem is említő, de magyar gondolkodást, érzést sugárzó alkotásra.

Ugyanígy, a *Tragédia két svájci bemutatójának* körülményeiben is lélektani alapú rezonálást fedezhettünk fel. Itt persze nem östörténeti közösség, hanem két nemzet történetének néhány párhuzamossága játszik közre. A svájciak a hatalmas francia királyok, olasz hercegek, német fejedelmek és nyomukban Napóleon, Mussolini, Hitler hódító törekvései közé ékelten, többnyelvű nemzeti egységükkel védekezve szereztek meg a magyarsághoz hasonló történelmi tapasztalataikat. A két nemzet sorsának ez az analógiákra alapot adó hasonlósága játszhatott közre abban, hogy a magyar filozófiai költemény éppen két világháború idején szólalt meg svájci színpadokon: a semleges Svájcban mint a háborúba sodort magyarság vallomása, 1916. február 15-én egy zürichi, majd 1943. február 11-én egy berni színpadon.

Nem voltak ezek harsány művészi sikerek: az 1916-os bemutatót mindössze egyszer ismételték meg (többre nem is tervezték s ez az egy ismétlés is *erkölcsi siker* jele volt), 1943-ban pedig valóban politikai, sőt „protokolláris” körülmények közt került rá sor – mégis létrejöttük körülményeiből valamint sajtóvisszhangjukból bizvást a két történelmi sors párhuzamosságán alapuló sajátos rezonálásra következtethetünk.

*

Diákok színjátszása nem új találmány. A zürichi egyetem diákjai is alkalmi szintársulattá álltak össze 1916-ban és először *Szophoklész Oidipuszának Reinhardt-féle* inszenálásával próbálták ki képességeiket. Sikerük lelkes elhatározást ébresztett bennük: híven a Vöröskereszt hazájának szelleméhez, jótékony célú színelőadást terveztek a hadviselő országok fogságba esett diákjainak megsegítésére. A megfelelő színdarab kiválasztását egy ismert színházi rendezőre, *Josef Daneggerre* bízta, s ő azt tanácsolta nekik, hogy ilyen nemzetközi emberbaráti célnak leginkább a magyar *Madách Imre* drámai költeménye felel meg: *Az ember tragédiája*.

A *Tragédiát* ekkor már negyedszázad óta játszották a német nyelvterületen, *Dóczi Lajos* fordításában. Útját – Hamburgban, Berlinben és Bécsben – sikerek és bukások jelzik. Érdekes ez a váltakozó sorozat: kezdte a mű külföldi ősbemutatója 1892-ben Hamburgban jelentős siker volt: Madách gondolatainak gazdagsága mellett – sőt ezen túlmenően is – a „történelmi revü” pompázatos külsőségei, dús jelmezek és díszletek kápráztatták el a közönséget és lelkesítették a színikritikusokat s ez a siker még ugyanabban az évben egy bécsi színházi fesztivál során folytatódott. Akkor volt a siker, hogy hírére Párizsban is, Londonban is tervbe vették, a közeli Prágában pedig meg is valósították a *Tragédia* színrevitelét. A bukás a berlini Lessing Színházban következett be. Ludas volt benne a rendezés is: a még dúsabb látványosság érdekében négy teljes színt kihagytak a műből s ezzel szinte érthetlenné tették mondanivalóját, de még súlyosabban nyomott a latban, hogy a színikritikusok ekkor olvasták el a darabnak a népszerű Reclam-sorozatban megjelent szövegét, s előtte Jókai előszavát. Ebben az előszóban ragadtatta el magát nagy írónk annyira, hogy a *Tragédiát* a *Faust* fölé helyezte, s a fölbosszantott berlini kritikusok most már *Goethe* stílusára felajzott füllel hallgatták Dóczinak valóban goethei verselésű szövegét: így, ekkor született meg a *Tragédia* másodlagosságának legendája.

Hogy a zürichi rendező ismerte-e a legendát, ezt nem tudjuk – a művet azonban ismerte és tiszta szívvel ajánlotta a diákszínjátszók jótékonyági előadására. A lelkes svájci visszhangból azt is megtudjuk, hogy *Robert F. Denzler* operakarmester külön kísérezőnet komponált ehhez az előadáshoz, mely este nyolctól éjfél után egy óráig tartott, tehát ha nem is teljes, de majdnem teljes madáchi szöveg szólalt meg németül a telt ház előtt, az előadást pedig négy nappal később meg kellett ismételni. A 6000 svájci frank bevételből a pompás kiállítás költségein kívül bőven futotta a jótékony célra.

A másik svájci *Tragédia*-bemutatóra ismét egy világháborúban került sor, s a művet ismét „rehabilitálni” kellett. Mert időközben bekövetkezett ugyan Madách művének a német nyelvterületen mindmáig legnagyobb sikere, de legnagyobb balsikere is. A siker *Mohácsi Jenő* új fordításának volt köszönhető, aki – saját kifejezése szerint – „fausttalanította” a szöveget. 1930–31-ben a bécsi és a müncheni rádió, majd 1934-ben a bécsi Burgtheater rendezőjével együttműködve,

olyan bemutatókat produkált, amelyeknek híre ismét messze országokba jutott el és újabb, több nyelvű fordításokra adott ösztönzést.

Volt ennek a nemzetközi sikersorozatnak egy másik tevékeny részese is, Madách művének avatott hazai és külföldi propagátora: *Németh Antal*, akkor a budapesti rádió főrendezője, majd a Nemzeti Színház igazgatója, aki az 1968-ban bekövetkezett halála előtti években is rendezőként és az Országos Széchényi Könyvtár színháztörténeti tárában tevékenykedett. 1937-ben Hamburgban sikerre vitte a *Tragédiát*, de a nagyszerű fordító nevét, minthogy származása nem felelt meg az embertelen törvényeknek, a hitlerista hatóság levétette a színlapról. 1939-ben azután a háború első hónapjában, Németh Antal nélkül, egy sebtében összetakolt fordítás szövegével a rendezés annyira eltorzította a berlini bemutatót, hogy az valósággal meggyalázása volt Madáchnak. 1948-ban még megpróbálta Németh Antal a hivatalos kultúracsere keretében Frankfurtba kiküldött vendégrendezőként visszaállítani a madáchi mondanivalót, de a szövegen nem segíthetett.

Madách művének és vele Mohácsi fordításának „rehabilitálása” ismét Svájcban következett be.

A berni Stadttheater igazgatójának magyar felesége, *Andor Mária*, aki valamikor a Budai Színkörben Éva szerepét játszotta, már 1939-ben próbálta Svájcban színre hozatni *Az ember tragédiáját*. A terv 1943 elején „érett be” akkor, amikor megvalósításában politikai szempont is érvényesült. Tudjuk, hogy a magyar kormány „hintapolitikájának” egyik diplomáciai terepe a semleges Svájc volt – ebben a keretben javasolta és készítette elő a *Tragédia* berni előadását a hivatalos Magyarország s képviseltette magát a bemutatón diplomáciai képviselőjével akkor, amikor a színlapon a hitleristák által proskribált fordító neve állott. S hogy ez a bemutató nem a pezsgőbb művészi életű svájci városok valamelyikében – Zürichben, Genfben, Bázelen, vagy Luzernben –, hanem a szövetségi kormány székhelyén zajlott le, ez ugyancsak az előadás politikai súlyának bizonyítéka. Am a művészi siker is teljes volt. Amint *Hubay Miklós*, aki akkor a genfi magyar könyvtárat vezette, és a bemutatón szintén jelen volt, anynyi év után visszaemlékezik, gyönyörű előadás volt. Tanúsítja ezt a svájci sajtónak, s nemcsak a berninek, hanem a többi város nagy lapjainak is bőszeges visszhangja. Így többek közt a bázeli *Nationalzeitung* azt emeli ki, hogy a rendező Németh Antal milyen nagyszerű technikai apparátussal, kórusokkal, vetítésekkel, zenekarral, határozott stílusú jelmezekkel dolgozott, és kiemeli Mohácsi fordításának költői szépségeit: igazi német nyelvű színpadi műnek minősíti. A nagyszabású technikai apparátusnak különös érdekességet adott az a tény – írja a *Journal de Geneve* recenzense –, hogy a bemutatónak éppen a kis méretű berni színház adott otthont, és mégis kiválóan működött. Végül ne mulasszuk el megnevezni a berni siker többi részeseit sem: *Farkas Ferenc* kísérőzenéjét játszóták, a díszletek tervezőjének *Bignens* volt a neve, Ádám szerepében *Adolf Spalinger*, Éváéban *Friedel Nowack*, Luciferében *Ekkehard Koblun* lépett fel.

Megjegyezhetjük még, hogy franciául is felcsendült már Svájcban *Az ember tragédiája*; igaz, hogy nem színpadon. 1946 novemberében a lausanne-i Suisse Romande rádió sugározta *Roger Richard* akkor készülő s utóbb a *Corvina* kiadásában megjelent fordításának részleteit.

Az ember tragédiája Svájcban: bizvást állíthatjuk, hogy az elmondottak nem egyszerű színházi krónika eseményei, hanem két nemzet figyelemre méltó találkozásának dokumentumai.

RADÓ GYÖRGY

K Ö R K É P

A művészeti pártosságról

Vannak formulák, melyeket bizonyos esetekben akkor sem lehet mellőzni, ha közhelynek tűnik használatuk. Így kívánczok a Vélemények / Viták sorozat újabb kötetéről mondandó gondolatok élére az *időszerű* jelző. Bár az elmúlt években – a társadalomtudományi kutatási program részeként – több szintetizáló igényű publikáció is napvilágot látott a *pártosság, népiesség, realizmus* témakörében, mégis érződik – alkalmasint erősödik – némi bizonytalanság, egyfajta értékzavar e kategóriák körül az elméletben, a kritikái gyakorlatban és a közvéleményben egyaránt. Ezért aktuális a *Bojtár Endre és Szerdabelyi István* szerkesztette tanulmánykötet, amely egyrészt az eddigi legszélesebb keresztmetszete a művészeti pártosság fogalmáról zajló évtizedes vitáknak, másrészt jól sikerült foglalata a mai magyar szakirodalom jellegzetes – nemegyszer ellentétes – álláspontjainak, s ily módon potenciális ösztönzője a kívánatos egységes értelmezés kialakításának.

A szerkesztők tudatosan eltekintettek a marxista pártosságfogalom eszmétörténeti előzményeinek extenzív feldolgozásától – mely legtágabb közelítésben Platón államelméleti fejtegetéseinek művészeti vonatkozásait is érintené, de mindenképpen foglalkozna legalább Marx és Engels véleményével a szocialista irányzatosságról, vagy például Plehanov, Lafarque, Mehring esztétikai nézeteivel –, hogy a fi-

gyelmet a napjainkra is közvetlen hatású lényeges kérdésekre koncentrálják. Eszerint a fogalomtörténeti visszatekintés határa Lenin 1905-ben publikált, *A párt szervezete és a pártos irodalom* című cikke, amely legtöbbször kiindulópontja a mai eszmecseréknek is.

A fő vitakérdés, hogy a cikk útmutatásai csupán az agitációs és propagandairódalom problémakörére vonatkoznak-e, vagy érvényesek a szépirodalom, illetve a művészet egésze számára. Egy negyedszázadon át az eredeti szándékú, szűkebb értelmezés uralkodott. Első ízben – mint Szerdabelyi István E. Fehér Pál *Kritika*-beli írása nyomán rámutat – 1932-ben, Lunacsarszkij *Lenin és az irodalomtudomány* című tanulmányában bukant fel az a gondolat, hogy a Lenin-cikk a politikai irodalom, a publicisztika körén kívül, a párt irodalompolitikai tevékenységében is hasznosítható alapelveket nyújt, de lényegében csak *Mihail Lifsic* 1938-as összeállítása óta szerepel a szépirodalomra vonatkozó Lenin-művek között. A cikk keletkezéstörténetét, valamint a szocialista kultúráirányítás „tanulóéveit”, a húszas évek „proletárirodalmi” mozgalmát bemutató tanulmányok *Gránicz István*, illetve *Illés László* tollából mintegy a politikai háttérét adják a szépirói tevékenység és a pártmunka közti viszony alakulásának. Lényegében e kérdés hazai vetületét elemzi *József Farkas* írása a

Magyar Tanácsköztársaság irodalom-politikája tükrében és ugyancsak magyar – művészetelméleti, esztétikai – vitákról szól *Agárdi Péter*, felidézve *Fejtő Ferenc* harmincas évekbeli munkásságát, kevésbé ismert és méltányolt érdemeit.

Fejtő éppúgy nem vonhatta ki magát Lukács György *Tendencia vagy pártosság?* című – 1932-ben írott – tanulmányának hatása alól, mint ahogy Lukács más művekben kifejtett nézetei is mindig a „gyújtópontját” képezték a pártosság körüli vitáknak. Lukács credendően az ellen lépett fel, hogy a proletáriróadalom vállalja a polgári teoretikusok által sugallt tendenciáirodalom szerepét. „*Ez a pártosság – a »tendenciával«, a »tendenciózus ábrázolással« ellentétben – nem mond ellent a valóság visszaadásához és megformálásához szükséges objektivitásnak. Ellenkezőleg: az igazi – dialektikus – objektivitás előfeltétele. A »tendenciával« ellentétben, ahol a helyeslő állásfoglalás az illető dolog idealisztikus felmagasztalását, valaminek elítélése pedig eltorzítását jelenti, a »pártfelettséggel« ellentétben, amelynek (gyakorlatilag soha meg nem valósított) mottója a »mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani« és amely egy öntudatlan és ezért csaknem mindig hazug állásfoglalást is tartalmaz, a pártosság éppen azt az állásfoglalást vívja ki, amely lehetővé teszi, hogy az író az összefolyamatot mint valódi bajtörőinek összefogott totalitását, mint az alapjául szolgáló dialektikus ellentmondások állandó, magasabb szintre emelt reprodukcióját ismerje meg és ábrázolja... A »tendencia« helyét elfoglaló pártosság egy olyan – fontos – pont, ahol áttörhetünk és át is kell törtünk a marxizmus-leninizmusnak alkotómódszerünk számára történő kiaknázásához» – írta Lukács. Később a pártosságot már nemcsak a „proletárforradalmi” írók alkotásainak meg-*

különböztető sajátosságaként fogta fel, hanem minden „igazi műalkotás aktív propagandisztikus hatásával” azonosította. A személyi kultusz időszakában a párttevékenység és a pártköltő általa értelmezett viszonyát – hogy tudniillik az „*igazi pártköltő még egyetértésben van a párt történelmi bivatásával, a párt által kijelölt nagy stratégiai útvonallal, ezen belül azonban egyéni eszközeivel szabadon, saját felelősségére kell, hogy megnyilatkozzék*” – érte sok támadás. Ugyancsak ellenérzéseknek adott táptalajt – nem is minden alap nélkül – az a gondolata, hogy a pártosság a realista művészet minden fajtájának elkötelezettségére vonatkoztatható. „*Világos: a lenini értelemben vett pártosság (melyet Lukács nem azonosított az 1905-ös cikk tartalmával: Cs. B.) a szocialista realizmus sajátossága. De alaposan tévedne az, aki azt hinné, hogy a kritikai realizmus nem ismeri az író szenvedélyes állásfoglalását kora nagy kérdéseiből, hogy ez az állásfoglalás és a költői alkotás szerves összefüggésének művészi egysége ne lett volna egyik legfontosabb kérdése az írók formamegoldásainak is.*” Lényegében ennek adott hangot esztétikai fő műveiben is, megengedve, „*hogy a szocialista realizmus tudatos pártossága egy – elvben – helyes tudatú pártosság, amely csakis a marxizmus világnézete által vívható ki, valami minőségileg új a minden korábbi művészeti gyakorlatban mutatkozó spontán állásfoglalásokhoz képest.*”

Lukács nézeteihez való korrektt viszonyt a hatvanas évek „szellemi konszolidációja” alapozta meg s ezzel mintegy párhuzamosan fogalmazódott meg az igény a marxista esztétikai alapkategóriák – köztük az összetartó pártosság, népiség, realizmus – újraértékelésére, fogalmi tisztázására, a dogmatizmus, a sematizmus kompromittáló tehertételeinek feloldására. Erre utalnak *Szigeti József*, *Köpeczi Bé-*

la, Zoltai Dénes, e kötetben is helyt kapott írásai, s az MSZMP Kulturális Elméleti Munkaközösségének a szocialista realizmusról, valamint a művészetek társadalmi hivatásáról közölt állásfoglalásai. Mint Szerdabelyi István az összegzés szándékával megjegyzi „az új kategóriaelemzéseknek – Lukács felfogásával szemben – szerencsés megoldása az, hogy terminológiai is elkülönítik egymástól a művészet általában vett irányzatosságát (amely tehat bármiféle nyílt vagy burkolt osztálytörékvést egyaránt jelenthet) az elkötelezettségtől, amely a haladó, lényeges társadalmi-politikai vagy etikai értékek melletti kiállást jelenti, valamint a pártosságtól, amely e szűkebb értelemben a szocialista realista művészet azon jellemvonását jelenti, hogy vállalja az osztály nélküli társadalom célkitűzésének megvalósításáért folytatott... eszmei harcot”. Elfogadottá vált az a nézet is, hogy a pártosság történeti kategória s tartalma az általános jellemzőkön belül a munkásmozgalom, a szocialista építés konkrét körülményeihez igazodva koronként is változik. Nem tagadva az 1905-ös Lenin-cikk forrásjellegét, egyre inkább az a felfogás erősödött meg, hogy a művészeti pártosság lenini koncepcióját az életmű egésze alakította ki.

A hetvenes évtizedben kevesebb spontán vita kísért a pártosság, népiség, realizmus kategóriákat, direkt használatuk is megritkult, esetlegessé vált, noha a műelemzések legjava változatlanul támaszkodott orientációnkukra. „Joggal merült fel hát az a kérdés, hogy a hallgatás oka netán az lehet, hogy a művészeti fejlődés túllépett e korábbi meghatározásokon, s azok az új, gyakorlati eredmények fényében további korrekciókra szorulnak. A probléma tisztázása a Pártosság, népiség, realizmus – a bazai marxista esztétika tükrében című kutatási program feladata volt”, melynek kere-

tében 1976 és 1979 között a legkülönbözőbb szakterületek képviselőinek részvételével országos méretű eszmecsere bontakozott ki e tárgykörben.

Mint a kötet frissebb keletű tanulmányai jelzik, a vita – bár néhány kérdésben nyugvópontra jutott – nem zárult le végérvénycsen. Meggyőzőnek bizonyult – többek között – az az érvelés, hogy a pártosságnak – s így a realizmus, népiség kategóriának is – csak az úgynevezett „autonóm” vagy „visszatükröző művészet” szféráján belül van igazán érvényessége, s mint ilyen, ma is – függetlenül az alkotó esetleges viszolygásaitól – kísérője az igazán maradandó művészi értékeknek. Megerősítést nyert, hogy a pártosság terminust mindenekelőtt a szocialista művészet számára kell fenntartani, de abban viszont Lukácsnak szolgáltatik igazság, hogy a szocialista realizmus pártosságát nem lehet a művészi formálás teljescn új elveként kezelni, minthogy a pártosság éppúgy leszármasztotta a progresszív elkötelezettségnek, ahogyan a szocialista realizmus folytatja a realizmus történelmi fejlődésének hagyományait.

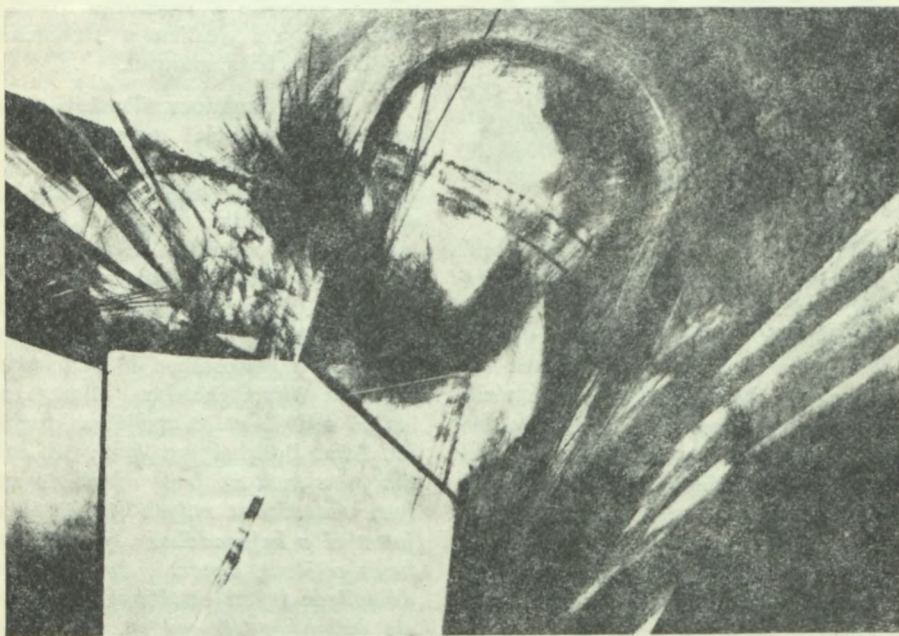
Az MTA Irodalomtudományi Intézetének vizsgálatát reprezentálandó Szili József és Sötér István a „hagyományos” marxista kérdésfelvetések körén belül maradva vet fel új problémákat. Ezzel szemben Bojtár Endre és Bonyhai Gábor túlhaladottnak véli az alkotó, illetve a műalkotás szerepét hangsúlyozó hagyományos megközelítést s a pártosságot a befogadáscsztatika összefüggésében, mintegy az olvasó értékítéletére apellálva fogják fel. Mint Bonyhai fogalmaz: „A kérdés most nem az, hogy az alkotó milyen világnézetet milyen eszközökkel juttat el a befogadóhoz bizonyos ráhatás céljával, hanem hogy a befogadó milyen fejlett esztétikai kompetencia birtokában és milyen világnézet alapján értelmezi, értékeli s ami a legfontosabb: igényli a művet”.

E koncepcióhoz nyújt adalékot *Kamarás István* olvasásszociológiai elemzése. *Pándi Pál* és *Király István* – a kutatási programoktól független – tanulmánya az alkotói pártosság elveinek gyakorlati vonatkozásait állítja előtérbe a művészi szabadság kérdéseinek felvetésével, illetve a pártos írói magatartás aktuális konfliktushelyzeteinek – Bölöni György példáján való – megjelenítésével. *Veres András* a pártosságfogalmakat a vezetési stratégiákkal összefüggésben értelmezi.

A kötetet szerkesztő Szerdahelyi István és Bojtár Endre nézetkülönbsé-

gei – a műközpontú, illetve a befogadói pártosságról – jelzik legszembetűnőbben a további alkotó eszmecserek tudományos szükségletét. De – s ezt már a mai társadalmi valóság, a művészeti, kritikai közélet ellentmondásos tapasztalatai mondatják – a jelen helyzetben politikai, ideológiai érdek is a marxista esztétika alapkategóriáinak következetes érvényesítése. Egyet kell érteni Szerdahelyi – más helyütt kifejtett – gondolatával, miszerint az irodalomelmélet marxista pozíciói a társadalmi tudat egyéb területein is erősíthetik a marxizmus hegemoniáját. (Kossuth)

CSONGRÁDY BÉLA

VÉLEMÉNYEK, VITÁK

— vagy az elmaradt szintézis kísérlete

Amikor egy társadalom fejlődésének fontos állomásához érkezik, szükségessé válik, ahogy mondani szokták, a megtett út áttekintése, a szükséges tanulságok összegezése. Minél jobban felismert egy elkövetkezendő fordulat elodázhatatlansága, annál sürgetőbb igénnyel jelenik meg a múlttal való szembenézés, minél következetesebb ez a szembenézés, annál biztosabbnak látszik, hogy előfeltételévé válik azoknak a cselekedeteknek, amelyek a jövőt alapozzák meg.

Úgy tűnik, a hetvenes években Magyarország történetének új forduló-pontjához érkezett el. Látványosan lezárultak olyan folyamatok, amelyek esetleg már száz-százötven, vagy éppen húsz-harminc éve indultak meg. Egyre inkább kiderült, főleg a gazdaság működésének tanulságai alapján, hogy új utak nyílhatnak előttünk.

Az évtized vége, különböző kényszerek hatása alatt, újabb részleges változásokat hozott. A fordulat mind elodázhatatlanabb, a jelen végtelen meghosszabbítása helyett a saját jövőnkbe való átlépés egyre sürgetőbb. Ezért történnek kísérletek, szinte a történelmi kényszernek engedelmességgel, az elmaradt szintézis megvalósítására. Egy ilyen kísérletnek tekinthető a *Vélemények, viták* című sorozat, amelynek jelen négy kötete *A hetvenes évek magyar irodalmáról* (1979), *A művészetkritikáról* (1981), *A vizuális kultúráról* és a *Zenekultúráról* (1982) szól. E válogatás egyben jelzés is: a gazdasági alapzattól, amelynek reformjáról a legtöbbet le-

het hallani, el kell jutnunk a felépítmény területére, s egyben tudatosítani szükséges, hogy az itt napirenden levő fordulat nem automatikus, nem csupán az alapzat függvénye, hanem sajátos cselekedeteket követel meg. E cselekedetek között nem elhanyagolható az a lehetőség sem, hogy „tüköröt tartson” – a magyar valóságnak, amelyben „alakját és lenyomatát” láthatja az meg. A tükörképek olykor igencsak élesek, nem lehet őket észre nem venni.

A művészetkritikáról szóló kötet írásaiból egyértelműen kitetszik a húszéves egy helyben topogás. Nem csupán a fordulat hiányzik itt, de még a fordulat időszerűségének a felismeréséig sem jutottak el. Az írások nagy része a hatvanas években ugyanazokat a kérdéseket járja körül és hagyja megválaszolatlanul, mint a hetvenes években. A feladatok újra és újra elmondják, de semmi sem változik. Ráadásul egy pezsgő kritikai élet illúzióját kelti a válogatás, vitaszellemet sugall, pedig csak a válogató-szerkesztő beavatkozása által vált ilyenné. Az élenkség látszata leplezi, de nem takarhatja el a húszéves óvatoskodást, jellegtenséget, az általánosságokba való süllyedést. Teljesen egyértelmű, hogy hiányzik az összegzés, helyette az egymás mellé sorakoztatott írások szervesetlen, de magára a művészetkritikára jellemző halmaza a kötet.

Az irodalmi életben másféle kép tárul fel. A változás itt olyan nagyságrendű, hogy szinte minden vita nélkül evidenciává vált. A „lesántult költészet” jelzi valaminek a vé-

gét, de sem az új költészet, sem az élre settenkedő széppróza, nem is beszélve a drámairodalomról, nem képes tudatosítani azt, hogy a kezdet vége, egy korszak lezárulása nem azonos egy új kezdetével. Sőt az irodalmi közvélemény sajnálkozik a változás miatt. Nem a mai valósághoz méri a magyar irodalmat, hanem egy (talán soha nem létezett) eszményhez, egy megszépült, idealizált régi képhez, egy aranykorhoz, amihelyre képest a mai változások egyértelműen csak a színvonalcsökkenést jelenthetik. Az értékörzésnek ez a módja, minden jó szándék, minden tiszteletre méltó hagyomány ellenére egyoldalú és végső soron konzervatív magatartás. Újratermeli a jelent, de még azt is akadályozza, hogy a jelen valós értékei értékeltesse. Mivel számára a múlt az egyedüli érték és példa.

A vizuális kultúra éppen ehhez viszonyítva van kedvező helyzetben. Nem abban, hogy a vizuális kultúra területén megszületett valami új, hanem abban, hogy a vizuális kultúra maga volt új a hetvenes években. Megszületése tünetértékű: az ipari termelés újszerű követelményeivel van összefüggésben. Mivel itt a lét és nemlét kérdése volt napirenden (míg az irodalomban a lét milyensége), sokkal határozottabban fogalmazódtak meg a cselekvés lehetőségei (a jövő) és akadályai (a jelen).

Itt tükröződik a legerősebben az értelmes cselekedet vágya, ennek korlátozottsága és ebből következőleg a rossz közérzet. Látványos kísérletek és fontos kezdeményezések jelzik, hogy valami megindult, de a súlyos vereségek arra utalnak, hogy a jelenből a jövőbe való átlépés a deklarációk ellenére sem egyszerű dolog.

A múlt korlátozó szerepe és felhasználható értékei persze jelen vannak a vizuális kultúránkban, mivel a művészettől és a hagyományos

kultúrától semmiképpen sem lehet elvitatni egyfajta látásmódot. A régi felbomlása azonban annyira élesen látszik, hogy ezt sem lehet figyelmen kívül hagyni, képtelenség megmaradni abban az illúzióban, hogy a dolgok mehetnek tovább a megszokott rendben. Sajnos, hiába az új vizuális kultúra, a régi rend helyén új *rend* nem alakult ki. Jelzi ezt az az eklekticizmus és szürkeség, amely az építészetben, a belső terek kialakításában, öltözködésben, használati tárgyaink formájában nap mint nap a szemünkbe ötlük. Tehát a múlttal való leszámolás kedvező helyzete egyfelől, a múlt értékeinek felhasználása és felhasználhatatlansága másfelől – íme a vizuális kultúra dilemmája a hetvenes években.

A zenekultúra kérdéseit összefoglaló kötetben is szembetaláljuk magunkat a fenti kérdésekkel, de a megoldások itt a legátgondoltabbak. Úgy tűnik, a zene kritikusai nemcsak a zenei kérdéseket látják tisztán, de mélységesen értik az esztétikai problémákat, és a társadalmi-történelmi összefüggéseket is. „Rendkívül világosan és pontosan meg kell vizsgálnunk, mi folyik az országban. Én állandóan érzem ennek hiányát” – mondja *Mibály András*. A kötet motója lehetne ez a gondolat, mert éppen ők a lehető legkritikusabban éppen azt vizsgálják, mi történik az országban, mi történik a zenei életben, a zencoktatás válságától a szórakoztató zene életpótlék-funkcióján át a zeneszerzés és zenélés újkeletű problémáig. A következetes szembenézés és feltárás megóvja őket a múltbafordulástól, pedig schol nincs ilyen nagy kísértés: Bartók és Kodály élő hagyomány. Megóvja őket a múlttal való teljes szakítástól: úgy ismerik fel és el az új zene értékeit, hogy azal nem tagadják meg a hagyományt. Hitet tesznek a továbbhaladás mellett és teret biztosítanak az új tö-

rekvéseknek: a fiatalok (és idősek) kísérletei a jövőt jelentik.

Életünk egy részén, a zenekultúra területén, megvalósultnak látszik az, amit elmulasztottunk más területen: a szintézis, a fordulat tudatosítása és ennek alapján a jövő megfogalmazása. A valóság (a zenei valóság!) igazolja vissza, hogy mindennek az elvégzése nem hiabavaló. De talán túl könnyű érv a hetvenes évek zenei sikereire hivatkozni!

Egy másik metszetben vizsgálva a négy kötetet, a *hiányok* megfogalmazása a legszembeötlőbb. A jelenségnek több gyökere van. Az elsődleges természetesen a gazdaság; a közgazdaságtanban már megtörtént ennek a leírása. Vannak azonban átértélelt okok is. Onnan erednek, hogy Magyarország elmaradottsága következtében mindig követő magatartást kénytelen volt magára ölteni, mindig olyasmit akart elérni, amit a példaadó országok igen gyakran már maguk is meghaladandónak tekintettek. A hetvenes években lehetségesnek tűnik ennek a követő magatartásnak a feladása, mivel lezajlottak azok a társadalmi folyamatok, amelyek lehetővé teszik az öntörvényű, saját helyzetünk és céljaink által meghatározott fejlődést. Es itt jelentkezik a hiány: nem fogalmazódtak meg azok a célok, amelyek a lehetséges jövőt jelentenék, s helyette csak a jelen újratermelése folyik, mintegy vég nélkül meghosszabbítva a hetvenes éveket. Az előbb emlegetett társadalmi folyamatok e jövőhiány mellett másféléket is termeltek. Felbomlottak a régi közösségek, devalválódott sok régi érték, elvesztette vonzerejét számos eszmény, követhetlenné vált nem egy magatartásforma. A nehézséget az okozza, hogy helyükbe nem léptek vagy nem kellő hatékonysággal léptek az újak. Nehezen jönnek létre az új közösségek, s ha létrehozá-

sukra négy-öt magyar összehajol, bizony nem néznek rájuk jó szemmel. Eszményeink, értékeink vagy az idealizáltság kódéba vesznek, vagy ünnepi beszédek közhelyeivé üresednek, de a mindennapokat alakítani alig-alig képesek. Magatartásformáik következetlenül csaponganak az eszményített altruizmus és a gyakorlati egoizmus között, és kemény harcokat kell megvívnia annak, aki a közösségi magatartást hirdeti és gyakorolja.

Az itt felsorolt ellentmondások, nehézségek tükrö az példatára lehet a sorozat most olvasott négy kötete is. Csak ötletszerűen válogatva is sorjáznak a példák. Nem tud(ott) nemzedékké szerveződni az új magyar irodalom, sőt alkotóközösségei, műhelyei sem jöttek létre. A kísérletek a művészet határait átlépő pozícióba szorultak. Hiába hozott ez az irodalom magával és magának új kritikuskárdát, legfeljebb baráti körök, esetleg klikkek alakultak belőle. Jobb a helyzet az iparművészet területén, az iparművészet egy-egy műhelyében. Szemléletes példaként *Pobárnok Mihály* közösségteremtő kísérletére, a konyhai eszközök formatervezésében elért eredményeikre és a csoport nehézségeire utalnék. Hasonló, de látványosabb és tartósabb a zenei életben az *Új Zenei Stúdió* közössége, bár a sok ellenségről és a sok értetlen kézlegintésről ők sem feledkezhetnek meg.

Ezek után nem meglepő, hogy talán a *hiány* szó az amely különböző szerkezetekben a négy kötetben a leggyakrabban előfordul, vagy ilyen-olyan módon utalás történik a hiányra, mint jelenségre. Tanulságos néhányat idézni. „A lírai tudat csak a hiány, a negatívum... formájában foghatta föl a történelmi mozgást” – írja *Szilágyi Ákos*, majd ugyanő beszél „a reálisan létező történelmi hiány”-ról is. Maga a kritika válik

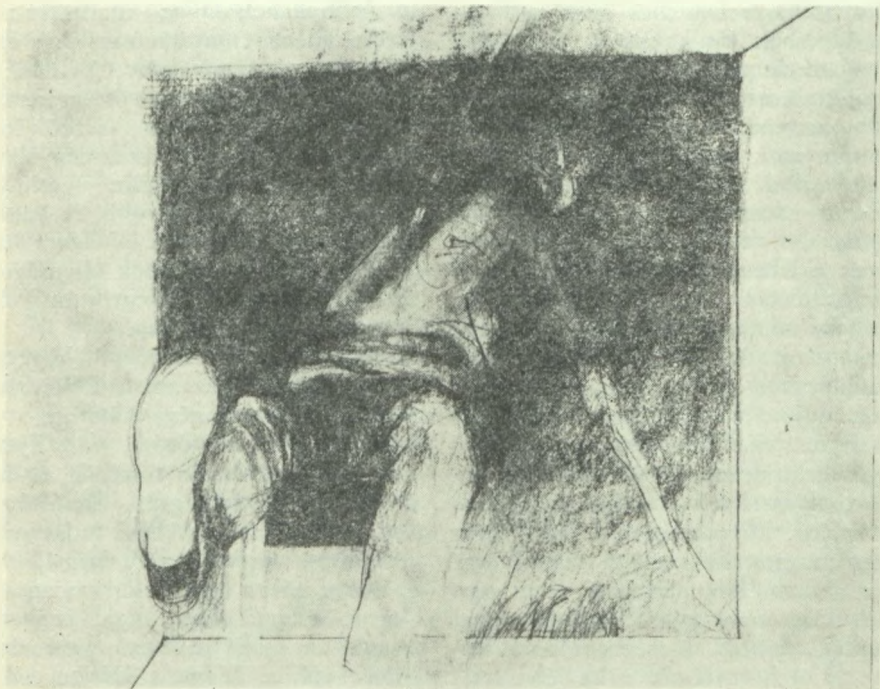
hiánnyá, de legalábbis a kritika értékcsökkenése látható az *Almási Miklós* által megfogalmazott ellentmondásban, amely „az elkötelezett kritika követelése és lehetetlensége” között feszül. *Deme Tamás* a vizuális kultúra egész területeit minősíti hiánykultúrának, *Attalai Gábor* pedig arról ír, hogy nincsenek karakteres mintáink, „szerény, de világos és impulzív tárgyi világ”-unk.

Mégis (és újra) a zenével kapcsolatban megszólalók azok, akik leginkább túl tudnak lépni a zene világán és általánosabban fogalmazzák meg „egy demokratikus közélet nyilvánosságformáinak” (Balázs István), „az új idők új dalainak” (Hanák Péter), saját zenei és nem zenei utunknak (Petrovics Emil) valamint az egyéniségeknek (Szunyogh Balázs) a hiányát.

A hiányok, az értékvesztések és -tévesztések felsorolása természetesen

nem öncélú. Akármilyen fájdalmas is ezek felismerése, elengedhetetlen alapja és nélkülözhetetlen előfeltétele mindenféle megújulásnak. Nem veszélytelenül, mivel könnyen csapdává, vagy éppen pótcselekvéssé válik, mert azt a látszatot kelti, hogy a feltárás, elemzés és szintézisreállítás maga a cselekvés, azaz a megújulás. Erre a hitre egyébként is megvan benne (és bennünk) a hajlandóság, mert közösségeink és eszményeink elvesztése cselekvési lehetőségeink pusztulásával is járt, s most mindenképpen meg akarjuk találni azt a terepet, ahol értelmes dolgokat lehet megvalósítani. Hogy ez még azoknak az embereknek sem könnyű, kiket hagyományos fordulattal alkotó értelmiségieknek szokás nevezni, azt többek között a Vélemények, viták című sorozat jelen négy kötete messzemenően igazolja. (Kossuth)

TÖRŐCSIK MIKLÓS

Láncz Sándor:
FELEDY GYULA

Lassan három évtizede annak, hogy Miskolcon a grafika műfaján belül elindult az a folyamat, amely hatásában, kisugárzásában fontos katalizátora volt a magyar sokszorosító grafika fejlődésének. Ez fordulópontot jelentett a miskolci képzőművészet történetében is, de egyben szerves része volt annak a változásnak, amely szinte észrevétlenül kezdődött el az 1950-es évek második felében. Az adminisztratív úton trónra emelt patetikus naturalizmust ekkor kezdték ki olyan felfogású munkák, amelyek – egyéni hangvétellel – heves közösségi indulatokat tarmaztak. Az új hangot, a más-más stíluselképzeléseket vállalók között voltak azok is, akik a magyar grafikát képzőművészetünk élvonalába emelték és a műfaj újjászületésével megszerezték ennek a művészeti ágnek a legszelesebb nyilvánosságát.

E grafikusnemzedék egyik legkiemelkedőbb alakja *Feledy Gyula*, akiről bizony cléggé megkétszerezve jelent meg az első monografikus igényű munka a *Mai magyar művészet* sorozatban. (Éppen e könyv apropóján izgalmas lenne tudni, hogy az így megjelenő monográfiák kiadási sorrendjét, az alkotók listájának kialakulását, mennyiben befolyásolja a tudatos szerkesztői igény). A megszokottan szép kivitelű sorozat újabb kötete tehát *Láncz Sándor* tanulmányával, jól válogatott képanyagával régi igényt elégített ki.

A rajz és grafika immanenciáját, a kortárs magyar grafika megszületésének eredőit vázolván indítja írását *Láncz Sándor*, clőzményét keresve *Feledy* művészetének, melynek nemcsak első periódusát határozta meg a „der-

kovitosok”-at oktatók (többek között: Hevesy Iván, Beck András, Koffán Károly, Kállai Ernő, Bortnyik Sándor, Kmetty János, Rabinovszky Máriusz) haladó szellemisége. A főiskolai mesterek – Szőnyi István, Pór Bertalan és Hincz Gyula – hatása és – krakkói ösztöndíjasként – a lengyel grafika sajátos karakterű, érzékeny nyitottsága is mindvégig nyomon követhetők – ha rejtetten is – alkotásaiban. Már a kezdeti művek elemzésével is *Feledy* egyéni hangú elkötelezett művészetének rajzát adja, elszakadását az „uniformizált grafikáktól”, felmutatva az újat kereső, invenciózus tehetség ígéretes erejét.

Tömör életrajzi adalékokra és a művek keletkezésének kronológiájára építkező, értékelő elemzések kapcsán bontakoztatja ki az író *Feledy* eddigi életművének három szakaszát, ezek tematikai és stíláriis jellemzőit, visszatérő íveit, művészete alakulásának irányát, az egyéni hangvétel kialakításában megtett útját. A megtett út kiemelkedő állomásait mérlegelve, egy-egy ciklus (Az ember tragédiája, Énekek éneke, Babits-illusztrációk, Variációs sorozat, Karancslejtős-sorozat) sajátos problémafelvetésén, modern mítoszt teremtő gondolatiságán, a formai megújulásért vívott küzdelmen keresztül az eddigi életmű mögött látsan megjeleníti az alkotó egyéniségét is. A közéletiséget vállaló művészt, az intellektuális alkotót, a törvényt, sorsot, történelmet faggató elhivatott emberét, aki így vall magáról: „*Vásson, papírlap, kő, vagy fémlemez előtt állva, engem nem az a kérdés izgat, hogy mindenkitől megkülönböz-*

tető bangomat találom-e meg a művészetben, hanem, hogy formázva, alakítva ezeket az anyagokat sikerül-e nekem is korszerűen értelmes feladatot teljesítenem a dolgozók társadalmában”.

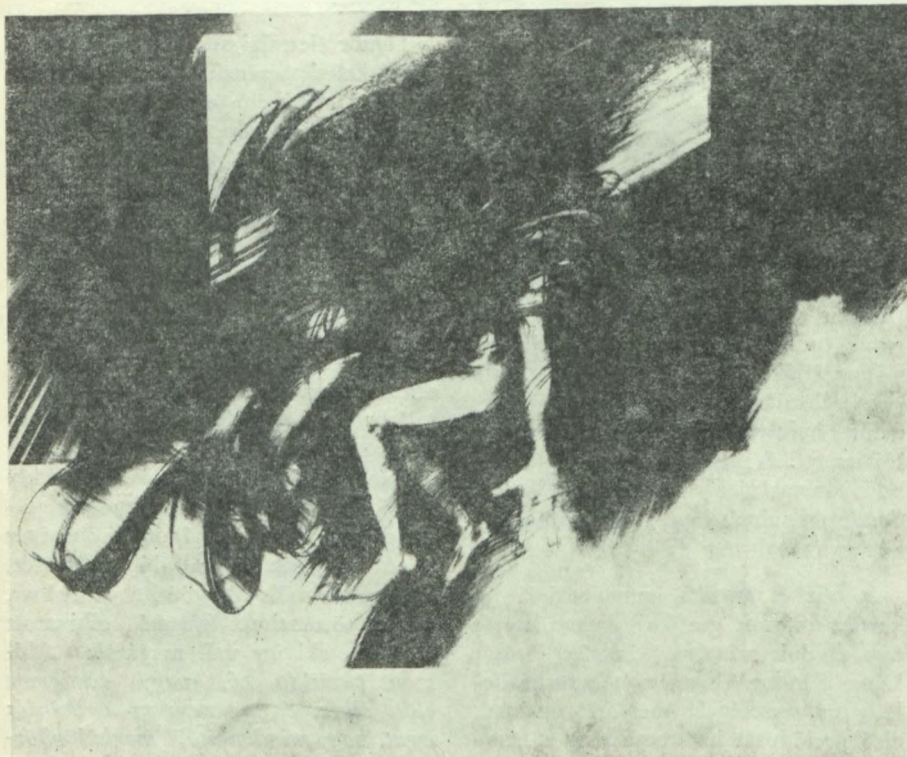
Feledy Gyula munkását – ahogy méltatója is jellemzi – változatlan töretlen elszántság, gazdagodás jellemzi a mai napig. Alkotói magatartását nem stiláris igazodások és nem is stiláris szintézisre való törekvés jellemzi. Hüen ars poeticájához – Aradi Nóra szavaival – szemléletét, magatartását érezhetjük jellemzőnek, a tájékozódni akarás sokfélciségét, hangulatok rezdüléssnyi finomságú megragadását, a sokat befogadni képes, nyitott szemű fogékonyságot.

„A kör amelyben mozog – a munka, a szerelem és a halál nagy kérdései –, felölelik az emberi lét teljes-

ségét – olvashatjuk a tanulmány befejező, összegező részében. A tradíciót, amelyhez művészete kapcsolódik, amelyben született és kivirágzott, szívesen őrzi, mint egy történelmi fordulókat létrehozó, átélő és elszenvedő nemzedék tagja, akinek tevékenysége ma már a kortárs művészettörténet egy darabjává nemesedett”.

Láncz Sándor könyve gondosan végigvezeti olvasóját a művész eddig megtett útján. Ha nem is sikerül az alkotóról mindenütt és munkásságáról mindenhol árnyalt képet rajzolnia, tanulmánya nagyon fontos a Feledy Gyula művészetét megismertető úton, melyet nemcsak rangos kiállítások sorra jelez, hanem a kapott elismerések is: a Munkácsy-díj, az Erdemes művész cím, a Kossuth-díj. (Képzőművészeti)

DOBRIK ISTVÁN

METAHAIKU

Fodor Ákos: HASADÓ ANYAG

„lábam előtt ült / egy madár, majd felröppent – / Nehezebb lettem.” Az idézet Fodor előző kötetéből való, a vers *A haiku* címet viseli. Azt a formát látjuk magunk előtt, mely Fodor számára egyre kizárólagosabban a megszólalás foglalatja. Költészetét – most csak erre a főformára redukálva – a haiku lehetőségei teremtik meg és határolják be. „Ugyanazt írom” mondja, s valóban lírai anyagának hasadásai a haiku formavilágában homogenizálódnak. A haiku Fodor teremtette versvilágát magából a formából, magát e formát a Fodor-versből kell és lehet csak megérteni.

A haiku – eredetét tekintve ősi japán versforma – lényege a természetábrázolás volt. Ez a rendkívül kötött (háromsoros, 17 szótagból álló – 5, 7, 5 – rímtelen, hangsúlyos) forma belekerülvén az európai líra újkori történetének viharos évszázadaiba megőrizte zárt, szesz és pontos jellegét. Harmóniájának, szimbólumrendszerének, természetközpontúságának alakváltozásait akkor érthetjük meg, ha e forma modern történetét a *ki-jelentés* terminusában ragadjuk meg. E néhány sorból és szóból álló vers az evidenciák megszűnésének és megkérdőjeleződésének újkori világában határ-forma: a még megszólalás a már elcsendülés metszéspontján a nyelvet, harmóniát, kommunikációt már kétségbevonja, de még ezek lehetőségét állítja. Pontossága nem a közös tudásból származik: önmagát nevezi meg, hasítja ki az anyagból, mely a „közösség” számára nemlét, s mivel nemlét, nem állítható róla, hogy van vagy

hogy legyen. Csak kíméletlen pontossággal ki-jelenthető. E forma „veszélye” kettős: az alkotás oldaláról a pontosság és a kíméletlenség álarcában jelentkező pontatlanság és szétcsúszás: a blöff; a befogadás oldaláról pedig a „szórakozott” vagy „túl mély” odafigyelés: a belehelyezkedés modern pólusai. Azért beszélünk ki-jelentésről és nem ki-mondásról, mert a haiku valamilyen jelentést bocsát ki, de *kimondani* nem mond ki semmit – ez éppen e forma lényegéből fakad – „tükrökben: tükrök: / köztük színes kis szemét: / helyben-cikázás:” és „mire bármit is / észrevettél – hallgass. Nem / tudom: miről be”.

Fodor Ákos költészetének egyanyagúságát a határhelyzet teremtette meg: „mi nyomtalanul / eltűnt kint: belélnszökve / rendezkedni kezd”. Fodor három kötetének kulcsszavai rendre: a szeretet, a világ és a meta... A három kötet szétválasztása pusztán „technikai” kényszerűség, lírai anyagának hasadásait mesterségesen elkülönítő teoretikus gesztus. Ez az egyneműség azonban zenei értelemben polifónikus: „Persze, csak a mozart-érvényes zenék, melyekben maga a Közeg működik (s nem / holmi epikus-látványos iránymozgás zajlik és fejtődik) az egy – (mindent!) – anyagúság derűs / érettségében:...” Az egyes tételek csakis oly módon léphetnek fel, hogy már eleve *benne-rejlenek*, bennefoglaltatnak az előzőekben, együtthangzanak, hiszen az egy-minden-anyagúság hasadásai. Éppen ezért Fodor haiku-lírája nem „fejlődik”, hanem *variálódik*. A kö-

vetkező két idézettel összefoglalom azt a két „variációt”, mely előző kötetecinek alapszólamát jelentette: „Szeretni szeretek semmi mást” mondja első kötetében. A másodikból egy haiku: „jelentős helyen, / istenbátamögötti / időben élünk”. A szeretet és a világ kijelentése előző két kötetében a haikuforma transzcendálásához, ahhoz a ponthoz jutott el, ahol a haiku vagy *elballgat* vagy *metahaiku* formájában létezik tovább. Előző kötetekben mind a két lehetőségét előkészítette. Az elhallgatás és a metahaiku egyaránt a líra *antropologizálását* jelenti. Előző kötetében még így ír: „Általános Megszólított! / adjj több fényt! / Ez csak fizika: nem gyönyörködtem a meta- / ;”. Ugyanakkor már ebben és az első kötetben is megtalálható jelen kötetének alapszólamát előidéző dallam. „Ám a kusza sorocskák közt nagy rendet vágva / a RADÍR: nyomán fehéren fölizzik a várva- / várt, a tiszta nagy meta-poéma!” És még egy idézet első kötetéből: „Szűkszavúságra, elhallgatásra jó (?) okunk van az *alapos* talán / megfelelőbb jelző lehetne; . . .” Utolsó idézet a második kötetből: „ikrásodsz, mézem, / színed mélyül, aranyom, / borom, erősödsz; / hunyoroghatok-e még / fényedben, napom?”. A vers címe: *Egy haiku túlcsoordul*. A szeretet és a világ ki-jelentésének közege már tartalmazza a forma transzcendálását, a túlcsoordulást, a *metaformát*. A fizikai világ (szeretet, jelen stb.) haikuba foglalása a meta-fizikait hordozza. A három kötetből kiemelt alapszólamok az anyag megtisztulásának és megmaradásának esélyeit jelentik. A megtisztulás esélye: az ítélet, abból a nézőpontból, „mely nem bandzsít önmagába: / nem ítélt, nem mentegett; / *tág*, mint a gyerekszemek: / lennék isten kamerája”. A nézőpont koordinátáinak precíz meghatározása ez: a distan-

cia felvétele. Az ítélet, mely „diagnózis”, „kérdés”, „üzenet” formájában fogalmazódik meg, negatívban rajzolódik ki (*A szabadság*). A fizikai világ megfigyelése: a jelenlétesztés: nem-lét, Fodor szavával „árnyékvilágcsúcs: lélekvesztőhely”. Fodornál ez egybeesik a líra antropologizálódásával, mely a formára nézve metahaikut, esszét jelent. Mostani kötetében írja: „*magadra itéllek*”. (Les Adicux). Az egyanyagúság polifóniája (I) azt jelenti, hogy ebben a kötetben is tovább kell, hogy éljenek az előző kötet szólamai, oly módon azonban, hogy alapszólamként most a meta. . . lép elő. A kérdés: „- Miért nem inkább szociofilozó / pszicho-ökonoceterát tárgyal / versezet?!” már jól ismert előző kötetekből, akárcsak a szeretet, az emlékezés vagy a világ „diagnózisa”. (E folytonosságot jelzik azok a versck – például a *Diagnózis*, *Axioma*, *Pénélopé* –, melyek sorszám-mal ellátva behálózják a három kötetet.) A meta-poéma első kötetében tűnik fel, mint a törlés, a Radírozás eredménye. A meta-forma Fodor számára a *megtisztulás* esélye, melynek a „fizikai világban” a sterilizálás a párhuzamos fogalma. A tisztulás tehát nem a jelenlét, hanem a meta-jelenlét kategóriája. „ha csak egyetlen zokni is tisztulni / kezd a viselés következtében; / stb.: / fölülvizsgálom / nézeteimet és világomat” (*Fogadalom*) „Meta-vers” először a második kötetben tűnik fel: „ha közelebb van: / *élesebben* látni, hogy / elérhetetlen” (*Metaoptika*). Mostani kötetében olvashatjuk a *Metaoptika II*-t. „Nagyon figyelj, mert a világot / *teszed is* azzá, aminek látod”. A metaforma antropológiai nézőpont. Ez a megtisztítás aktausa, mert „A JELENLÉT a botrány esélye: ilyen közelségben / az érzés harcol és csorbul, az érzék kifoszt, / a cselekvés amputál, egy

szó megölhet". Ez a distanciapont, melynek tükrében ilyenek látjuk a szabadságot: „távolodóban / hirdetem hűségesen: / csillagot fénye". A metaforma a kiteljesedett distancia: nézőpont, mely a megtisztításban a világ, a jelenlét, a szeretet, a Másik stb. *elérhetetlenségét*, távolságát, választhatatlanságát jelenti ki. Megannyi haiku tanúskodik: megszűnt a „viszony”, a „társasélet”, a kapcsolat. A fizikai együttlét, a jelenlét *nem érvényes*. „súlypontom kívül / esik jelenségem: / aki fog – nem bir” (Meta-Metafizika). A metanézőpont: „napszem”, „isten kamerája”, melyből Fodor poétikáját – kiteljesedett formában: metapoétikáját – megalkotja. E metapoétika középpontja, szervezőelve: a *szabadság*. Pontosabban: a szabadság, mint hiány. Jelen kötetének első versében e „legdrágábbról”, „egyetlenről” mondja: „ez a túlsúly”. A metapoétika tette: a fizikai világ szabadságnélküli botrányának transzcendálása: „függesszük *oda* a sort, / ahonnan a fölemelt / figyelem jónéhányszáz- (??)nyi / szívszorító-boldog szabad- / eséshez *juthat*” (*Metapoétika*). Mit jelent a metahaiku közegében a „magadra ítélek” és, hogy „*Magadat* ne hagy elgazosodni”? Ki ez a lírai „meta-én”? Fodor, ellentétben például a haiku másik jelentős magyar költőjével Oravecz Imrével, nem alapít a létező világ ellenében egy másikat, Oraibit, lírai énje nem lesz egy másik – lakható – világ polgára, noha ez a dallam is megszólal lírájában éppen úgy, mint az én feldarabolódásának, megszűnésének nagy lírai hagyományokkal rendelkező szövege („szórakozottan / másvalaki arcával / mosolyodtam el”). Nem alkot tehát *másik univerzumot*. Az örökbefogadás, az emlékezés, az a *nyom*, mely a hazát, az ént láthatóvá teszi, pontosabban *negatív kirajzolódását*, meta-létét, ha nem is

teremti meg, de posztulálja: „emlékezésem / haván lábnyomuk vezet / haza magamból”. (Ebből a szempontból kellene költészetében, a hó, hópehely motívumának vándorlását végigkövetni.) E három vékony kötet mindegyike tartalmaz műfordításokat (örökbefogadásokat) és tartalmaz (az utolsó két kötet) egy-egy olyan szólalmot is, mely elüt kötetének alaphangjától. (Mostani kötetében egy ciklus például Hazafi Verai János múlt századi költő, hangján szólal meg.) Továbbá minden kötetében találhatunk „esszéket”, melyek egy-egy író, költő, zeneszerző hangjait idézik (Mozart, Brahms, Ady, Szép Ernő, Kosztolányi, Krúdy, Weöres, Pilinszky, Szentkuthy, Tandori stb.). Nem a múlt vagy a kultúra világa áll előttünk, mint lehetséges és/vagy vágyott ellen-világ, hanem az *érvényesség meta-léte*: „(milyen *érvényes* / lett arcom: két tenyered / zárójelében!)” Nem a másikban való hit, tudás vagy remény ígézetéről van már szó, hiszen „itt ülök én és / gondolataim se száll- / nak sehová se”. Az érvényességet éppen a túlsordulás, a meta-nézőpont alapozza meg. Ez ugyanis minden tudás, érzés, kapcsolat evidenciájának hiányát jelenti: „tudom, hogy fontos: / nem tudom: szeretjük-e / a maradandót?” Fodor szavával azt mondhatjuk, hogy a metahaiku minta (*Részegség*), mely az anyag elmosódása után meg kell, hogy maradjon.

Azt mondtuk fentebb: a metahaiku esszé, a forma transzcendenciája. Fodor az *elhallgatásig* redukálta és bővítette saját líráját, pontosabban a haikut. A *csendről* ma már tudjuk, hogy nem csupán a forma része, hanem lehet *maga a forma*. A distancia végiggondolása: a némaság. Az a „napszem”, ahonnan hiány és evidencia még, mint „kavics és tenyér / simulása” meglátható és megformál-

ható, de, amelynek „folytatása” a csend. A hiány nem ragozható. Így szól a kötet utolsó haikuja: / „titkom ne firtasd: / fölhasítod labdád: se / tudás – se játék.”. Ahol nincs tudás és játék – ott a csend.

Az ő versformája az *antropológiai csend* pillanatába jutott. Más-képpen fogalmazva: az *esély*, az *ér-*

vényesség a csend kiteljesedett állapota. A befejezésül idézett vers – egy József Attila-töredék parafrázisa – „játéka”, „fájdalma”, „emléke” és „hiánya” a kiteljesedett metahaiku: „Irgalom, édes – / anyám, mama, nézd, jaj kész / ez a vers is!”

KARDOS ANDRÁS

TISZTA SZÍVVEL

Három szabolcsi költő versei

Németh László nyilatkozta még 1946-ban: „*A vidéki folyóiratok célja az volna, hogy helyi feladatokat találjanak. Ha tényleg helyi csoportok életét szolgálják, jó -, de ha csak néhány pesti író szerepeltetnek, az csupán szerkesztősi. Mennél tagoltabb egy ország szellemi élete, annál gazdagabb.*”

Azóta a magukra valamit is adó megyékben, városokban egymást követették a közművelődési, szépirodalmi folyóirat-alapítások; tegyük hozzá: zömmel sikeres, szerencsés-kezü alapítások. Legtöbbjük ma már több évtizedes főnállással dicsekedhet. Antológiák is jöttek, amolyan kísérőként. Pár esztendeje pedig szerzők önálló köteteit is odahelyezik az olvasó asztalára.

Az országos „szabványhoz” alkalmazkodtak a szabolcsiak is. Fél évtizede költőik, íróik munkacsapataba verődtek, s *Hogy a virág megmaradjon* címmel mintegy százharminc verssel tizenhárom költő antológiáját adták ki. E lapokról lépett most ki három költő önálló kötetecskével a nyíregyházi Móricz Zsigmond megyei Könyvtár kiadásában, s a *Katona Béla* szerkesztésében megjelenő *Tiszta szívvel* füzetek sorozatában.

Tán seholy nem oly terhes-nehéz egy országrész gondja-baja bűrája alól „szellemi terméket” kínálni a világnak, mint éppen e tájakon. Egyfelől a nagy meseálmódó *Krúdy Gyula* szavai kötnek: „A Nyírség Magyarország legszebb tája. Írni róla

csak oly gyöngédséggel lehet, mint egy halott menyasszonyról. Vagy egy elaggott vitézi életéről...” Másfelől kötnek a közismerten elesett vidék jai, melyek nemcsak szociográfiáknak, de színpadi műveknek kínáltak még nemrég is „hálás” témákat. S mindezek mögött a nyargaló szelekkel ott futkos *Váci Mibály* tekintete. Szerencséjére a vállalkozó kedvű költőknek, íróknak, ma is jó őrtálló vigyáz rájuk, tollukra. Talán le sem kellene írni a nevét, úgyszintén tudja az olvasó, hogy *Ratkó József*re gondolok.

Már-már szabály a magyar irodalomban, hogy a kezdő első szájnýtása versre fordul. Ki tartja számon például –, mert az irodalmi lexikon sem –, hogy az ifjú Kodolányi Jánosnak két verseskötete is megjelent, mielőtt maradandó értékű prózájával az olvasók elé lépett? Ezt a kezdetet példázza, ez történt Nyíregyházán is? A Tiszta szívvel sorozatban ugyanis gyors egymásutánban három versfüzet látott napvilágot.

Elsőnek, 1982-ben *Mester Attila Hangulatjelentése*, 1983-ban előbb *Nagy István Attila Társadalmi szegődöm*, majd *Bodnár István A számadás évszaka* jelent meg. A gyorsuló megjelenés sejteti, a vállalkozás sikeres; szép, rokonszenves szándékok keltek és kélnek a Nyírség homokján, a szabolcsi-szatmári-beregi tájkon.

A három füzet nem egészen kilencven verset tartalmaz, s hozzávetőlegesen szerzőnként harmados arányban.

Ami közös és nem közös „lehet” hármójukban? Ketten e földön látták meg a napvilágot, Nagy István Attila Debrecenből hozta habitusát. Születésük időpontjai épp másfél évtizedet kerítenek be öt-öt éves „szóródással”: a 45 éves Mester s a 36 éves Nagy között „középarányosan”

Bodnár 40 esztendő. Közös mindannyiunknál, hogy országos rangú orgánumban már korábban szép számmal jelentek meg írásaik, kivált versek, s eljegyzettjei az oktatói-népművelői hivatásnak.

Mester Attilát lírikusi attitűdjéhez mérten –, s illően – elsősorban önmaga foglalkoztatja. Látszik, kedvvel leli képeiben. Racionális, de ha kell, irracionális eszközök is fogódzói, s bár tudja a halált, mégsem hasog rekedten a létért. Bölcs, s mértéktartó mer és tud lenni. Mélységeit, magyarság-, emberségtudatát érzékenyen őrzi, s nagy haszon poézise számára, hogy ezeket oly verstablókban vetítheti ki, mint az *Ady két kuruca* vagy a nyírbátori Tinódi-szobor avatására írt *Történelem* című „alkalmi” verse.

Figyelmetlenség? Olyasmi. A „lángos csillag” annyira József Attiláé, hogy ma verselő költő nem veheti tőle kölcsönbe. A „Harminckét évem elszállt” megintcsak József Attila „Harminckét évem elszellelt” sorának visszhangja. Tárgyasulóló lírájában nincs utánérzés. A meggyilkolt bölcső, halott balta, a szajátott kemence állán a fekete vér –, s tovább is sorolhatnánk – arra utal, hogy Mester ezt a költői kifejezési formát is betöri a maga számára, s kitarja sikerrel ezt az iskolát.

Nagy István Attila, említettük, a Hajdúságból, a „szomszédból” jött Szabolcsba, s vált szabolcsivá. Bizonyított előnyeinek az odaszármazottaknak a „bennszülötten” szemben. Tárgyilagos szemlélőként meglátja azt, ami mellett ez utóbbi észrevétel nélkül halad el. Tájékozódó-, s itélőképessége szeizmográfyszerűbben működik. Ezek megszerzésének azonban ára van. Nagy megírja e katarzist: „*Innen mindenki messze széled: / röptető fészek ez a táj. / Jó lenne mégis itt maradni, / s hazát*

találni, új hazát". S aztán a rábólintás: a nyírségi dűlőutak, melyek nem vezetnek már sehová.

Mert új világa hiányra épül, árva otthona a szerelem lesz. A szerelem, melynek kidalolására hármójuk között ő a legfogékonyabb, ő tesz közzé féltucatnyi szerelmes verset.

A szerelem oltalma nyugalmat ad a költőnek, s lám mire jó ez számára? – ugródeszkává emelkedik talpa alá népe, hazája sorsának megismeréséhez. Kifakadásához, mellyel odavágja az önmagát fölemésztő Magyarországnak, ne gyönyörködjék halotti maszkjában! A búsmagyarkodást elvetve a *Halálra ítélt jegenye* című versében különös és egyedi magásokba lép, látva és láttatva. Szerelem, s nemzetféltés Nagynál egyazon töről fakad.

Egymás szerves folytatói, oly egyikű, jellegű a bodrogközi és a szabolcsi táj. Így egységesül Bodnár István költészetében is e két vidék. Kisvárdán született, de a Bodrogközben gyerekeskedett, végül visszavert a szülőföldre. S most poézisében igen meggyőzően igazolja, lehetséges egy szívben két vállalt, egymással jól megférő haza.

Kötete első darabjaiban hamiskánsan könnyed, megelégszik hangulatfestéssel, talán csak azért, hogy –,

kontraszként – erőteljesebben belejöjjön súlyos mondandói sodrásába. Már hitelesen, s visszanyomozhatóan a szabolcsi égöv alatt.

A ma is megoldatlan szociális kérdések szemmel láthatóan őt irritálják leginkább. Olvassuk el a gallyszedegető anyókaról, vagy az éjjeli-őrökről írt verseit! De őt szenvedtetni legjobban a nagyvárosi összezárt nyüzsgő életmód, embere ősember a toronyház balkonkretrecében, kinck terve nem több, mint, hogy másnap vadászni tanítja majd a fiát. S a világ sivár képei önmagába taszítják vissza a költőt, ki térdelve-kutatva benne rejelő génjeiből igyekszik összeállítani – önmagát. Azt az önmagát, akit fölsért, s szenvedtet az ólomtól süvítő, tankok-járta világ, melynek otthona kis zugában nem csekélyebb esti számvetésének eredménye: „Valahol egy falu ma is kihalt”. Meg hogy a ma dúdoló pásztorból holnapra talán csak fogsor marad.

Keserű szorongások, melyeket szeretne Bodnár föloldani, de ma még csak vágyálomfélével sikerül: ...virágzó almafákkal / mindöröknek / árulás nélkül / gyanakvás nélkül élni / igennel / és nemmel felelni...

Bólint rá az olvasó, igen – anynyi között – ez hiányzik legjobban az emberiségnek.

KISS GYULA

ELVESZETT FÉLIDŐ

Dohogások a színházi évad derekán

Ami eddig volt, annál csak jobb lehet. Az óév végéig négy hónap telt el a színházi évadból, de még nem találkoztunk egyetlen vérbő, felrázó, felkavaró, minden ízében korszerű, színvonalas produkcióval sem. Képletesen és sportnyelven szólva, nemsokára kettőt füttyül a bíró, a játékosok erőgyűjtő pihenőre vonulnak, és még nem láttunk *SZÍNHÁZ*-at, még nem tájoltak Salgótarjánban megszokott, megbízható vendégeink, a szolnokiak.

Debrecen járt itt operatársulatával, a szolnokiakat is helyettesítették nagynevű művészekkel – a budapesti Nemzeti Színházból és a Mikroszkóp Színpadról. Örülnünk kellene, de... nagyon után, sőt rosszul kezdődött ez az évad. Már javában pezsgett mindenütt a színházi élet, falinaptárunkról letéptük a szeptember hónapot, de a salgótarjáni József Attila megyei Művelődési Központban – tehát megyénk színházi centrumában – még nem volt színházi előadás. Október közepén kezdtük az évadot a felújítás alatt álló Mikroszkóp Színpad két produkciójával.

A Mikroszkóp – saját helyén nem szerepelhet, létérdeke a tájolás – pár évvel ezelőtti sikerdarabját, a *Hogyan? Tovább!*-ot és az *Értem?* című kabarét mutatta be. Az előbbi lényegében folytatás és újratekzés egyszerre, a színházalapító *Komlós János* korai elvesztésének kényszerű terméke, melyen a kényszerűség, egyáltalán nem látszik. Érzékelhető ugyanakkor bizonyos szellemi-tartalmi, stiláris tanácsatlanság, egészében azonban sikeres továbblépésnek tekinthető. Szívből saj-

nálhatjuk, hogy a produkció több éves késéssel jutott el hozzánk, így legsikeresebb jeleneteit már láthattuk a televízióban, hallhattuk a rádióban, az újabb találkozás tehát nem okozott semmiféle meglepetést. Ha csak azt nem számítjuk ide, hogy a „szakállas” vicceken is tudtunk még jóízűen nevetni. Kíéhezettek vagyunk, humorra fogékonyak.

Az *Értem* minden szempontból frissebb előadásnak tűnt. A színház fiatal művészei lehetőséget kaptak, hogy megmutassák és bizonyítsák rátermettségüket, tehetségüket, s az alkalommal kellőképpen éltek is. Az *Értem?* polemikus, politizáló, nevetőizmaink mellett próbára teszi szellemünket, személyes és közösségi toleranciánkat, mely mellestleg nem a legerősebb oldalunk. A produkció néhány poénja a jóízű határát verdesi ugyan, az előadás azonban élményt adó, felfedezésszámba menő vállalkozás. A színház érzékelhetően megfelelő művész-, humorista-utánpótlással rendelkezik.

Ezek után joggal kérdezhetik: ha két ilyen produkcióval nyitott a salgótarjáni színházi évad, miért a fanyalgás? Igaz is, de ne felejtjük: a kabaré másféle színház. Éppen ezért a kabarét bérleti sorozaton kívül tudjuk elképzelni, elfogadni, ráadásként, mint ahogyan az operett- vagy dalesteket. A kabaré még nem vált szerves alkotóelemévé színházi évadunknak, nem úgy mint az opera. Az utóbbi több mint egy évtizede természetes része a megyeszékhely színházi évadjának, míg az előbbi – hiszem, hogy

nem tévedek – a (nekünk jóleső) kényszerűség, a Mikroszkóp Színpad átalakításának ajándéka.

A debreceni operatársulat *Bánk bán* előadásával folytatódott a szeczon. Több ízben láthattuk már *Erkel Ferenc* operáját a megyei művelődési központban, ez önmagában nem lenne baj. Új generációk, közönségrétegek nőnek fel, új écnkesek tolmácsolják a halhatatlan művet. Ahhoz azonban, hogy igazi színházi élménnyé váljon, nagyszerű écnkesek kelleneek, olyanok, akik nem csak hangban, hanem megjelenésben, küllemben, életkorban is illúziót keltően felelnek meg a szerepeknek.

Kockázatosnak tűnik, hiszen nem élek a közelükben, csupán a salgótarjáni vendégszereplések tapasztalataira hagyatkozhatom, mégis kijelentem: a debreceni operatársulat frissítésre és erősítésre szorul. Egy jól sikerült vértömlesztés visszaadhatja a régi, megbízható fényét, hitelét.

Aki bérletet váltott – miért büntetik a bérleteseket? –, decemberben – a szeptember hónapoz hasonlóan – még mindig nem láthatott az igényeink szerinti színházi előadást. A Nemzeti Színház ugyanis bérleten kívül mutatta be *Verebes István Üzenet* című egyrészes abszurd komédiáját. A darab, az előadás olyan élményt ígért, amilyent eddig minden sorunkban hiányoltunk. A téma mai, közösségi, politikus, a mondanivaló úgyszintén, és *Szurdi Miklós* rendezése sem szorul erőszakolt dicsőretre. Újjongani kéne, nem tudok. Eszembe jut, hogy pár esztendeje a szolnokiak ezzel a darabbal már szerepeltek a megyei művelődési központban, hogy a színészek – olyan régen játszhatták utoljára – nincsenek

tökéletesen, de még félig sem, a szöveg tudás birtokában. Holott ez egy komédia, amelyben minden tizedmilliméter pontossággal kiszámított. Ha a partner csak egyetlen pillanatot is késik a reakcióval, vége, nincs poén, várhatunk a következőre.

...Miként várunk most a színházi szeczon folytatására is.

Milyen lesz? Nem tudni.

Fohászokodom. Ne higgyék, hogy a színházban csak kikapcsolódni, röhögve (pardon) szóralozni akarok. Nem is biztos, hogy mi, közönség mindnyájan ugyanazon nevetünk. Az „első félidő” vidámságdömpingje minden valószínűség szerint egy tévedés következménye: talán úgy vélük a szervezők, hogy ezzel elébe mennek az igényeknek, kielégítik a közönség kívánságát. Aligha. Az előadásokénti nézőszám – bérletes és szólójegyves – bizonyítja ezen elképzelés kétes voltát, mi több, a sikertelenségét.

Ez az egyvelegszínház – pontosabb szót nem találok rá – senkinek se jó. A közönség a jelenlétével (távollétével) voksol. A szervezők ugyan mit mondanának, ha a koncepció iránt érdeklődnénk? Kabaré, opera, komédia – bérletben és a la carte. Számomra ami eddig történt eléggé szimpla koncepció, szándék bizonyítéka: színház kell? Legyen!

Ez a színházeszmény de messze van, nem is a hetvenes évek középihez, hanem csak a pár évvel ezelőttihez is. A társadalmi, gazdasági változások – nem törvényszerűen – összekutyulták a műsorrendet, megzavarták a jól funkcionáló értékrendet. Ezt a zavart tapasztaljuk az idői salgótarjáni színházi szeczonban.

Bízván bízva: átmenetileg.

SULYOK LÁSZLÓ

ÚJ UTAKON

A Madách Imre irodalmi színpadi napok

Az ötlet Balassagyarmaton pattant ki a fejekből, s azonnal társra lelt a megyei illetékeseknél és szakmai támogatásra a Népművelési Intézetben. *Hemerka Gyula* – a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ igazgatója – otthont teremtett a hatvanas évek legelején az akkor virágba szökkenő irodalmi színpadi mozgalomnak. Az elnevezés, a megye szülöttét tisztelve, Madách Imre irodalmi színpadi napok lett. A hetvenes évek elejére – úgy tűnt – a mozgalom kissé elhanyagolta a balassagyarmati rendezvényt. „Vigyázó szemecit” Kazincbarcikára, az ifj. Horváth Istvánról elnevezett fesztiválra vetette. Ekkor jött *Fábián Zoltán* és *Debreczeni Tibor* nagyszerű közös ötlete: szenteljük az irodalmi színpadi napokat az európai, baráti szocialista országok irodalmának. Az első ilyen szellemű rendezvény a lengyel irodalom jegyében született. Nagyon jó ötlet volt, mert ez akkor történt, amikor Lengyelországban dobogott a „világszínház” szíve, s Varso – saját szememmel láttam – önmagát a világ „színházi fővárosának” plakátírozta, s természetesen a „valamire való” amatőr a lengyel avantgarde irányához igazodott. Ekkor a Madách Imre irodalmi színpadi napok – már csak nevében voltak „irodalmi színpadiak” – a törekvések a *totális színház* felé mutattak. A következő évben a Madách Imre névvel fémjelzett rendezvény kezett fogott az AURORA elnevezésű szovjet–magyar baráti rendezvényvel. Egy komplex folyamat – beszémondás és vetélkedő – szerves, de önálló arculatát megtartó része lett.

Ezután váltakozó sikerrel és váltakozó színvonalon a bolgár, a csehszlovákiai, a jugoszláv és a romániai irodalom találkozója lett a rendezvény. Újból a kifáradás jelei mutatkoztak, ami az amatőr színjátszás meghatározó jellegét tekintve nem meglepő. Az állandó személyi fluktuáció, az új meg új törekvések színre lépése teszi magát a mozgalmat változatossá, s teszi ilyenné – hű tükrévé – a balassagyarmati napokat is.

A mozgalom mozgását figyelve támadt az a gondolatunk – és itt ismét *Debreczeni Tibor*é az úttörők érdeme –, hogy megérett a helyzet a monodrámák, önálló estek, kamaraszínházi, szobaszínházi kezdeményeknek otthont adni. Jól gondoltuk, bizonyítja ezt az is, hogy nyolcvannégy együttes (illetve személy) nevezett be a találkozóra. Ebből a jelentkezéseket szűrő előválogató (és forgatókönyvet bíráló) bizottság harminkét produkciót tartott megtekintésre érdemesnek. Ezeket a báb-színház rendezője (régii amatőr rendező) *Lengyel Pál* vezette előzsüri tekintette meg, s kivüle – felváltva – *Erdős István*, *Ballagó Katalin*, dr. *Kecskeméthy Gyuláné*, s egy-egy földrajzi terület helyi képviselője vett részt. Ez a megközelítően egységes szemléletű, és nagyon határozott szempontú bizottság végül is kilenc produkciót hívott meg a kiírás szellemében és hagyományosan – a kiírástól eltérő műsorú – kassai Szép Szó ifjúsági színpadot.

Nagyszerű élmény volt a két nap tíz produkcióját végignézni. A rendkívül jól szervezett, koncentráltan pergetett műsorok fennakadás nélkül

követték egymást. A produkciók jó hangulatban, nagy érdeklődés közepette zajlottak, noha nem volt olyan úgynevezett „fesztiválhangulat”, mint a hetvenes évek elején. Ennek elsődleges oka talán az idők változásában keresendő, másrészt abban, hogy ezúttal egy-egy közösség képviselőiben néhány egyén, s nem húsz-harmincas létszámú „tömeg” volt jelen.

Ezen a tizenhetedik találkozó az is emelte a jó hangulatot, hogy a szakmai színvonal igen magas volt. Még a leggyengébbnek ítélt, vagy gyengén sikerült produkció is igazoltan volt jelen. Van kereslet, jó értelmű közönségigény az olyan produkció iránt is, ami ellen a zsüri (és a közönség egy része is!) jogos kifogásokat támasztott: mint a gödöllői *Szép Salamon Sára* című produkció, vagy a jobb színvonalú, de a kiírás profiljába nem nagyon illeszkedő pécsi *Május* (Szép Ernő).

Rendkívüli színészi teljesítményt nyújtott *Tóth Zsóka* a tatabányaiak *Kő hull apadó kútba* című monodrámájában, és tiszteletre méltó volt a szolnoki *Gyuricza Péter* törekvése *Stefan Zweig Sakknovellájának* megszólaltatásával. A diákszínjátszás új lehetőségeit kutatta és nagyban meg is valósította a kaposvári ipari tanulók KIT-KAT diákszínpada *Csehov Leánykérésének* sajátos megvalósításával.

Nagyszerű pillanatokot szerzett a budapesti Szó színház tagja *Bezdán József*, aki *Kornis Mihály Apa győz* című monológjának adaptációjával dramaturgiai hiány és tegyük hozzá, a politikai hangvétel hiányának pótlására vállalkozott, természetesen a dramaturgiai-rendezői ráतालálás (Debreczeni Tibor munkája) segítségével.

Már egy éve rangja van a mozgalomban *Szödy Szilárd* rendezésének (*Szöveg és zene*, Samuel Beckettől), mely a KISZ-művészegyüttes színpada tagjainak meggyőző tolmácsolásában itt is bizonyította erejét.

Felmerült, hogy azok a városok, amelyekben érdekes és jó színház van, talán az átlagosnál többet képesek nyújtani az amatőr színházban is. Így például Kaposvár és Szolnok két-két produkcióval képviseltette magát, és a már említetteken kívül a szolnoki *Az utolsó tekercs* (Beckett) a legteljesebb közönségélményt idézte elő *Varga Sándor* remekművű alakítása és *László Béla* elemző rendezése következtében. Korszerű színházi eszközök egész arzenálját vonultatta fel *Vértess Elemér* rendezése *Kaszás Ferenc* színvonalas színészi megoldásainak segítségével.

Végezetül a két nap méltó koronája volt a két műsoron kívüli produkció. A kassai Szép Szó színpad hagyományosan jár Balassagyarmatra, és mindig nagyszerű élményt nyújt. Most csak azért léptek fel versenyen kívül, mert tematikájuk (Kalevala 51. ének) és létszámuk nem illett a kiírás feltételei közé.

Viszont nemcsak versenyen, hanem valóban műsoron kívül lépett fel a budapesti Katonai József Színház, melynek országos hírű *Stilusgyakorlatok* című produkciója valójában stíluskola volt az amatőr színjátszók számára.

Nagyon szép eredményeket hozott az idei, XVII. Madách Imre irodalmi színpadi napok rendezvénysorozata. Bizonyos, hogy két év múlva lesz folytatása, és méltó folytatása remélhető. De amennyire bízhatunk a jövő években a jó folytatásban, a kifáradásra, csüggedésre, elszürkülésre is fel kell készülnünk. Hiszen az amatőr mozgalom igazán csak abban mozgalom, hogy *mozog*. Útja változatos, fejlődése ellentmondásos. De létezik! S abban, hogy létezik, Balassagyarmat már tizenhetedszer tett fontosat: életre segített új meg új törekvéseket. Köszönjük mindenkinek, aki ebben segített!

MÁTÉ LAJOS

Ferenczy Teréz Minden verseiről

Mennyi mendemonda és milyen kevés felkutatott tény jellemzi irodalmunk múltját (jelenét)! A jószándékú érdeklődő is háromszor belebotlik emezekbe, míg egyszer amarra rábukkanhatna. Mikor kezdődik valójában a magyar irodalomtudomány? A rendszeres magyar irodalomtörténet? A tudós bűvárok mért állnak olyan méltatlan helyen, hogy több mint fél évszázadokig is nyugodtan elnékülözik munkásságukat az utódok (1. Szinnyei)?

Tudom, az irodalom nem üzlet és nem is valamely szolid, egzakt tudomány tárgya. Többnyire kétes hírek és hírnevek, zsíros egzisztenciák csillogó jelene alatt soványkán és alig észrevéve csordogáló bűvópatak. Ezért is nehéz útját utólag követni. Amire figyelnek, hánszor bizonyul talminak és érdekességét veszti, amire pedig nem, azt a hétköznapiak a szakmához hasonlóan értetlen és érdektelen közege temeti maga alá.

Hogy lehet ebből a kettős körből kitörni?

Talán egy más érdek és érdeklődés bekapcsolásával: az egykori művelődési színhelyeken, életrészek helyeken tevékenykedő utódok tudós munkálkodása révén. Ha nem mindent egy centrumból közelítve, hanem helyi művelődéstörténeti nagytűvegek alá helyezve kutatnánk! Bizonyos, hogy más valamit kívülről, s más azon a helyen állva, a helyi történet folyamatosságát ismerve érteni, felmutatni.

Mindez a *Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága* által indított *Nógrádi irodalmi ritkaságok* első kötetének, *Ferenczy Teréz Minden verseinek* olvastán jutott újfent eszembe. Újfent, mert egyszer már, pár esztendeje a szabolcsi *Folia Rakocziana* sorozat, ami *Heckenast Gusztáv* és néhai *Molnár Mátyás* szerkesztésében jelent meg Vaján és Nyíregyházán, rádöbentett arra, hogy mennyivel teljesebb a múltja annak a vidéknek, amelynek jelenét szakmájukat és szűkebb „provinciájukat” szerető kutatók munkája gazdagítja. Akkor ott *Zay Anna* több szempontból is unikumnak számító *Herbáriája*, *Vay Adám* verses önéletírása, *Kajali Pál* kuruc szenátor, *Bercsényi László* kuruc kapitány, *Lónyay Ferenc* főhadbiztos iratai, dokumentumai és más levéltárakból előbúvárlott, a kor egészét is lényegesen színező források váltak hozzáférhetővé.

Most Salgótarjánban az 1840–50-es évek kiemelkedő, bár azóta is alig ismert, fiatalon öngyilkosságba menekülő szécsényi költőnének eddig összegyűjtött harminc-egynéhány versét adták ki izléses könyvecskében. Fájdalmas és pontosságra törő tanulmányában a szerkesztő, *dr. Praznovszky Mihály*, igyekszik összegezni mindazt a – valljuk be – nagyon keveset, amit Feren-

czy Teréz alakjának és írásainak megismertetésére az utókor eddig tett. Úgy tűnik, hogy *Vajda János* 1857-es méltatása óta ez az 54 oldalas, 1000 számozott példányban megjelentetett füzet a legtöbb.

Ferenczy Teréz, nemes és nemzeti Ferenczy Sámuel lánya 1823. december 27-én született Rimaszombaton, majd apró gyermekkorában családjával együtt Szécsénybe költözött, ahol haláláig élt. Édesanyja a hagyományok szerint az irodalom iránt fogékony asszony, korán meghalt. Az első könyveket ő adta lánya kezébe, a romantika iránti vonzódását is anyai örökségnek tulajdonítják. Teréz bátyja papnövendék, aki 1848-ban honvédnek áll, majd Csallóközben elesik. Édesapja, *Ferenczy Istvánnak*, a kor nagy szobrászának első unokatestvére. Előbb a Forgách grófok könyvkötője, később szeszfordéjük vezetője. Mindkét foglalkozása sorsdöntő motívumokat hoz a család életébe.

Teréz érzékeny, korán jelentkező tehetség. 1844-ben, huszonegy éves korában *Esküszegő* című novellája megjelenik a Pesti Divatlapban. A népies, palóc dalokkal induló *Lisznyay Kálmánnak* hibátlanul petőfis, de sajátos, ügyes fordulattal záruló verset jegyez emlékkönyvébe. (A barátságot, amit ajánlani tud neki, fölébe helyezi a szerelemnek – az elutasítás gavalléros, finom formája egy fiatal lánytól.)

Boldog percc című – korainak tartott – verse egy hosszas tekintettől felgyülő szerelem pontos, őszinte rajza. A *Messze vagy* talán ugyanennek a kapcsolatnak későbbi, fájó visszhangja; ahogy a *Jutok-e eszedbe* és a *Dalolj kis madárka* is az elhagyott szerelmes lány fájalmát fogalmazza meg. Ezekben a versekben is előfordulnak keserű fordulatok, de a kor stílusából, és egészséges, teljes emberi érzelmvilágból fakadnak: a hűtlen szerelmes siratása a tárgyuk. Más természetű *A megölt kígyó* és *A visegrádi hölgy*. Mindkét költemény a női kiszolgáltatottság, gyengeség, az alkalmat el nem szalasztó férfi felelőtlenség balladája. Az első lírai és erőteljes indítású, meghitt természeti rajzokat ad: „*Elment a lányka zöld erdőbe, / Hol az ég a kék tóba néz, / S repkényes szirtek ősz fejébe / Török meg a zord éji vész. / / Hol az ibolya elvirítván / A gyöngyvirág nyomába kél, / S a hársok tányér levélkeit / Pofozgatja a játszi szél.*”

Az idilli kezdet élettelenebbül megrajzolt melodramába fordul. A *visegrádi hölgy* a Zách Klára-témát Arany János-i dikcióval, de végletesen romantikus, engesztelhetetlen színekkel dolgozza fel. A hatalmi erőszak áldozatául esett lány végzete visszavonhatatlan, az érte bosszút álló apa is „... Össze-koncoltatva / Veszett el hasztalan...”. Kár volna –, mint ahogy Arany János balladáit esetében sem tesszük – áttétel nélküli tényeket kutatnunk ezek mögött a versek mögött. Annyi azonban bizonyos belőlük, hogy a kiszolgáltatott ember érzelmvilága drámaian támadt föl költőjükben.

Milyenek mutatják a korainak ítélt versek Ferenczy Terézt? Mély érzésűnek és sérülékenynek, büszkének és képzelődőnek, feledni és megalkudni nem tudónak. Ahogy maga is írja *Emlékkönyvbe* című versében: „*Korán fe-*

*lejt a törpe lélek, / A műveletlen, a hiú és / A kevélyek. / De akin e vád
foltokat nem ejt, / Az a rideg síríg el nem felejt”.*

De bármilyen szuggesztívek, részletszépségekkel telik szerelmi versei és a két ismert ballada, mindez még csak „irodalom”. Elmélyülni, sorssá, végzet-
té, költészetté válni igazán akkor kezdenek írásai, amikor saját élete fölött
is tragikus gyorsasággal elborul az ég: hozzátartozói közül a legkedveseb-
beket elveszíti és az eufóriás negyvenes évek pezsgését vad hullámverés,
majd bénító, halálos némaság, a bukott forradalom utáni idők váltják föl.

Ferenczy Teréz ekkor válik ügyesen, tehetséggel verselgető kislányból igazi,
a kor legnagyobbjai között is – rövidke néhány év alatt – fontos jelet
író költővé. Maga így fogalmazza meg helyzetét: „*Egy szörnyű éjszakának, /
S az elborult pusztának / – Már amilyen, olyan, / Mégis fénye vagyok.*”
(*Nem vagyok én nap*)

Tudatos felismerés és szerepvállalás süt ki ezekből a sorokból, egy ke-
mény intellektus szembenézése helyzetével.

Mert a tragédia maga a nagy lelkekben még nem okoz föltétlen összeom-
lást: „Lassan gyilkolva ölnek a napok / de meg nem halhatok” írja a *Tél
kezdetén*-ben. Az igazi meghasonlás akkor következik be lelkében, amikor a
környezet, az életbenmaradottak törpeségét kénytelen látni és napról napra
megszenvedni. Mikor megérti, hogy a mártírok, a vértanúk sírjai fölött mi-
lyen szenttelenül és lealacsonyodottan, milyen kajánul és közönyösen fut
tovább az élet, cinkosává szegődve a hatalomnak. Két verse is szól a rész-
vétlenségükben más fájdalmát sem értőknek.

„*Hisz mindnyájunknak tépett fűrtjeinkkel / Jajgatva kéne porba fetren-
geni! / De vigadjatok! – van itt egy kebel / Amely kíván és el tud vérze-
ni. / / Kin itt a léget szívni – s a tavasznak / piros rózsáin vérszag terje-
dez, / Az erény sírján fűriák virrasztnak, / S minden szent bitet koporsó fe-
dez.*” (*Kassandra*)

Ezeket a sorokat olvasva értjük meg, mennyire nem véletlenek Vajda Já-
nos méltató szavai: ez a hang az ő líráján át egész Adyig sugárzik. A *Test-
véri emlék*, az *Apám*, az *Ó, ne kérdjétek* esendőbb, mert még hevesebb, kí-
érleletlenebb stórfái után megindul az a sorozat, amelyet talán már ma is,
bizonytalán hiányos ismereteink fényében, a költő tehetsége betetőzésének
tarthatunk.

A *Fájdalmak tengerén*, a *Bolygó tüzek*, *Az alvó Krisztus*, az *Életunt*, a
Példakép, a *Szécsény*, 1852. okt. 21. mind a legnagyobbak közt is méltán
helytálló, gondolati mélységükben arisztokratikusan, önkínzóan magas erköl-
csi igényességükben, formai hibátlanságukban messzire előremutató költemé-
nyek. A *Szent Kútnál* pedig még a kor beivódott, jellegzetes stílusjegyeiből
is kitoró realizmusával, fájdalmas és végleges tisztánlátásával humanista,
egyszerű kiábrándult, modern költőre vall.

„Istenbe vigadni / Mennek a szegények – / Leng a szent lobogó / S közösen zokogó / Hangan kél az ének. // Bő az aratás szüret / Amit ők kívánnak / S mit kérnek megbíttan / Megadja az Isten / A szent karavánnak. // Én magam közöttük / Hit- és reménytelen; / A szent forrás habja / Képem visszaadja – / S az olyan élettelen. // A közelgő balál / Arcomon írva van – / Te bozzád Istenem! / Nincs miért esdenem. . . / Minden baszontalan.”

Ki mondaná meg, hogy ezt a verset 1851-ben írta egy alig 28 éves leány? Kíméletlen szembenézés és istentagadó szkepszis, megbocsátó megértés a kevéssel is beérők iránt és az engesztelődni nem tudó fájdalom felismerése önmagában. Száz év múlva már mindez milyen természetes is lesz a magyar költészetben!

És ez a pillanat, amikor az embernek szorongató párhuzamként eszébe jut az amerikaiak manapság igazán felfedezett és megbecsült költője – *Emily Dickinson*. Ferenczy Teréznél hét évvel később született és harminchárom esztendővel tovább élt. De hasonlóan vidéki magányban, csalódottságban, elszigeteltségben, csak egy felvirágzó társadalomban, a győztes polgárháborút követő évtizedekben. És aki ezernél több verset hagyott az utókorra. Menynyí a hasonlóság a két múlt századi költő életében és alkotásában! És mennyí a különbség a sorsukban! Ránk maradt teljesítményük jelentőségében! Nem a tehetség minősége, de lehetősége volt más – és ez, úgy tűnik, meghatározó. (Ne keressgéljük a fájdalmas összehasonlítás pontjait, bőségesen akadnak: még témákban, feldolgozásmódban is nem egy rokon verset találhatunk a két életműben.)

Kövessük tovább Ferenczy Teréz életútját. A *Bolygó tüzek* számozott darabjai mintha egy filozófiai összefoglalás tételci lennének. Sorra veszik a költőnőt foglalkoztató legfőbb gondolatköröket. Kiábrándult, józan kép tárul elénk, ha ezek között a versek között tallózunk. A VI. darab például a földet nagy bomló tetemnek láttatja, melynek férge az emberiség, míg a IV. vers mintegy életmentséggként fogalmazza meg a madáccival rokon konklúziót: „Éljen hát – ki küzdelem közt, / Túrve tud remélni!!” Az V. strófában a költészetet és zenét jelöli meg, mint megtartó erőket önmaga számára. A VIII. versszak viszont történetfilozófiai pesszimizmusával tűnik ki: „*Ha felkelnének mindazon nagyok / Akiktől a történeten ragyog! . . / Ugy-e jó emberek / Rájuk robannátok / Gyilkotokkal készen / S vér folyván a kézen / Ezt kiabálnátok / Nincs szükség reátok?!*”

Utolsó, XIII. verse viszont a megalkudni nem tudó, büszke ember arcát rajzolja elénk, sejtetve a többször felrémlő halálszándék komolyságát: „*Üggy kértem az imádott életet: / Ha vágyaimnak nem tesz eleget, / Ne alkudjék, mondjon le rólam! / De az élet – e vén kereskedő –, / Csalt, bolondított – így múlt az idő. . . / Most szívem, lelkem kipusztítva van!*”

A vers megoldása: a halál keblén „feltalálom mennyemet”. Az egyre dübörgőbb végzet elől azonban még menekülni próbál, még nem eldöntött e harc kimenetele, úgy tűnik életért vitázó verseiből.

„Óh, az én életem / Örjögő vad álom / Legyőzni a halált / Lassacskán próbálom. // Fúj a szél – fúj a szél / Az ősz fagyos szele; / Lelkem röpül, miként / Fa száraz levele.”

Támaszt nem talált ebben a küzdelemben. Hiába járja édesanyja sírját, hiába gyűjtögeti forintjait bátyja méltó síremlékére. Nincs aki ebben a szomorú, vívódó helyzetben mellé álljon, erőt adjon, akivel társulva elviselhetővé válnának a lezúdult csapások.

„Szólok jó apámhoz, / Aki bor mellett ül / A kancsója soba sincs tele. / Vigasztaló szava fáj végzetetlenül. / Ó, bár inni tudnék vele!”

Nem tudjuk, külső események-e vagy belső tényezők gyorsították-e föl 1852 szilveszterétől a Ferenczy Terézben lezajló végzetes folyamatot: egyre kisebb és kisebb sugarú kört ír a halál gondolata fölött. 1853. május 3-án 19 nappal halála előtt bátyjához, a híres szobrászhoz ír hibátlan, szép epistólát. Búcsúzik tőle, biztatja, hogy bár életükben sosem találkoztak, halála után hamarosan meglátogatja. A nagy szobrász összeomlásában mintha a maga összeomlását rajzolná meg: „A nemzet egyetlen szobrásza ott hever / A kis kunyhó körül, / Hol gyermekkorában kibajtott a szeder / A zöld sövénytőrül. / ... Kinek vándorbotja a dús Itália / Babérbajtása volt, / Most mint koldusbotra, népének hü fia, / Görnyedten meghajolt...” (Szobrász bátyámhoz)

Bizonyossággként, de iszonyattal ír ebben a versében is saját közeli haláláról, és megjósolja bátyja hamaros pusztulását is (amiben szintén tragikusan igaza lett, alig három évvel élte túl őt a művész).

Mondom, nem tudjuk, hogy a felgyorsuló baj miért pont 1853. május 22-én tetőzött, miért épp ekkor ért el a cselekvés fordulópontjához? Tény, hogy a még alig harmincéves költő szíven lőtte magát. A már csak a halál bekövetkeztét megállapítani tudó szécsényi körorvos ad róla végső, pontos leírást: „...sápadt, inkább sovány test alkatású, mint egy 22 éves vala... A szívburok, úgy maga a szív is sértetlen maradt”. Mégis meghalt. Talán már a pisztoly elsütésének pillanatában. „...A berohanó családtagok íróasztalán Czako Zsigmond arcképét találják. Azét a Czakoét, aki a 40-es években vadromantikus drámákkal tört be a magyar színpadokra... 1847-ben pisztolylövéllyel végzett magával...” – írja bevezetőjében Praznovszky Mihály. A halál módjára tehát tőle vett mintát Ferenczy Teréz. Verseiben is mély nyomot hagyott a kor romantikája, költészetének azonban sajátos ízt és előremutató jelentőséget éppen pontos megfigyelőkészsége, gondolati, erkölcsi ítélőképessége és igényessége adott. A sorssal megalkudni nem tudó, környezete, hazája sötét jelenéből a maga számára kiutat nem találó, a feledésbe, vegetatív lé-

tezésbe menekülő világ lealacsonyodottságát elviselni nem képes szelleme, zaklatott, gyenge idegrendszere a pusztulást érezte egyedül sorsszerűnek.

Köszönet érte, hogy kései irodalmi örökösei ezt a végzetet megváltoztatni törekedve legalább szellemi hagyatékát a megmaradás fényébe emelték. Bizom benne, hogy irodalomtörténetírásunk észreveszi, hogy szükség van *Ferenczy Teréz Minden verseire*, szükség van az alakja, élete körül – mint irodalmunk annyi más jeles tehetségének alakja és munkássága körül – terjengő homály, tisztázatlanság eloszlatására. Szükség van költészete legszebb darabjainak felfedezésére, a magyar líra folyamatosságában az őket megillető hely biztosítására. Ehhez az első, jelentős lépést a *Nógrádi irodalmi ritkaságok* szerkesztői megtették. Kívánjuk mindannyiunknak, hogy dicséretes buzgalmukból még sok hasonló érték kerüljön napvilágra, az olvasó- és írotársadalom kezébe.

MEZEY KATALIN

H í r e i n k

November 26-án Gerelyes Endre (1935–1973) emlékest volt az óbudai Zichy-kastélyban. A Gerelyes Endre halálának tizedik évfordulója alkalmából tartott megemlékezés (az író alakját a pályatárs, Baranyi Ferenc költő idézte fel) egyben a Nógrád megyéből a fővárosba elszármazottak baráti körének alakuló rendezvénye is volt. Nógrád megye baráti köre intéző bizottságának elnöki tisztére dr. Jakab Sándort választották. A kör minden tagjának ezúton kívánunk eredményes munkát, színvonalas programokat és eleven kapcsolatokat – mindnyájunk javára – útra bocsátó pátriájukkal.

Lezárult a Madách Imre-émlékév. 1984. január 20-án – miként az év minden jelentős rendezvényére – a közönség nagy érdeklődésétől kísérve, egész napos megemlékezésre került sor.

Délelőtt megtartotta záróülését a Madách-émlékbizottság. Berki Mihály, a megyei tanács elnökhelyettese, az emlékbizottság titkára összegezte a kettős évforduló eseményeit. A minden részletre kiterjedő jelentés után Devcsics Miklós, a megyei tanács és az emlékbizottság elnöke joggal állapíthatta meg, hogy drámaköltőnk génuszához méltó évet zárunk. Ezt az értékelést megerősítette dr. Köpeczi Béla művelődési miniszter meleg hangú, gratuláló levele, amelyben külön is kiemelte Nógrád megye dicséretes kezdeményezéseit. Sorait Rátki András, a Művelődési Minisztérium főosztályvezetője olvasta fel.

Délután Színház a XIV. századi magyar képzőművészetben címmel kiállítás nyílt a salgótarjáni Nógrádi Sándor Múzeumban, a Magyar Színházi Intézet anyagából. Megnyitót mondott dr. Kerényi Ferenc, az intézet igazgatója. Valódi csemege volt a Pénzügyi és Számviteli Főiskola salgótarjáni intézete Aula színpadának Komédiajáték című előadása, amely a megnyitó közönségének a vándorszínészlet korát idézte fel.

Ugyancsak délután tartották a Madách-émlékünnepséget a salgótarjáni József Attila városi-megyei Művelődési Központban. A Nemzeti Színház felépítésének javára kibocsátott emelt árú, sorszámozott, díszes belépőjegyek az utolsó szálíg elfogytak. Ünnepi beszédet mondott Hubay Miklós író, a Magyar Írók Szövetségének elnöke.

Ezt követően az idei Madách-díjakat Devcsics Miklós nyújtotta át. A díjazottak: Anton Podolec, a közép-szlovákiai pártbizottság titkára, barátságunk, kulturális kapcsolataink erősítéséért, Ernest Caban, a Közép-szlovákiai Nemzeti Bizottság alelnöke, a Madách-évforduló rendezvényeinek színvonalas megszervezéséért, Lengyel György érdemes művész, a Madách Színház rendezője, a Tragédia nagy sikerű színre viteléért, a mai magyar dráma ügyének szolgálataért, a Madách-émlékév rendezvényeinek segítő támogatásáért, valamint a Nógrádi Sándor Múzeum alkotó közössége (dr. Praznovszky Mihály, Horváthné Szabó Ágnes, Presics Antal, Kollár Sándor, Buda László) a Madách-hagyományok megőrzésében, népszerűsítésében kifejtett kimagasló tudományos és közművelődési tevékenységükért.

Majd az 1983. évi jelíges MADÁCH-PÁLYÁZAT eredményhirdetésére került sor.

Esszé, tanulmány, irodalmi szociográfia kategóriában:

- I. Laczkó Pál (Salgótarján)
 - II. Tarján Tamás (Budapest)
- A harmadik díjat nem osztották ki.

A szépirodalmi kategóriában:

- I. Csanády János (Budapest)
- II. T. Pataki László, Laczkó Pál (Salgótarján)
- III. Ardamica Ferenc (Losonc, Csehszlovákia), Hajdú Gábor (Miskolc).

A zsüri tagjai voltak: Baranyi Ferenc költő; Serfőző Simon költő; dr. Kerényi Ferenc irodalomtörténész; Kojnok Nándor, a Palócföld rovatvezetője; dr. Praznovszky Mihály, a Nógrádi Sándor Múzeum igazgatója; Kassai-Végh Miklós, a Palócföld volt főszerkesztője.

Ezúton köszönjük minden pályázónak a részvételt és gratulálunk a díjazottnak. A nyertes műveken kívül a zsüri javaslata és a szerkesztőség döntése alapján további írások közlését is tervezzük. Erről az érintetteket időben értesítjük.

Örömmel tájékoztatjuk kedves olvasóinkat, hogy megjelent a Palócföld-könyvek ötödik és hatodik kötete. Bódi Tóth Elemér A mesék kapujában, Szepesi József Elszórtan, mint a gyom címmel gyűjtötte össze verseit.

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
ELNÖKE:

Dr. Horváth István

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
TAGJAI:

*Dr. Csik Pál Radácsi László
Dr. Fancsik János Dr. Szabó Károly
Dr. Molnár Pál Dr. Tamáskovics Nándor
Németh János Tóth Elemér*

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

*Dr. Bacskó Piroska (cikk, tanulmány)
Kelemen Gábor (riport, szociográfia)
Kojnok Nándor (szépirodalom)
Dr. Praznovszky Mihály (bagyomány)
Czinke Ferenc (művészet)
Pál József szerkesztő (kөрkép)
Főszerkesztő: BARANYI FERENC*

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának lapja.

Főszerkesztő: *Baranyi Ferenc*. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja: a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: *Bálint Tamás* igazgató. Terjeszti: a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest). Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 12 Ft, előfizetési díj fél évre 36, egy évre 72 Ft. Megjelenik kéthavonta. *Kéziratokat és rajzokat nem örvünk meg és nem küldünk vissza.*

ISSN 0355-8867

Index: 25-925

Készült a Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat salgótarjáni telephelyén, 1000 példányban 3,6 (A/3) ív terjedelemben. F. v.: *Kelemen Gábor* igazgató. 84.33683 N. S.

Tartalom

XVIII. ÉVFOLYAM I. SZÁM.

1. Kiss Dénes: A pillanat átélése, Falfirka, Mielőtt ránk csukódna (vers)
3. Domokos József: A kakas (elbeszélés)
10. Fodor Ákos: Blow up, Egy hálaadás, Most már, Axióma, Műhely-haiku, Szeretők, Szinopszis, Az emberi állapotról (vers)
12. Sarusi Mihály: Gyerünk a Bahama-szigetekre (novella)
15. Romhányi Gyula: L. M. reprodukció, Éva halála (vers)
16. Onagy Zoltán: Lázár, mint kondominium (elbeszélés)
22. Cseh Károly: Gyönyörű merénylet, Lebegés (vers)
23. Serfőző Simon: Amíg beáll a halál (irodalmi riport)
29. Laczkó Pál: Kalandozások és göröngyök (III.)

KRÓNIKA

33. Radó György: A Tragédia svájci színpadokon

KÖRKÉP

37. A művészeti pártosságról (Csongrády Béla)
41. Vélemények, viták – vagy az elmaradt szintézis kísérlete (Töröcsik Miklós)
45. Láncz Sándor: Feledy Gyula (Dobrik István)
47. Metahaiku, Fodor Ákos: Hasadó anyag (Kardos András)
50. Tiszta szívvel, Három szabolcsi költő versei (Kiss Gyula)
53. Elveszett félidő, Dohogások a színházi évad derekán (Sulyok László)
55. Új utakon, A Madách Imre irodalmi színpadi napok (Máté Lajos)
57. Mezzy Katalin: Ferenczy Teréz minden verseiről

A címloldalon *Czinke Ferenc* rajza. A 23. oldalon *Muzsnay Ákos*, a 40. oldalon *Jozef Hascák* (Csehszlovákia), a 44. és 46. oldalon *Szentgyörgyi József* munkái láthatók. (Válogatás a salgótarjáni nemzetközi képzőművészeti szimpozion anyagából.) Fotó: *Buda László*.

Ára: 12,- Ft

PALÓCFÖLD

1984 MAR 14